TIGHT BINDING BOOK

brown book

UNIVERSAL
LIBRARY
OU_206216
UNIVERSAL
LIBRARY

Osmania University

Call No. T 82. A.88.E Accession

Author శ్రీ బాగీ ఆత్రేయ

Title ఎవరు దొంగ

This book should be returned on or last marked below.

ఎవరు దొంగ?

ఇతర నాటికలు

ఆచార్య ఆత్రేయ

దేశికవితా మండలి
విజయవాడ-2

ఇందులో

నాటికలు:

ఎవరు దొంగ?

అంతర్వాణి

వాస్తవం

★

[తెర ఎత్తకుండానే నాటకం మొదలవుతుంది. మొట్ట మొదట నాటకం మొదలుపెడుతున్నారని ప్రేక్షకులకు తెలియడానికి — మైక్ లో ఫలానావారు—ఫలానావారు రచించిన "ఎవరు దొంగ" అన్న ఏకాంకిక ప్రదర్శిస్తారు అని ప్రకటన చేయబడుతుంది. తరువాత బెల్ అయిన వెంటనే పోలీసు విజిల్స్ నాలుగైదు వరుసగా గోలగా ఊదబడతాయి. నలుగురైదుగురు బూట్లకాళ్ళతో పరుగెత్తుతూవున్న ధ్వని. ధ్వని రానురాను దగ్గరవుతుంది. కాస్సేపటిలో ఒకడు తెరముందునుంచి వాయువేగంతో పరుగెత్తుకొచ్చి స్టేజి దిగి ప్రేక్షకుల్లోకి వెళ్ళి కూచుంటాడు. ఆ తరువాత ఒకతను పరుగెత్తుకొచ్చి ఆగి అటు ఇటు చూచి, స్టేజి దిగి, ప్రేక్షకుల దగ్గరకొచ్చి ప్రేక్షకులనంతా కలియ చూచి, ముందువరసలో వున్న వాళ్ళను చూచి——]

అతడు: అరె. ఇలా ఒకతను పరుగెత్తుకొచ్చాడు. చూచారండి మీరు? ఇప్పుడే వచ్చాడు. అరె! ఇంతలో ఎలా వెళ్ళాడు? దొంగవెధవ. మీరెవరూ చూడలేదాండి? వాడు దొంగండీ. మనమంతా ఇక్కడున్నామని తెలిసి ఎలా వచ్చాడో వచ్చాడు హోటల్లోకి. మెల్లిగా అటు ఇటు చూచి స్టోర్సు తాళం పగలగొట్టి. లోపల దూరాడు సార్. రాస్కేల్. నేను కనబడేటప్పటికల్లా పరారయ్యాడు. కాస్త చూడండయ్యా, చూడండి.

[ప్రేక్షకులలోంచి ఒక కుర్రాడు లేచి]

కుర్రాడు: అరె! హోటల్లో దొంగ దూరాడా? ఏం పట్టుకెళ్ళాడో! ఇప్పుడే ఇలా ఎవరో పరుగెత్తుకొచ్చాడోయ్.

2వ వాడు : (తమిళంలో) ఆమా ఆమా. నాను పాతేన్. ఇష్టిదా వందాన్.

3వ వాడు : (ఇంగ్లీషులో) జస్టు ఐ సా యె ఫెలో రన్నింగ్ దిస్ వే.

4వ వాడు : ఏరా, ఫ్యాన్సీ డ్రస్ కాంపిటీషన్ కాదుగదా కొంపదీసి!

1వ వాడు : అయితే వార్డన్‌తో చెప్పావా?

అతను : వార్డన్ ఎక్కడ?

1వ వాడు : చూడు, బ్రదర్, చూడు. ఆ మేకప్‌రూంలో వుంటాడేమో, పద. పద.

[ఒకటవవాడు, అతడు స్టేజీమీదకు పరుగెత్తుతారు. ఇంతలో వార్డన్ వస్తూ]

వార్డ : ఐ సే, ఏమిటీ గోల? నాటకం జరగనీకుండా. వాట్ ఈజ్ రాంగ్ విత్ యు!

అతను: హాస్టల్ స్టోర్సులో దొంగ పడ్డాడండి.

వార్డ : దొంగ!

1వ వాడు : అవునటండి.

వార్డ : తాళం పగలగొట్టాడా?

అతను: అవునండీ!

వార్డ : మనిషిని చూశావా?

అతను: ఎవడో బెగ్గర్ వెధవండి. రేగ్స్ (చింకి పాతలు) లో ఉన్నాడు.

వార్డ : వాచ్‌మన్ అంతా ఏం చేస్తున్నారోయ్?

1వ వాడు : ఇక్కడ నాటకం చూడ్డాని కొచ్చేశారండి.

వార్డ: నాన్‌సెన్స్. ఆ వెధవలకూ వైజ్ఞానిక వార్తోత్సవాలు కావలసి వచ్చినాయ్? కమాన్ కమాన్. వెళ్ళి అక్కడ ఏం జరిగిందో చూద్దాం రండి. (పోబోతూ, వెనక్కు తిరిగి) మహాశయులారా! యీ అవాంతరం కలిగి నందుకు విచారిస్తున్నాం. తొందరలో ఇంజనీరింగు కాలేజీవారి నాటకం మొదలెడతాం. మీరు శాంత ప్రశాంతంగా వుండాలి. ఇప్పుడే వస్తా. (అని పోబో తుండగా ఎదురుగా పోలీస్ సబిన స్పెక్టర్, కానిస్టేబుల్ వస్తారు.)

వార్డ: పోలీస్!!!

సబినస్పెక్టర్: గుడ్ మార్నింగ్ సార్.

వార్డ: గుడ్‌మార్నింగ్. ఏం కావాలండీ?

స. ఇ: ఏం లేదండీ, ఈ హాస్టల్ వార్డన్‌గా రెవరండీ?

వార్డ: నేనే, ఎందుకండీ? దొంగ దొరికాడా?

స. ఇ: దొంగ?

వార్డ: ఆఁ దొంగండి. హాస్టల్ స్టోర్సులో తాళం పగలగొట్టి దూరాడు. మనిషి కనపడేటప్పటికల్లా పత్తా లేకుండా పోయాడు.

[ఇంతలో లోపల నుంచి ఒక కుర్రాడు పరుగెత్తుకొస్తూ]

కుర్ర: సార్! సార్!

వార్డ: ఏం?

కుర్ర: మనం నాటకానికి తెచ్చిన డ్రెస్సుల మూటంతా కన పడ్డం లేదండీ.

వార్డ: వెదకండోయ్? ఎక్కడో వుంటుంది. అన్నీ ఇప్పుడే వస్తాయి మీకు.

కుర్ర: వెదికామండి! ఎక్కడా లేదు. ఇప్పుడే తెచ్చి ఆ బైట డ్రెసింగ్ రూమ్‌లో పెట్టాం; ఓ మినిట్ తరువాత చూస్తే లేదు సార్!

వార్డ: చూచారాండి; ఇదీ ఆ దొంగే కొట్టేసుంటాడు; సందేహం లేదు.

స. ఇ: దొంగ ఎలా పారిపోయాడో ఎవరన్నా చూచారా?

అతను: ఇప్పుడే ఇలా వెళ్లాడండీ. నేను వాణ్ణి తరుముకొచ్చాను, ఇలా ఆడియన్స్‌లో దూరి వెళ్ళాడు.

స. ఇ: అరె! ఎలావుంటాడో గుర్తుందామీకు?

అతను: కాస్త దూరంనుంచి టార్చివేసి చూశానండి; మనిషి ముఖం కనబడలా! ఒక ముష్టివాడిలా ఉంటాడు. చిరిగిన చొక్కా, చింపిరితల, అయిదడుగుల రెండంగుళాలు లేక మూడంగుళాలు ఉంటాడు.

స. ఇ: లావుగా వుంటాడా, బక్కగా వుంటాడా?

అతను: మీడియం (మధ్యస్థం) గా వుంటాడండి.

స. ఇ: (కానిస్టేబిల్‌తో) ఏయ్! ఈ గుంపులో ఎక్కడన్నా ఉన్నాడేమో వెతుకు.

[కానిస్టేబుల్ స్టేజి దిగి ఆడియన్సులోనుంచి మెల్లగా జారుకుంటాడు]

స. ఇ: వాడు వెతికి పట్టుకొస్తాడులెండి; మీరు కాస్త దయ చేసి స్టేషన్‌దాకా రావాలి.

వార్డ: దొంగ దొరకందే!

స. ఇ: దొంగ వాడే దొరుకుతాడులెండి.

వార్డ : రేపు మార్నింగు రాగూడదూ? నాకీ పంక్షనుంది.

స. ఇ: లేదండీ! వెంటనే రావాలి.

వార్డ : కాస్తకూచోండి వెళ్దాం? ఇప్పుడు ఇంజనీరింగ్ కాలేజీ వాళ్ళ నాటకం వుంది, చూచి పోదాం. లాస్ట్ యియర్ (నిరుడు) ఫస్టుప్రయిజ్ వచ్చింది వాళ్ళకే. ఈ సారి కూడా మంచి నాటకమే ఆడతారు; చూచి వెళ్దాం; ఏమంటారు?

స. ఇ: నో. ఎక్స్‌క్యూజ్ మి ప్లీజ్. క్షమించండి. మాకు నాటకాలు చూచే తీరికలేదు.

వార్డ : పోనీ రేపు మార్నింగువచ్చి రిపోర్టు యివ్వకూడదండీ?

స. ఇ: రిపోర్టు యిదివరకే యిచ్చేశారు. ఇక మీరివ్వాలిసింది సంజాయిషీనే!

వార్డ : ఏమిటీ?

స. ఇ: యు ఆర్ అండర్ అరెస్టు. (మిమ్మల్ని అరెస్టు చేశాం)

వార్డ : అరెస్టు మైసెల్ఫ! వాట్? (నన్నా ఏమిటి!)

స. ఇ: యు ఆర్ అండర్ అరెస్టు.

వార్డ : ఓ.........

స. ఇ: రాండిసార్, రాండి!

[ఇంతలో ఒక కానిస్టేబిల్ గబగబా వస్తాడు. సబ్‌ఇన్స్పెక్టరుకి శాల్యూట్ కొట్టి......]

కాని : సార్!

స. ఇ: ఏం రా?

కాని : బాపూజీ రైస్‌మిల్లుదాకా వెళ్ళిరావాలి సార్ !

స. ఇ: ఎందుకూ ?

కాని : పెద్ద గొడవ జరుగుతూందండి అక్కడ !

స. ఇ: ఏమిటూ గొడవ ? బందిపోటూ ?

కాని : కాదండి !

స. ఇ. కమ్యూనిస్టుల శాబతేజా ?

కాని : కాదండి !

స. ఇ: మరేమిటి నీ తలకాయ !

కాని : వచ్చి చూడండి సార్ ?

స. ఇ: చెప్పవోయ్, ఏం పరవాలేదు.

కాని : నేనలా మిల్లుదగ్గర నిలబడున్నాను సార్ ! లైట్లున్నట్టని పించింది. ఏమిటెరా అర్ధరాత్రిలో లైట్లేమిటని కాస్త చెవిపెట్టి విన్నాను స్సార్ ! ఎవరో యిద్దరు మాట్లాడు తున్నారు. ఒకతను "మూటకు అరపడి రాళ్ళు కలిపితే మీ కెంత లాభం వస్తుందయ్యా ? నువ్వు సుమారు 60 లక్షల మూటలు సప్లయి చేస్తున్నావు. అరవై లక్షల అర్ధరూపాయలు - 30 లక్షలొస్తుంటే మాకు పదివేలివ్వడాని కేడుస్తావూ ? సరే నీ యిష్టం" అంటున్నాడండి. ఇంకో అతను "మన సంబంధం యీ రోజుతో తీరేదాండి. ఇంకా వుందిగా! ప్రస్తుతం యీ అయిదూ తీసుకోండి మీ ముందున్న ఆఫీసరుగారుకూడా ఇంతే పుచ్చుకొనేవారు" అంటున్నాడండి. ఏమిటో గొడవ !

స. ఇ: ఊం. గొడవ ఏముంది! కరప్షన్ (అవినీతి) ఈలాంటి మనుషులుంటే దేశంలో తిండి ఎందుకుంటుంది? తిండి లేకుండా చస్తారంటే ఎందుకు చావరు? ఛీ...ఛీ... ఆల్ రైట్, రాండి సార్, రాండి.

వార్డు: జస్టు ఎ మినిట్ ప్లీజ్. మహాశయులారా! ఈ నాటక కార్యక్రమం యథాప్రకారంగా సాగుతుంది. ఇంజనీరింగు కాలేజీవారు నాటకం ఆడతారు; సెలవు. (సైడ్ కర్టన్సులోకి చూచి) కమాన్ కమాన్, ఆరంభించండి. తెరెత్తండి, తెరెత్తండి. ఇప్పటికే చాలా ఆలస్యమయింది.

[అని అందరూ వెడతారు; తెర లేస్తుంది]

[ఒక పోలీసుస్టేషను - సబ్ ఇన్స్పెక్టరు వచ్చి కూచుంటాడు]

[ఒక వైపునున్న రిమాండు సెల్లులో ఒకరిద్దరు ఖైదీలున్నారు. ఖైదీలు తెర లేచేప్పటికి]

2 వ ఖై: "దొంగలెవరో దొరలు ఎవరో తెలిసికొనవోయ్ బ్రహ్మయా!

1వ ఖై: అన్నమైతే నేమిరా మరి సున్నమైతే నేమిరా.

2వ ఖై: అందుచేతను పాడుపొట్టకు అన్నమే వేతామురా."

[అని పాడుతుంటారు.]

[ఇంకొకవైపుగా బియ్యపు బస్తాలున్నాయి. కుడివైపునుంచి బావిలో పెద్ద బరువయిందేదో వేసినట్లు రెండుమూడుసార్లు శబ్దం. తరువాత కాపాడమని ఒక ఆడుదాని కేక. ఈ పాటికే సీటులోంచి లేచిన స. ఇ. గాబరాగా పరుగెడుతాడు. రిమాండులోవున్న ఖైదీలు ద్వారం దగ్గరకువచ్చి ఆత్రంగా చూస్తుంటారు. బయట ఏదో గోల.

ఇంతలో కానిస్టేబిల్ పరుగెత్తుకొచ్చాడు. టేబిలుమీదనున్న టార్చిలైటు, మూలనున్న చేంతాడు తీసుకొని మళ్లా బయటికి పరుగెత్తాడు. ఒక్క క్షణం నిశ్శబ్దం. స. ఇ. తొందరగా వచ్చి టేబిల్ మీదనున్న టెలిఫోను తీసుకొని, "హలో! హలో! డాక్టర్. అర్జంటు, కమ్ నూన్ ప్లీజ్" అని టెలిఫోను పెట్టేస్తాడు. గాబరాగా అటూ ఇటూ తిరిగి "చూస్తూ నిల్చుంటారేమిరా ఇడియట్స్, ఫస్టు ఎయిడ్ యివ్వండిరా!" ఇంతలో ఇంకొక కానిస్టేబిల్ వస్తాడు.]

కాని: ముగ్గురు బిడ్డలు దొరికారండి.

స. ఇ: ఓ మై గాడ్! ముగ్గురు బిడ్డలే? అందరూ చచ్చిపోయేరా?

కాని: చచ్చి ఎప్పుడో పోయారండి.

స. ఇ: ఛీ ఛీ ఛీ, నేను చూస్తున్నా! ఏమిటో యీ స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పటి నుంచీ ఒకటే చావులు, ఒకటే ఆత్మహత్యలు.

కాని: ఇంగ్లీషువారుండగా చావటానికి స్వాతంత్ర్యం లేదండి.

స. ఇ: అయితే ఇప్పుడు స్వాతంత్ర్యం చావటానికి వచ్చిందంటావా?

కాని: ఆ రోజుల్లో మన కాంగ్రెస్‌వాళ్లు ఉపన్యాసాల్లో బానిసలుగా బ్రతికటంకన్నా స్వతంత్రంగా చావటమే మే లనేవారండి.

స. ఇ: కాదురా ఇడియట్! బానిసలుగా పాయసం తాగడం కన్నా స్వతంత్రులుగా గంజితాగటం మేలని.

1వ ఖై: ఇప్పుడు కాయకూరలు తింటమే మేలంటున్నారండి.

[ఇంతలో డాక్టరు వచ్చాడు]

స. ఇ: హల్లో డాక్టర్ !

డాక్ట : ఏమిటండి గొడవ ?

స. ఇ: ఆ ఆడమనిషి ముగ్గురు పిల్లల్ని బావిలో పడేసి తానూ పడిపోయిందండి. ఇంకో క్షణముంటే...

డాక్ట : ఏ బావిలో ?

స. ఇ : మన స్టేషన్ బావిలోనండి.

డాక్ట : తప్పుచేసింది. ఏ ఎమ్. ఎల్. ఏ. ఇంటి వెనకాలి బావిలోనో పడివుంటే కొంత ఫలితముండేది.

స. ఇ : ఏముండేది ? తీసేవాళ్ళయినా లేకుండా చచ్చేది.

డాక్ట : మరిప్పుడామెను బ్రతికించి గొప్ప ఘనకార్యం చేశామనుకుంటున్నారా ?

స. ఇ : కాదు మరీ ! ఒక ప్రాణాన్ని కాపాడాం.

డాక్ట : ఎందుకూ, యీ రామరాజ్యంలో ఇంకా పదికాలాలపాటు బ్రతకమనా ? రైట్ రైట్ (వెళ్తూ బస్తాలు చూచి ఆగి, బస్తాలో బియ్యం తీస్తూ) యస్ ఐ గారూ ! ఈ కేసుకు కారణం ఏమిటో చెప్పమన్నారా?

స. ఇ : ఆ, ఏముంటుంది; ఏవో కొంపలో వెధవ గొడవలు.

డాక్ట : (పిడికెడు బియ్యం తీసుకొచ్చి స. ఇ. చేతిలోపోసి) నా చిన్నతనంలో అందరూ అనేవాళ్ళు - అన్నం లేకుండా ఎవ్వరూ చావరు లేరా అని. కాని ఇప్పుడు నూటికి యాభై చావులు అన్నం లేకనే. దేశం మారిపోయింది.

[డాక్టరు వెళ్ళిపోతాడు. స. ఇ. బియ్యాన్ని ఒక చేతిలో నుంచి ఇంకొక చేతిలో పోసుకుంటూ, అలాగే మాస్టూ కుర్చీలో కూలబడ్డాడు. రిమాండులో నున్న ఖైదీలు......]

ఒకడు: ఇదంతా చూస్తూవుంటే జెయిల్లోనుంచి విడుదల చేస్తారంటే భయంగా వుందిరా!

రెండ: ఆఁ, విడుదలచేసినా ఎంతసేపు. మళ్ళా ఒక్క రోజులో తిరిగి రావచ్చు.

1 వ: ఎట్టా?

2 వ: నీకు తెలియదేం! సులువైన దోవవుంది. ఎర్ర గుడ్డ పీలిక పట్టుకు బయలుదేరావంటే, కళ్ళుమూసి తెరిచే లోపల మళ్ళీ కటకటాల వెనుక వుంటాం.

స. ఇ: (తిరిగిచూచి) ఆ కాలం పోయింది. ఇప్పుడు తుపాకీ పెట్టి కాల్చేస్తాం.

2 వ: అది మరీ సులువుకదయ్యా—ఒకేసారి చస్తాం.

స. ఇ: చస్తాం, చస్తాం. ఏమి టీదేశం? అందరూ ఒకటే చస్తాం చస్తాం అంటారు!

1వ ఖైదీ: బతుకుతాం బతుకుతాం అనటానికి ధైర్యలేదు గనక.

స. ఇ: ఎందుకు లేదోయ్. అనండి; ధైర్యంగా అనండి—బతుకుతామని.

2వ ఖైదీ: మీరీ వుద్యోగానికి చాలా కొత్తగా వున్నారయ్యా.

స. ఇ: ఏం?

2వ ఖైదీ: పాతబడ్డ పోలీసోళ్లెవరూ బతకమని అనరే!

[ఒక పత్రికా విలేఖరి ప్రవేశము]

ప. వి: నమస్కారమండి.

స. ఇ: నమస్కారం. రాండి. కూచోండి. ఏమిటి విశేషాలు?

ప. వి: ఏమున్నాయి, మీరే చెప్పాలి. మరి మన పోలీస్ స్టేషన్ బావిలో—

స. ఇ: అవునవును. ఒక తల్లి, ముగ్గురు పిల్లలు పడిచచ్చారు.

ప. వి: చచ్చిపోయారా!

స. ఇ: తల్లి నిమాత్రం తీశాం; డాక్టర్ వచ్చారు. బహుశా బతకొచ్చు.

ప. వి: పేపరుకు న్యూస్ పంపించమంటారా?

స. ఇ: పంపండి; ఏం? నన్నడగడ మెందుకు?

ప. వి: అలా కాదులెండి. ఈ మధ్య ఇలాంటి వార్తలు పూర్తిగా బహిష్కరిస్తున్నారుగా.

స. ఇ: ఎవరు?

ప. వి: ఎవరేమిటి? ప్రభుత్వమే. ఇదిగో చూడండి. ఈ రోజు పేపరులో ఏమంటున్నారో మనాళ్ళు— "ఆహార పరిస్థితి గురించి కొందరు విషప్రచారం చేస్తున్నారు. గోరంతలు కొండంతలు చేస్తున్నారు. నిజంలో అంత తీవ్ర పరిస్థితు ల్లేవు. చిత్తూరు జిల్లా తదితర ప్రాంతాలలో చావులకు కారణం—అన్నం లేక కాదు. ఇతరజబ్బులే. ఆహార పరిస్థితి సంతృప్తికరంగా వుందని గ్రామాలలోనుంచి బాధ్యతకల వ్యక్తులు మాకు స్వయంగా తెలియజేస్తు న్నారు" విన్నారా?

స. ఇ: నిజమే ! నేనూ యిన్నాళ్ళూ అలాగే అనుకున్నా కాని అదంతా అబద్ధమని ఈనాడు తెలుసుకున్నా !

ప. వి: ఏదంతా అబద్ధమని ?

స. ఇ: అన్నం లేనందువల్ల, ఆకలిబాధ కాగలేక మనుష్యులు చస్తున్నమాట యదార్థం.

ప. వి: యస్. ఐ. గారూ !

స. ఇ: ఎందుకలా తెల్లబోతారు?

ప. వి: మీరు గవర్నమెంటు ఉద్యోగులు !

స. ఇ: అయితే నిజం మాట్లాడకూడ దంటారా ?

ప. వి: నిజం మాట్లాడ్డమే ఈ రోజుల్లో ఒక విధ్వంసకచర్యగా వుంది.

స. ఇ: నేనిప్పుడు గవర్నమెంటును పడగొట్టాలని ప్రయత్నించటం లేదు. నాకు మంత్రి పదవులమీద ఆశా, వున్న వారిమీద అసూయా – రెండూ లేవు. నేను కమ్యూనిష్టును కాను. కాని నా అభిప్రాయం గవర్నమెంటంటే మనమే. మనమే మన వాళ్ళని చంపుతున్నాం. మన లోనే వున్నారు దొంగలు. మనలోవున్న దొంగల్ని మనం పట్టుకోగలిగితే గవర్నమెంటు దానంతటదే బాగుపడుతుంది.

ప. వి: అయితే మీరు ఆహారసమస్యమీద తీవ్రంగా పని చేయ దలచుకున్నారన్నమాట ?

స. ఇ: నా శక్తివంచన లేకుండా !

[డాక్టరు వస్తాడు.]

స. ఇ: డాక్టర్! పేషంట్ ఎలావుంది?

డాక్ట: (తాపీగా) ఆవిడ కింక రేషన్ కార్డు అవసరం లేదు.

స. ఇ: వాట్!

డాక్ట: వాట్ లేదు, గీట్ లేదు. ఆహార సమస్యలను అతి సుల భంగా పరిష్కరించుకొని వెళ్ళింది.

స. ఇ: అయితే ఆకలితోనే! అన్నం లేనందువల్లనే చచ్చిం దంటారా?

డాక్ట: సైన్సుకు తెలిసినంతవరకు అలాగే చెప్తుంది. పత్రికల్లో స్టేట్ మెంట్లూ, ప్లాటుఫారంమీద ఉపన్యాసాలు ఎవరి నన్నా మోసం చేయవచ్చు గాని, మెడికల్ సైన్సును మోసం చేయటానికి వీల్లేదు.

ప. వి: డాక్టరుగారూ! మా పేపరుకి ఒక స్టేటుమెంటు యిస్తారా?

డాక్ట: నే నింకా కనీసం ఒక ఎం. ఎల్. ఏ. నయినా కాందే.

ప. వి: ఈ విషయం ప్రజలకు బాగా తెలియటం అవసరం కదండీ!

డాక్ట: చస్తున్న వాళ్ళకి చస్తున్నామని తెలియడమేమిటి? ప్రజ లకు కాదు తెలియాలిసింది — ప్రభుత్వానికి.

స. ఇ: డాక్టరుగారూ! అయితే నిజంగా చచ్చిపోయిం దంటారా?

డాక్ట: చచ్చిపోలేదు కాని, ప్రాణాలుపోయినయి. (యస్. ఐ. మీదకు ఉరికి) నువ్వింకా ఆరౌన్సులు కాదు, బస్తా బియ్యం ఇచ్చినా ఆమె బతకదు.

స. ఇ: (కుర్చీలో కూలబడ్డాడు) ఒకతల్లీ, ముగ్గురు బిడ్డలూ. అబ్బ! ప్రాణాలంటే ఎంత చులకనైపోయింది!

డాక్ట: (యస్. ఐ. వీపుతట్టి) నువ్వు పోలీసు ఉద్యోగంలో ఉండతగ్గవాడివి కావు. నీకేదో కాస్త హృదయం ఉన్నట్లుంది.

స. ఇ: (లేచి పిచ్చిగా తిరుగుతూ) ఇదేనా నా దేశం? ఇన్ని పొలాలు, ఇంత పంట, ఇందరు జనంవుండి ఒక్క ఆడది అన్నం లేకుండా చచ్చిందంటే మనకెందుకు సిగ్గులేదు? మనం ఎలా తలెత్తుకు తిరుగుతాం?

డాక్ట: కాలేజీ నాటకాల్లో ఎప్పుడన్నా వేషాలు వేశావా?

స. ఇ: డాక్టరుగారూ! పరిహాసానికిదా సమయం?

డాక్ట: పరిహాసం కాదోయ్ పిచ్చివాడా! తొంభై మంచి గింజల్లో ఒక్క పుచ్చుగింజ ఎంతో, తొంభై పుచ్చుల్లో ఒక్క మంచున్నా అంతే. నువ్వొక్కడివి ఏం చేయగలవు? లంచగొండితనము, బ్లాక్ మార్కెట్, అధికారం చలాయిస్తున్న రోజుల్లో నీ ఆవేదనంతా నిరుపయోగం.

స. ఇ: అయితే నేనూ యీ ప్రవాహంలో కొట్టుకపోవలసిందేనా! ఏం చేయలేనంటారా?

డాక్ట: చేయగలవు, కాని నీకు ప్రమోషన్లు రావు. నిన్ను ఏ ఎడారికో బదిలీ చేస్తారు. ఇంకా ఇలాంటి ఇబ్బందులెన్నో వస్తాయి.

స. ఇ: ఎన్నోచ్చినాసరే, యీ నిండు ప్రాణాలు తిండి లేకుండా మాడిపోయే దౌర్భాగ్యాన్ని ఆపాలి.

డాక్ట : సరే! ప్రయత్నించు. విష్ యు సక్సెస్; (వెళ్ళి పోతాడు)

స. ఇ: (కాస్సేపు ఆలోచించి కాలింగుబెల్ కొట్టాడు; కానిస్టే బులు వచ్చాడు) ఏయ్! ఆ వార్డన్ని పిలుచుకురా!

[కానిస్టేబుల్ వెళ్ళాడు]

స. ఇ: (విలేఖరితో) మీరు రాగదిలో వుండండి. ఇక్కడ జరిగే ప్రతి విషయం తు. చ. తప్పకుండా రేపు పత్రికకు పంపండి: (ప. వి. వెళ్ళాడు. ఇంతలో వార్డన్ వచ్చాడు) వార్డన్‌గారూ ఇప్పుడొక స్త్రీ ముగ్గురు బిడ్డల్ని బావిలో పడేసి తానూ పడి చచ్చిపోయింది. కారణమేమిటో తెలుసా? తిండి లేక.

వార్డ : ఓ! ఈజిట్?

స. ఇ: అవును, యీ తిండి లేకపోవటానికి కారణం ఎవరో తెలుసా?

వార్డ : అదేనండి! మీ రుండమంటే ఉన్నాను కాను. ఇంజ నీరింగ్ కాలేజీవాళ్ళు ఆహార సమస్యమీద మంచి నాటకం ఆడబోతారు. చూచివుంటే తెలిసేది తిండి లేకపోవటానికి కారణం ఎవరో!

స. ఇ: నాన్‌సెన్స్! నాటకాలు! నాటకాలు! ఆహారసమస్యను నాటకాలటయ్యా పరిష్కారంచేసేది మీలాంటి పెద్ద మనుష్యులంతా ఇలా బస్తాల బియ్యం బ్లాకుమార్కె

టులో కొని దాచేస్తుంటే తిండెలా వుంటుంది? మనుషు లెందుకు చావరు?

వార్డ : ఇదంతా మా స్టూడెంట్సుకోసం కొన్నానండీ. ఇచ్చే రేషన్ చాలటంలేదు. చూడండి! స్టూడెంట్సు ఫ్యూచర్ సిటిజన్స్ (భావి పౌరులు) వాళ్ళకు మంచి నరిష్మెంట్ వుండాలి.

స. ఇ: మీ సమర్థనలన్నీ తరువాత చెప్పుకుందురుకాని ఎక్కడ కొన్నా రీ బియ్యాన్ని?

వార్డ : చెప్పాలంటారా?

స. ఇ: చెప్పాలనే అగటం.

వార్డ : చూడండి, ఇది ఎడ్యుకేషనల్ ఇన్స్టిట్యూట్.

స. ఇ: ఇదేనేమో మీరిచ్చే ఎడ్యుకేషన్! అడిగిం దానికి జవాబు చెప్పండి.

వార్డ : బాపూజీ రైస్‌మిల్లులో కొన్నానండి.

2వ ఖైదీ: బాపూజీ రైస్‌మిల్లే! బాపూజీ రైస్‌మిల్లే!

స. ఇ: బాపూజీ రైస్‌మిల్! సరే మీరువెళ్ళి అక్కడ కూర్చోండి.

[వార్డన్ వెళ్ళాడు]

స. ఇ: (బెల్ కొట్టాడు. కానిస్టేబిల్ వచ్చాడు) సుబ్బయ్య చౌదరీని పట్టుకురా. (కానిస్టేబిల్ వెళ్లాడు. మూలనున్న ఒక పెద్ద పట్టాతీసి బియ్యం బస్తాలు కప్పేశాడు యస్. ఐ. ఇంతలో సుబ్బయ్య చౌదరి వచ్చాడు)

చౌదరి: నమస్కారమండీ.

స. ఇ: నమస్కారం, రాండి? రాండి!

చౌదరి: ఏమిటో అంత తొందరగా కబురు పంపారు?

స. ఇ: ఏంలేదు. మీ మిల్లునుంచి ఎన్నిబస్తాలు రవాణా అవుతాయ్?

చౌదరి: సుమారు 60 లక్షలు.

స. ఇ: ఓహో! ఎన్నిబస్తాల రాళ్లు సరఫరా చేస్తారు?

చౌదరి: అబ్బె! రాళ్ళెక్కడివండీ?

స. ఇ: పోనీ, మట్టిముద్దలు?

చౌదరి: ఏదైనా పొరపాటున ఒకటి రెండు వస్తే వస్తాయేమో గాని—

స. ఇ: డి. యస్. ఓ, కి ఎంత యిస్తారు?

చౌదరి: జీతమాండి?

స. ఇ: కాదు. అర్ధరాత్రిలో లైట్లు వేసుకొని బస్తా కరపడి రాళ్ళుకలపడానికి ఆయన అనుమతికోసం మీరిస్తారే సంభావన?

చౌదరి: లంచమాండి?

స. ఇ: ఛ. ఛ. పెద్దవాళ్ళు తీస్తే లంచ మెందు కవుతుందండి?

చౌదరి: అట్లాంటివి మేమింతవరకు ఎరగమండి. రైస్‌మిల్ బాపుజీ చనిపోయిన రోజున స్థాపించామండి.

స. ఇ: బాపుజీ బ్రతికి వున్నప్పుడు స్థాపించినవే కరప్టయి పోతుంటే, చచ్చిన తరువాత స్థాపించిన దాంట్లో తప్పు లేదు లెండి.

చౌదరి: మీరేదో కానివాళ్ళ మాటలు నమ్మి—

స. ఇ: (చాలా సీరియస్‌గా లేచి) చౌదరిగారూ! (పెద్దగా అరిచాడు)

చౌదరి: (కాస్త కంగారుపడి - తెప్పరిల్లి కాస్త విసురుగా) ఏమిటండి మీ బెదరింపులు?

స. ఇ: (తాపీగా) బ్లాక్‌మార్కెట్ చేసిన వాళ్ళను ఉరి తీస్తానని నెహ్రూ ఒకప్పుడు చెప్పాడు.

చౌదరి: ఆ! చెప్పాడు. ఒక్కడిని ఉరితియ్యగా ఇప్పటికి చూడలా!

స. ఇ: అదే పొరబాటు జరిగిపోయింది. తీసుంటే ఈ బస్తాలిక్కడికి వచ్చేవికావు. (బస్తాలుతీసి చూపుతాడు) ఈ బస్తా లిక్కడికి రాకుంటే ముగ్గురు బిడ్డలతల్లి చచ్చేది కాదు. న్యాయశాస్త్రం లేదుకాని, నువ్విప్పుడు నలుగురు ప్రాణాలను ఖూనీచేశావు.

చౌదరి: ఏమండి! కాస్త మర్యాదగా మాట్లాడండి.

స. ఇ: మనుషుల్ని తినేవాళ్ళకు మర్యాదా, గౌరవము, పదవులు ఇవ్వబట్టి మనలోకం యిలా తయారయింది. నేను మీ కాలాంటి మర్యాద యివ్వదల్చుకోలా. (రిమాండ్ సెల్లువైపు చూచి) గవర్నమెంటు తరఫున మీకక్కడ కావలసినన్ని మర్యాదలు జరిపిస్తా. (బెల్లు కొట్టి) వార్డన్‌గారూ (వార్డన్ వచ్చాడు) యీయన్ని మీ రెరుగుదురా?

చౌదరి: తెలిస్తే?

స. ఇ: ఏమీలేదు. కాస్సేపు కూర్చోండి. (యస్. ఐ. బైటికి వెళ్ళాడు.)

చౌదరి: (ఇటు అటు చూచి) చెప్పారా ఏం, కొంపతీసి?

వార్డ: మీరూ డి. యస్. ఓ. మాట్లాడుతుండగా విన్నొచ్చి కానిస్టేబుల్ చెప్పాడు.

చౌదరి: అయితే యీరాయి డి. యస్. ఓ. దాకా తగుల్తున్న దన్నమాట.

వార్డ: వీడెవడో కాలాంతకుడులాగా ఉన్నాడు; గట్టిపట్టు పట్టాడు.

చౌదరి: ఏం పర్వాలేదు. డి. యస్. ఓ. గారి బావగారు యం. యల్. ఏ. క్షణంలో కేసు కొట్టించేస్తాడు.

వార్డ: అయినా మనం చేసింది తప్పే.

చౌదరి: తప్పేమిటండి? తప్పు! ఈ కాలంలో ఎవడికి వాడు నాలుగు కాసులు చేసుకోవాలి.

వార్డ: గవర్నమెంటు ఇప్పుడు కాస్త తీవ్రంగా చర్య తీసుకుంటు న్నట్టుంది.

చౌదరి: తీవ్రమూ లేదు, చర్యాలేదు. బాపనయ్య దగ్గర రెండు మూడు వందల పుట్లధాన్యం మూలుగుతూంది. ఆయన గడపతొక్కి పడిధాన్యం తెచ్చే ధైర్యం ఒక్క ఆఫీసరుకూ లేదు.

1వ ఖై: అవున్నా ఆఫీసర్ల ధైర్యమంతా మనబోటాళ్ళమీదనే!

2వ ఖై: అంతేకదూ! మొనగాళ్లు గుడిసెలమీదపడి రోజుకు పెట్టుకున్న ధాన్యాన్ని కూడా లాక్కుపోతున్నారు.

1వ ఖై: మా వూళ్ళో రిలీఫ్ అంగడంటూ పెట్టాడు. ఊరి మునసబు కిచ్చారు; 20 బస్తాలొస్తాయి; అందులో వారానికి అధమపక్షం 10 బస్తాలు ఆయన ఎనకేస్తాడు.

2వ ఖై: ఎట్టా? లెక్క లేదూ?

1వ ఖై: ఎట్టాగేంటోయ్? చుట్టుప్రక్క లున్న గ్రామాల్లో అంతా కూలీనాలీ చేసుకొనే జనం అధికం. వాళ్ళ కొక్కక్క వారం రేషను కొనుక్కునేందుకు డబ్బు లుండవు; అంతగా కూలినాలి చేసి డబ్బులు తెచ్చు కుంటే వారం అయిపోయిందంటాడు; రేషన్ కార్డు లన్నీ దగ్గరే వున్నాయి, ఆళ్ళకేం సదువా సందా? ఇచ్చినట్లు గీట్లు గీస్తుంటాడు. అడిగే నాయా లెవడు?

2వ ఖై: చెక్కింగు ఆఫీసర్లుంటారు గదంట్రా?

1వ ఖై: ఆఫీసర్లంటే ఆకాశాన్నుం డూడిపడ్డారనా? ఆళ్ళూ మనుషులే; ఆశ చూపితే అందరూ లొంగుతారు.

2వ ఖై: అయితే యిదెట్టా తెగే దంటావు?

1వ ఖై: మనకు రోసే దాకటే. అందరూ జైల్లోకొచ్చికూచుంటే సరి.

2వ ఖై: మరి బువ్వో?

1 ఖై: ఆఁ, గవర్నమెంటు పెట్టటంలా. అట్టాగే అందరికీ పెడ్తది.

[చౌదరి, వార్డన్ పెద్దగా నవ్వారు. ఖైదీలు జవాబుగా వెకిలిగా నవ్వుతారు. చౌదరి, వార్డన్ మొఖాలు చిన్న చేసుకుంటారు....]

చౌద: (ఉన్నట్టుండి ఏదో జ్ఞాపకం వొచ్చి) ఇక్కడ ఫోనుందా?

వార్డ: ఎందుకు?

చౌద : ఏమంది.

వార్డ : ఇక్కడెక్కడో పబ్లిక్ ఫోనుండాలి.

చౌద : రైట్ ! అయిపోయింది. ఒక్క క్షణంలో తేల్చేస్తా వీడెంత? వీడి సబ్ ఇన్స్పెక్టర్ ఏపాటి? మహామహా వాళ్ళను చూశాను. (వెళ్తాడు)

[వార్డన్ ఏమీ తోచక అటూ ఇటూ తిరుగుతూ వుంటాడు. ఇంతలో మొట్టమొదట ఆడమనిషిని నూతిలోకి తోసిన దొంగ గబగబా పరుగెత్తుకుంటూ, రొప్పుకుంటూ వచ్చాడు. వచ్చి అటూ ఇటూ చూచి వార్డన్‌తో....................]

దొంగ: అయ్యా! అయ్యా!

వార్డ : ఏం?

దొం : ఇప్పుడే ఇక్కడ, ఈ బావిలో, ఓ ఆడమనిషి పడి చచ్చిపోయిందట. మీరు చూచారా బాబూ? నిజమేనా?

వార్డ : అవును చచ్చిపోయిందంట. అదిచస్తే చచ్చింది, మా ప్రాణాలు తీస్తోంది. అది చావటానికి మేము కారణమట? ఎవరు దేనికి కారణం! ఎవరికర్మ వాళ్ళదిగాని.

దొం : ఇంతకూ చచ్చిపోయిందా బాబూ?

వార్డ : చచ్చిందట.

దొం : మీరు మనిషిని చూశారా?

వార్డ : లేదు.

దొం : ఎట్టావుంది బాబూ మనిషి?

వార్డ : అరె! చూడలేదంటే ఎట్లావుందని అడుగుతావేం? ఆడమనిషిలాగే వుంటుంది.

దొం : పిల్లలా బాబూ? పిల్లలన్నా బతికున్నారా బాబూ? మీరు చూశారా పిల్లల్ని?

వార్డ : పిల్లలూ, తల్లీ అంతా క్లోస్. చెప్పకుండా పోయాయి ప్రాణాలు.

దొం : ఎందరు పిల్లలు బాబు?

వార్డ : నిన్ను చూస్తే వదిలేటట్టులేవే. ఎందరు పిల్లలు? ఎవరికి పుట్టారు? ఇదంతా విచారించటమూ నా పని?

దొం : కాదు బాబూ! మా యింట్లోవాళ్ళం వారం రోజులుగా వచ్చి మంచినీళ్ళు తాగుతున్నాం. పిల్లా జల్లా అందరూ అట్లాగే బతికున్నాం. మేము సరే-ఆ పిల్లలు-ఆళ్ళేం చేశారు. ఆళ్ళట్టా ఎండిపోతావుంటే చూడలేక పోయా! చివరికి...

వార్డ : బావిలో తోశావా?

దొం : లేదు బాబూ, ఆపని చేయలేకనే బయల్దేరా దొంగతనానికి.

వార్డ : దొంగతనానికి! నువ్వు దొంగవా? ఎక్కడికి కెళ్ళావు దొంగతనానికి?

దొం : ఆడ చదువుకుంటారే - ఆ చోట్లో - ఆస్టలంట అది-

వార్డ : ఓ! నువ్వేనా ఆ మహానుభావుడివి. యస్. ఐ. గారూ...ఇన్స్పెక్టరుగారూ!... (చాలా ఆత్రంగ

వేస్తూ పిలిచాడు; బెల్ కొట్టాడు) దొంగ ... దొంగ...

దొం : జైల్లో ఎయ్యటాని కేనా బాబూ? మీ రెయ్యక్కర్లా? నేనే ఎళ్ళి కూసుంటా. నేనేం లచ్చులు- వేలు దొంగ తనం చేయలా! పిడికెడు కూడు బాబూ! ఆకలితో చస్తున్నబిడ్డల కంత కూడు. అంతే బాబూ! ఎప్పుడూ దొంగతనం ఎరగను. మావోళ్ళంతా చాలా గొప్పగా మర్యాదగా బతికినోళ్ళు. మర్యాద, గౌరవం, గొప్ప - అన్నీ చచ్చాయ్. ఆకలితో...దొంగిలించా...తీరా తీసుకుని ఇంటికిపోతే ఇల్లు కాళీ. ఇంతలో యీ చావు కబురు విన్నా. నా లచ్చిమోనని పరుగెత్తుకొచ్చా. చెప్పండిబాబూ - ఏమంది? చెప్పండి బాబూ!

వార్డ : లోపలుందట! పోలీసునడుగు చూపుతాడు.

దొం : ఆఁ ఆఁ, బాబా, బాబూ! (పరుగెత్తి వెళ్ళాడు)

వార్డ : ఏయ్! పోలీస్! దొంగ! దొంగ! జాగ్రత్తగా చూడు! వాడు పచ్చిదొంగ!

[ఇంతలో యస్. ఐ. వస్తాడు]

స. ఇ : వాడు కాడు దొంగ. మీరు, మనం, మనపైన వున్న వాళ్ళు.

వార్డ : నిజంగా దొంగ వచ్చాడండి!

స. ఇ : కాని అసలుదొంగ తేలలా!

వార్డ : యస్. ఐ. గారూ! నన్ను కాస్త తొందరగా పంపే యండి దయచేసి. ఇంజనీరింగు కాలేజీవాళ్ళ నాటకం తప్పక చూడాలి.

స. ఇ: ఈ జీవితనాటకం చూడండి సార్. చాలు...ఇదిగో కొత్తపాత్రలు వస్తున్నాయి చూడండి. ఈ పాత్రలను నాటకంలోలా నేను డ్రామటిక్‌గా ప్రవేశపెట్టి పరిచయం కలగజేయలేను. అయినా...యీాయనెవరో తెలుసునా? మన డి. యస్. ఓ. ఆయన వెనకాల వున్నవాడు ఓ గ్రామమునసబు (ఇటూ అటూ చూచి) చౌదరిగారెక్కడ?

వార్డ: ఫోన్ చేయాలని వెళ్ళాడండి.

స. ఇ: ఎవరికో?

వార్డ: ఏమోనండీ!

స. ఇ: బహుశా గవర్నమెంటు హౌసుకై ఉంటుంది. వుండనీండి. (డి. ఎస్. ఓ. తో) రాండి సార్! రాండి కూర్చోండి.

[డి. యస్. ఓ. తలవంచుకుని కూర్చున్నాడు.]

స. ఇ: (సెల్లులోవున్న ఖైదీలను చూపి) వీళ్ళెవరో తెలుసాండి?

[డి. ఎస్. ఓ. మౌనం]

స. ఇ: వీళ్లు దొంగలు.

వార్డ: ఏమండీ! నాటకం ఈ పాటికి సగం అయిపోయి వుంటుందండీ.

స. ఇ: ఇదుగో తొందరలో పంపేస్తా. మిమ్మల్ని ఎక్కడికి పంపాలా అనేదే ఆలోచిస్తున్నా. ఆర్డర్లకోసం ఎదురు

చూస్తున్నా. డి. ఎస్. ఓ. గారూ! ఈరోజు ఒక ఆడది ముగ్గురు బిడ్డలతో సహా ఆత్మహత్య చేసుకుంది.

డి. ఎస్. ఓ. : అబద్ధం!

స. ఇ : ఇదిగో డాక్టర్ సర్టిఫికేటు!

డి. ఎస్. ఓ: ఇదేదో నాటకం!

స. ఇ : హుఁ, మీ కందరికీ నాటకంజబ్బు పట్టిందేం? ఇక్కడ కాదు. పచ్చయప్ప కాలేజీలో జరుగుతోంది. యిది యథార్థం. కావాలంటే శవాన్ని చూచిరండి.

డి. ఎస్. ఓ: నేను చూండాల్సిన అవసరం లేదు.

స. ఇ : అవును, 5 వేలు చూచిన కళ్ళతో శవాన్నలా చూస్తారు పాపం!

డి. ఎస్. ఓ: మీకు రుజువు?

స. ఇ : రుజువులన్నీ వున్నాయి. అది కోర్టులో మాట్లాడాల్సిన మాటలు. కాని యిక్కడ మిమ్మల్ని నేను కోరే దొక్కటే. మీ గుండెలమీద చేయి వేసుకొని చూడండి, మీరు రోజు కెందరి ప్రాణాలు తీస్తున్నారో. మీ బిడ్డల్ని ఒక్కసారి బావిలో పారేస్తే...

డి. ఎస్ ఓ: యస్. ఐ. గారూ!

స. ఇ : మీ భార్య బావిలో పడితే...

వార్డ : మమ్మల్ని ఏడిపించాలనా ఇదంతా?

స. ఇ : ఏడిపించాలని కాదు. మీ కర్థంకావాలని; అంతే!

డి. ఎస్.ఓ:యస్.ఐ. గారూ! మీకు రుజులువుంటే కోర్టులో దాఖలా చేసుకోండి. మీ చేతనైనపని చేసుకోండి;

అంతేగాని ఒక గవర్నమెంటు ఆఫీసరును బాధ్యతా రహితంగా......

స. ఇ : మీరు బాధ్యత కలిగే ప్రవర్తిస్తున్నారా ?

డి. ఎస్. ఓ: మాకు తెలిసినంతవరకు మేమెవరి ప్రాణాలు తీయలేదు.

[డి. ఎస్. ఓ. పై మాటలు చెప్తూ మెల్లగా జేబులోనుంచి నోట్ల కట్టతీసి వేస్టుపేపర్ బుట్టలో వేయబోతుంటాడు.]

స. ఇ : స్టాప్ ! నోట్లకట్ట బుట్టలో పడ్డదా తల పేల్తుంది.

[డి. ఎస్. ఓ. ఆగిపోయాడు]

స. ఇ : హాండ్సప్.

[డి. ఎస్. ఓ చేతులెత్తాడు. ఇంతలో చౌదరివచ్చి వెనక్కి తగ్గాడు]

స. ఇ : రాండి ! చౌదరిగారూ ! (చౌదరి వెనకడుగువేశాడు) ఇంకొక్క అడుగు కదలకండి. ప్రమాదం (బెల్ కొట్టాడు; కానిస్టేబిల్ వచ్చాడు) చౌదరిగారి కోటు జేబులో ఓ ఉత్తరం ఉంది తీయరా ! (కానిస్టేబిల్ చౌదరి జేబులో వుత్తరంతీశాడు) వార్డన్ గారూ, ఉత్తరం చదవండి.

వార్డ : (ఉత్తరం తీసుకొని చదువుతాడు) చౌదరిగారికి, రేపు ప్రొద్దున్నే 60 లక్షల బస్తాలు పంపాలన్న విషయం జ్ఞాపకముందనుకుంటా. ఇంతవరకు మన విషయం సెటిల్ చేయలేదు. నాకు కాస్త పైకం జరూరుగా వుంది. రాత్రికి కలుస్తా. మీ

ప్రసాద్

స. ఇ: ప్రసాద్ మీరేనాండి?

డి. ఎస్. ఓ: అవును.

స. ఇ: ఈ ఉత్తరం మీరు వ్రాసిందే? అవునా?

[డి. ఎస్. ఓ. మౌనం]

స. ఇ: గిద్దలూరు బాపనయ్య దగ్గర 200 పుట్ల ధాన్యం వుందని మీకు తెలిదా?

డి. ఎస్. ఓ: తెలీదు.

స. ఇ: మీకు తెలిసినట్లు దాఖలా చూపుతాను.

డి. ఎస్. ఓ: తెలిస్తే?

స. ఇ: మీరెందుకు ప్రొక్యూర్ చేయలేదు?

డి. ఎస్. ఓ: ఆయ నివ్వలేదు.

స. ఇ: మళ్ళా అబద్ధం!

1వ ఖై: ఇవ్వనంటేనే వూరుకున్నారా? మా ఇళ్ళల్లో దూరి కుండా బొచ్చా అంతా గాలించి లాక్కెళ్ళలా. అట్టా యెందుకు చేయకూడదంట?

2వ ఖై: ఎందుకంటే, ఆళ్లు లావాంటాళ్లురా?

1వ ఖై: బాపనయ్య పెద్ద మంత్రులతో సెప్పి ఏడ ఉద్యోగం వూడ బెరికిస్తాడో అని భయంరా.

స. ఇ: (ఖైదీలకు) నూస్. (డి. ఎస్. ఓ. తో) బాపనయ్య బ్లాక్ మార్కెట్ వ్యాపారం చేయటం మీకు తెలీదా?

డి. యస్. ఓ: తెలిస్తే?

స. ఇ: మీరు, బాపనయ్య, చౌదరి-మీరందరూ ఈ వ్యాపారంలో భాగస్వాములు; మీరందరూ షరీకై ఇది సాగిస్తున్నారు!

డి. ఎస్. ఓ: లేదు లేనే లేదు—

స. ఇ: అయ్యా! గ్రామమునసబుగారూ!

డి. ఎస్. ఓ: ఏమని బెదిరించాడు మిమ్మల్ని?

[మునసబు చెప్పటానికి జంకుతాడు.]

స. ఇ: చెప్పు! ఫర్వాలేదు.

మున: మావూళ్ళో 200 ఇళ్ళున్నాయండి. 200 ఇళ్ళలో ఏ పది ఇళ్ళల్నే మందికో సరిగా రెండు పూటలా భోజనం వుంటుంది. మిగతా అందరూ వారానికి మూడురోజులు తింటే అధికం. ఈ విషయం నే నెన్నోసార్లు అయ్యగారితో మనవి చేసుకున్నాను. పండిన పంట పండినట్టే లాక్కెళ్తున్నారు. పెద్దవాళ్ళ దగ్గర్నుంచి గింజైనా కదల్చడంలేదు. మహాభాగా పండినా రైతుకు మూడు నెల్ల బత్తెం రాదు. అది కాస్తా లాక్కెళ్తే వాళ్ళేం కావాలి? ఈ విషయం పైకి రాయమని ఎన్నోసార్లు చెప్పానండి.

డి. ఎస్. ఓ: నేను రాశాను.

మున: రాశారేమోగాని, పత్రికల్లో మాత్రం మా వూళ్ళో తిండికరువే మాత్రం లేనట్టే వచ్చిందండి!

డి. యస్. ఓ: పత్రికల్లో వచ్చిందానికి నేనా కారణం?

మున : కారణం ఎవరిక్కావాలి బాబూ ? ఫలితం కావాలిగాని. ఇదిట్టా వుండగా మొన్న అయ్యగారు మా వూరొచ్చి మా వూళ్ళో ఆహార పరిస్థితి బాగుందని, తిండి లేకుండా మనుషులు చావటం నట్టి అబద్ధమని రాసివ్వమన్నారు.

స. ఇ : నువ్వేమన్నావు ?

మున : రాసివ్వ నన్నానండి.

స. ఇ : ఎందువల్ల ?

మున : అదొట్టి అబద్ధం బాబు !

స. ఇ : తరువాత ?

మున : అయ్యగారు నన్ను బెదిరించి బలవంతాన వ్రాయించుకు పోయారు బాబు !

డి. యస్. ఓ : అబద్ధం, పచ్చి అబద్ధం ! యు స్కౌండ్రల్ !

[విసురుగా వెళ్ళి కొట్టబోయాడు]

స. ఇ : (డి. ఎస్. వో. నాపి) ఆగు !

దొం : (పిచ్చివాడిలాగా వస్తూ) అబద్ధం! నా పెళ్ళాం చచ్చింది అబద్ధమా ? నా పిల్లలను నూతిలో పడేసిం దబద్ధమా ? నేను కడుపుమాడి చావలేక, తిండికోసం దొంగతనానికి పోయిం దబద్ధమా ? ఏ దబద్ధం ? మనం బతుకుతున్నా మన్నది అబద్ధం. మనకు స్వాతంత్ర్యం వచ్చినమాట అబద్ధం. ఇది పేదోళ్ళరాజ్యం అనటం అబద్ధం.

స. ఇ : ఏయ్, ఎవరు నువ్వు ?

మస్త్రి : వీడేనండి మా హోటల్లోపడ్డ దొంగ.

దొం : నువ్వు సెప్పకర్లా! నేనే చెప్తా; నేనే దొంగను. మీ రందరూ పెద్దమనుషులు! మీకు డబ్బుంది. అధికార ముంది. తిండివుంది; మీ దొంగతనాలు పెద్దతరహావి. (చంకలోవున్న అన్నంమూట తీసి చూపుతూ) ఇదిగో మీ అన్నం. దీనికోసమే నేను దొంగ నయ్యాను. దీంతో నా పెళ్ళాం బిడ్డల్ని ఒకరోజు బతికిద్దామను కున్నాను. పిచ్చివాణ్ణి, దీంతో ఒకరోజు గడిచినా మళ్లా పస్తులేకదా అన్న విషయం మరచిపోయాను. నా పెళ్ళాం తెలివైంది. దానికి తెలుసు యీ బాధ ఎప్ప టికీ తీరదని. బాగా ఆలోచించి చచ్చింది. నాకు దారి చూపింది. తీసుకోండి మీ అన్నం. (విసిరికొట్టాడు వార్డన్ మీద. వెంటనే యస్. ఐ. చేతిలోవున్న పిస్టల్ తీసి పేల్చుకున్నాడు.)

స. ఇ : ఆఁ ఆఁ!

దొం : (ఒరిగిపోతూ) ఇంకా నేను దొంగనేనా? సెప్పండి! మీ అన్నం మీ కిచ్చేశాను. ఇంక నాకన్నంవద్దు... ఇక నేను దొంగనా?...దొంగనేనా?....దొంగ.... నే...నే...(పడిపోయాడు)

స. ఇ : (ఒక క్షణం అలావుండి కన్నీళ్ళతో) నువ్వు కాదు తమ్ముడూ దొంగ......ఇదిగో వీళ్ళు....వీళ్ళందరూ దొంగలు.....కోడుదొంగలు.....తిండిదొంగలు. నీ ప్రాణాలూ, నీ పెళ్ళాం బిడ్డల ప్రాణాలూ తీసింది వీళ్లు. పదండి, కదలండి. (విసురుగా డి. ఎస్. ఓ దగ్గరకు వెళ్ళి మెడ పట్టుకొని) మిమ్మల్ని ఉరితీసే అధికారం లేదు,

కాని—మీకు తిండిలేకుండా పోవడం అంటే ఏమిటో చూపిస్తా. (సెల్లువైపు గెంటుతాడు. వార్డన్, చౌదరీల నుద్దేశించి) ఊఁ! కదలకండి.

[మెల్లగా వాళ్ళిద్దరూ సెల్లువైపు నడుస్తూంటారు. కానిస్టేబుల్ వచ్చాడు...]

కానిస్టేబుల్: సార్ ! (ఒక కవరు ఇచ్చాడు. యస్. ఐ. కవరు చించి చదివి, చౌదరివైపు - అందరివైపు చూచి)

స. ఇ : చౌదరిగారూ ! మీరే గెలిచారు. నేనే ఓడిపోయాను. అవినీతిని అరికట్టాలనేది వట్టి ఉపన్యాసాలని ఇప్పుడు తెలుసుకున్నా. నన్ను ట్రాన్స్‌ఫర్ చేశారు. మీరు బ్రతికిపోయారు.

(చౌదరి, అందరూ వికటాట్టహాసం చేశారు.)

స. ఇ : (బియ్యపుబస్తా క్రిందకు తోసి) తీసుకెళ్ళండి, తినండి; చచ్చేదాకా తినండి. దీన్ని ఎవరు కష్టించి పండిస్తున్నారో వాళ్ళందరూ చస్తున్నారు. వాళ్ళ కిది నిరాకరించబడింది. వాళ్ళందరూ పోయిన తరువాత మీరు బ్రతికుంటారా ? బ్రతకండి.

(డి. ఎస్. ఓ., చౌదరి, వార్డన్ వికటాట్టహాసం చేస్తూ పోతారు.)

స. ఇ : (మెల్లగా గ్రామమునసబు దగ్గరకెళ్ళి) మునసబుగారూ! నా చేతనైనది చేద్దామనుకున్నా. అవినీతిని అరికట్టాలనుకున్నా. కాని అంతా నా కెదురయింది. ఇక మీరూ—గ్రామాలలోని ప్రజలు పరిష్కరించుకోవాలి యీ తిండిసమస్యను. (ఒక పిడికెడు బియ్యం తీసు

కొని దొంగ శవందగ్గర కూర్చొని) ఇదిగో తమ్ముడూ! బ్రతికుండగా పిడికెడు బియ్యం యివ్వకపోయినా ఇప్పుడైనా ఇస్తున్నా. (నోట్లో పోస్తాడు) యీ పిడికెడు బియ్యంతో–యీ దొంగల్ని–తిండిదొంగల్ని మమ్మల్ని క్షమించు.

(తల పట్టుకుని విచారంగా వుంటాడు. ఇంతలో పత్రికా విలేఖరి వచ్చి రిపోర్టుతీసి విచారంగా చింపేస్తూంటాడు.)

(తెర జాలిగా దిగుతుంది.)

అంత్యార్పణ

పాత్రలు

భారతమ్మ
శేషయ్య
వాలంటీరు
జగన్నాధం

— ఇంకా —

ఇద్దరు మాలవాళ్లు, ముగ్గురు
హారిజన స్త్రీలు వస్తారు.

★

(అదొక పూరిగుడిసె. తెర తీసేసరికి ప్రేక్షకులకు ప్రముఖంగా కనుపించేది ఎదురుగా గోడకు తగిలించివున్న కస్తూరిబా ఫోటో, దాని క్రింద ఒక చిన్న స్టూలుమీద గాంధీ శిలాప్రతిమ, దానిదగ్గరే ఓ రాట్నం, ప్రేక్షకులకు కుడివైపున ఒక మూలగా వంటిల్లు ఏర్పాట్లు చాలా క్లుప్తంగా, ఎడమవైపు వీధిలోకి వెళ్ళే ద్వారం, ఒక చిరుచాప, పీట, ఆసు పలక, దండెం, యిలాంటి చిన్న సామాన్లు. ఇప్పుడింట్లో ఎవరూ లేరు. ఇల్లంతా ప్రశాంతంగా వుంది. ఒక్కక్షణం తర్వాత వీధిలోంచి "భారతమ్మా, భారతమ్మా" అని ఒక మగ గొంతుక పిలుపు. బదులు లేనందున్న కాస్సేపాగి ఆ పిలిచిన వ్యక్తి లోపలికి వచ్చాడు. బాగా ముదురు మనిషి; బక్కగా వున్నాడు. ముతక బట్టలు, పంచె కట్టు, పైన కండువా, పొట్టిగా కత్తిరించిన తల, పొలంమీది నుంచి అప్పుడే వస్తున్నట్లున్నాడు. లోపలికొచ్చి ఇల్లంతా ఒక్కసారి కలియ చూశాడు. తనకు కావాల్సిన వ్యక్తి కనపడనందున మళ్ళా ఒకసారి గట్టిగా పిలుస్తూ, దొడ్లో వున్నదేమోనని వెళ్తున్నాడు.........
ఇంతలో "ఎవరూ" అనుకొంటూ ఒక ముసలావిడ లోపలికి వచ్చింది. ఆయన ఆగాడు. ఆమె పండుముసలి. కానీ పళ్ళూ, వళ్ళూ గట్టిగానే వున్నాయి. ముతక ఖద్దరు కావిరంగుచీర కట్టుకుంది. తలలో నెరసిన భాగం ఎక్కువ. ఎడమ చేతిలో పుల్లలమోపు, కుడి చేతిలో కర్ర, పుల్లలమోపుమీద తోటకూర కట్టలు వున్నాయి. జీవితంలో బాగా నలిగిన మనిషి అని ముఖం చెబుతుంది. కళ్ళుమాత్రం అతి తీక్షణంగా వున్నవి. నడకలో ఒక విధమైన హుందాతనం వుంది.

భారతమ్మ: ఎవరు? శేషయ్యా!

శేషయ్య: ఆఁ. నేనేనమ్మా! ఏంది భారతమ్మా నువ్వు! ఈ పుల్లలు, పుడకలు ఏంది? ఈ తోటకూర ఏంది? ఈ రోజున నువ్విట్టా వున్నావేందమ్మా! అన్యాయం మరీని.

భార : ఏం నాయనా ! ఏం వచ్చిం దీరోజు ?

శేష : ఏంవచ్చింది ! మెల్లగా అడుగుతావే ఇంకా ? ఊళ్లోకి పోయావే, చూళ్లేదూ ఎట్టాగుందో ?

భార : చూచానాయనా ! దారి పొడుగునా పోలీసులు నిలబడి వున్నారు. ఎందుకో ఏమో !

శేష : ఎందుకా ? ఏమీ ఎరగనట్టు అడుగుతుండావే !

భార : ఎరక్క—కాదు లే ! దొంగలొచ్చినా, దొరలొచ్చినా పోలీసు కాపలా పెడతారు. ఇప్పుడు వచ్చేది ఎవరా అని ? (చాపకోసం వెళ్ళింది.)

శేష : పోవమ్మా ! నీ మాటలూ నువ్వూనూ ! చిన్నబ్బాయి గారు పది గంటలకంతా వస్తారంటను. ఆయన మంత్రి అయినాక ఇదేనదమ్మా మొదటిసారి మనూరికిరావటం. అయితే భారతమ్మా, నీకు ముందుగా జాబురాయలేదంటావా !

భార : రాయకపోయినా తెలిసిందిలే !

శేష : తెలిసేనా ఇంకా ఇట్టాగున్నావు ! రాయలేదని ఆయన మీద సాధింపటమ్మా ! ఆయనకెన్ని పనులో ఏమో! కానీవమ్మా కానీ, కట్టవమ్మా తోరణాలు. మన సేద్దిగాణ్ణి పంపిస్తాగాని వాకిట్లో పందిరేయించు. చిన్నబ్బాయిగారు వస్తున్నారని ఊరంతా ఒకటే కోలాహాలంగావుంటే—ఎన్ని పార్టీలు, ఎన్ని డిన్నర్లు—అదిపోతే పోయిందిగానీ ఇంటి నుంచి కాయగూరలు పంపిస్తా కాస్త కమ్మగా వండిపెట్టవమ్మా ! ఎవరెన్ని పెట్టినా

కన్నతల్లి నువ్వు పెట్టేకట్టుంటుందా ? (ఇటు అటు చూచి) అరే మంచం లేదూ? ఇన్నాళ్ళూ నేలమీదే పడుకుంటున్నావటమ్మా నువ్వు? బలేదానివే! ఒకమాట చెప్పుంటే మనింటికాడ వూర్కే పడుండాయే .. సవారుమంచం పంపించు డనటమ్మా?

భార : (ఇదివరకే ఒకటి రెండుసార్లు తనవైపుని చూచుకొంటూ అశ్చర్యపు చిరునవ్వుతో చూచింది) శేషయ్యా! (కొంచెం కఠినంగా అన్నది) అదంతా ఏమీ అక్కర్లేదు కానీ నువ్వొచ్చినపని చూచుకో!

శేష : అదేంది భారతమ్మా! నేనింకా దేనికొచ్చానని?

భార : నువ్వొచ్చింది ఇందుకే అయితే వెళ్ళొచ్చు.

శేష : (దెబ్బతిన్నాడు. తమాయించుకొని) భారతమ్మా! కోప్పడితే కోప్పడ్డావుగానీ ఇదంతా సూస్తుంటే నాకు మహా పరితాపంగా వుంది. మునుపట్నుంచి యీ మొండితనమేగదా నీది. చినబ్బాయిగారి తప్పేమో ననుకున్నానుగానీ తర్వాత తెలిసింది, ఆయన ఇహా లేనట్లు అనుకున్నాడంటగా, ఢిల్లీకి వచ్చి హాయిగా వుండవమ్మా అని. ఆ మాట నిజమేనా?

భార : నిజమో, అబద్ధమో అవన్నీ ఇప్పుడెందుకులే!

శేష : అదికాదు భారతమ్మా, ఏంది చెప్పు నీకీ ఖర్మ? నీకేం తక్కువ? ఎంతకాలమని యిట్టా యీ పూరికొంపలో పుల్ల - పుడక ఏరితెచ్చుకుని పొట్టపోసుకుంటావు? కొండంత కొడుకు అదృష్టంకొద్దీ పెద్ద పదవిలోకి వచ్చాడు. హాయిగా ఢిల్లీలో బంగళాలో కాలుమీద

కాలేసుకుని గడిపేయక — ఏందమ్మా ఈ అగచాట్లు! పదవమ్మా పద. నామాటవిను. ఇప్పటికి పడ్డకష్టాలు చాలుగాని ఈ వయసులోనయినా కాస్త సుఖపడ వమ్మా!

భార : శేషయ్యా, అయిపోయిందా?

శేష : అంతేలే, అబ్బాయిగారి మాటే విన లేదంటే నా మాట వింటావా నువ్వు? నువ్వు ఢిల్లీకిపో — యీండనే వుండు. ఏమన్నా జేసుకోగాని యీ రోజుమాత్రం నామాట కాస్త యినవమ్మా. ఇల్లూ వాకిలీ అలికి — ముగ్గులు పెట్టించి, తోరణాలు కట్టించి పచ్చగా వుంచవమ్మా ఇంటిని. ఇందరంవుండీ నిన్ను యిట్టా పాడు కొంపలో వుండ నిస్తున్నామంటే ఆయన ఏమనుకుంటాడు?

భార : అదా శేషయ్యా నీ బాధ?

శేష : ఆఁ నాబాధ నీకేం తెలుస్తుందిలే; తలుచుకుంటే గుండె తరుక్కుపోతుంది ఒక్కొక్కసారి. ఎంత సంసారం? ఎంత కమామిషు? దినాణంలాంటి ఇల్లు. దేశం దేశం అని దివాళా తీసిందమ్మా! కాంగ్రెసులోనే కరిగిపో యిందే! పెద్దబ్బాయిగారు తుపాకిగుండు తగిలి ఒరిగి పోవటం, అయ్యగారు జైలులో వుండగానే క్షయవచ్చి పోవటం, అమ్మాయిగారికి పెళ్ళిఅయిన ఐదోరోజుకంతా అయిదోతనం తీరటం, తినేవాళ్ళు తింటూవుంటే, దోచు కునేవాళ్ళు దోచుకుంటూ వుంటే, ధర్మసత్రంలాంటి ఇల్లు హారతి కర్పూరంలాగా హారించుకు పోవటం అంతా కళ్ళకు కట్టినట్టు కనిపిస్తావుందమ్మా. ఇన్ని

కష్టాలకు ఫలితంగా చిన్నబ్బాయిగారు యీ నాటికి మంచి పదవికి వచ్చారు. దేశంఅంతా ఆయన్ను చూచి ఓయబ్బో అంటూవుంటే నువ్విట్టా మండిపోతా వేందమ్మా నీ బాదస్తంగాని.

భార : ఇంతకీ నీవు చెప్పేదేమిటి శేషయ్యా ?

శేష : చెప్పే దేముందమ్మా ! ఈ దినమన్నా అబ్బాయిగారిని ఇంటికి పిలిపించి నీ చేత్తో యింత అన్నం పెట్టవమ్మా! ఎంతకాలం సాధిస్తావు నీ వైరం. అయినా ఆయన మీదనా నీకు వైరం. ఆయనేం చేశాడని? కమ్యూనిష్టులతో ఏమయినా కలిశాడా? సోషలిష్టుల్లో జేరాడా? కాంగ్రెస్ కేమైనా ఎదిరేకం అయ్యాడా? ఏ కాంగ్రెస్ కోసమైతే మీ రింట్లో పాది నాశనమయ్యారో ఆ కాంగ్రెస్‌లో నేడుండి దేశంకోసం పాటుబడుతున్నాడు కదా? ఇంకెందుకు చెప్పు నీకీ బాధ? అట్టాంటి ఆయన్ను కన్నందుకు యింకా గర్వించాల్సింది పోయి ఎందుకమ్మా కారాలు-మిరియాలు నూరుతావు? ఆయన లేక పోతే ఈ రోజున కాంగ్రెస్ ఏమయ్యేదని ! కులం-గోత్రం లేనోళ్ళంతా ఆ కమిటీలులో జేరి గుప్పాలాడుకుని కుక్కలు చింపిన యిస్తరి చేసుకూర్చొని ఆ ఫ్రంటది కాస్త ఊడగొట్టుకుంటే యీయన గాదటమ్మా ఆళ్ళనీ యీళ్ళని అంతా పోగేసి అందరినీ ఒక త్రాటిమీద నిలబెట్టుకొచ్చింది? ఈ నాడు మరల ఏడొందలమైళ్ళ దూరంనుంచి యీడకు వస్తున్నాడంటే ఊరక నేనా ? మరల యీ ఓట్లన్నీ ఎట్టాగొట్టా పోగేసి కాంగ్రెసును

నిలబెట్టాలనికదూ? అసలాయనే లేకుంటే యీాళ్ళు జేసిన పనులకు ఎవడు ఓటేస్తాడు? యింటుండావా?

భార: (వచ్చే కోపమంతా అణచుకుని) శేషయ్యా ఎందుకు నన్ను రెచ్చగొడతావు! నీతో వాదించటానికి నేను సిద్ధంగా లేను, నీవు వెళ్ళు.

శేష: అయితే రాకరాక అబ్బాయి వస్తావుంటే ఆయన ముఖమయినా చూడకుండా వుండిపోతా? యింతటితో ఆయన్ని ఒదులుకుంటావటమ్మా?

భార: ఎందరినో ఎన్నినో, ఒదులుకున్నాను. అవసరమయితే వాడిని కూడా వదులుకుంటా.

శేష: సరే నీయిష్టం. అట్టాఅయితే ఇంక నేను చెప్పేదేముంది. వస్తా. (పోబోతున్నాడు)

భార: శేషయ్యా!

[శేషయ్య ఆగాడు.]

భార: నువ్వొచ్చింది యీ పనిమీదేనా?

శేష: ఏందమ్మా అట్టా అడుగుతావ్.

భార: ఏం లేదు. ఇంత చిన్న విషయంకోసం నీ యంత పెద్ద మనిషి యిక్కడకు రావటం అంటే...?

శేష: సరేలే! నీ చెప్పాల్నే కాని, యింత చిన్నదే యిట్టా చెల్లారెనే? ఇంక పెద్ద విషయాలు చెపితేమాత్రం ఏం లాభం?

భార: ఊహూ! పోనీ చెప్పరాదూ-అదేదో.

శేష : ఆఁ, ఎందుకులే. అసలే నీ మనసు బాగున్నట్టు లేదు. ఇందులో అమ్మా - కొడుకు ఏదో అన్యోన్యంగా ఉన్నప్పుడు చెప్పొచ్చుగాని...

భార : ఫరవాలేదులే చెప్పు శేషయ్యా.

శేష : ఎందుకూ, నువ్వేమో మంచికయినా చెడ్డకయినా ఆయన సముఖమే కూడదని భీష్మించుకుని కూర్చుంటివే?

భార : మంచికయితే ఎప్పుడూ సిద్ధమే శేషయ్యా.

శేష : ఆఁ! మంచిగాక నీతో యింకేమి చెప్తానమ్మా! నీ సమాచారం తెలవదూ? నువ్వేమయినా అట్టా ఇట్టా మనిషివా అడ్డదారులు త్రొక్కటానికి.

భార : ఇంతకూ ఏమిటో చెప్పరాదూ?

శేష : చెప్పమంటావా?

[భారతమ్మ ఒక చిన్న నవ్వు నవ్వుతుంది.]

శేష : ఏం లేదు భారతమ్మా. మన చెరువులో తట్టుభూమి వుంది చూశావా?

భార : ఆ. ఇరవై ముప్పై ఎకరాలు వుంటుందికదూ?

శేష : ఆఁ! అంతే వుంటదిలే. ఉత్తి కొలిస్తే మహాగావుంటే పది ఎకరాలు వుంటదేమోలే.

భార : ఊఁ.

శేష : దానికి నేను అర్జీ పెట్టుకున్నానమ్మా. కర్నూలుదాకా పోయి ఏదో తంటాలుపడి సరేననిపించుకొచ్చా. ఈ ఎదవలు మాలోళ్ళున్నారే. వీళ్ళు పెట్టారు దానికి పెటకం. ఇప్పుడే వ్యవహారం కొంచెం ఎదురుతిరిగింది. ఐనా

యీ ఎదవలు ఏంజేసుకుంటారు చెప్పు ఆ భూమి తీసుకుని ? తినటానికి తిండే కరువయితే సాగుబడి చేసుకోవాలంటే యిత్తనాలకు మొదలుకొని అన్నిటికీ మన దగ్గరకే రావాలనే ! ఎందుకు జెప్పు యీళ్ళకు ? అందుకనే నేను ఏమంటానంటే భూమి మనపేర పట్టా గాని, అమీన సాగుబడికి పట్టా వాళ్ళనుగాదని మనం ఇక ఎక్కడికీ పోయేది లేదుగదా ? చేసుకుంటారు; బతికిపోతారు. ఏమంటా ?

భార : నువ్వు అనేది అంతాఅను; తరువాత చూద్దాం.

శేష : అదిగాదు భారతమ్మా; అసలు తగాదా ఎక్కడంటే యీ కమ్యూనిష్టులున్నారు చూశా ! యీళ్ళకి యింకెక్కడా గుక్కతిరక్క యీ మాలాళ్ళతో కలిశారు. ఇక దొలిచింది పురుగు వాళ్ళతలల్లో. ఇప్పుడు వాళ్ళు కూసే కూతేందో తెలుసా ? ఏబయి ఎకరాల కంటే ఎక్కువ ఎవరికీ వుండగూడదట! ఇన్నాన్యాయం? పెద్దోళ్ళు ఎప్పుడో సంపాయించినదంతా వదులుకుని నెత్తిన గుడ్డవేసుకుని పోవాలట— అదీ దరువు. రాసిన పేరు చదవనురాని ఎదవలకు పట్టాలలో పేర్లు రాసుకోవటం ఎందుకు ? యింటుండా ? కనక నీవుజేయాల్సింది ఏమీలేదు. అబ్బాయిగారితో యిదంతా కమ్యూనిస్టుల ఆట అనీ, కాంగ్రెసును పడగొట్టటానికి ఎత్తుఅనీ, ఒక్కమాట చెపితేచాలు. చమడాలు ఒలిచేస్తాడు. ఇంకో రహస్యం చెప్పమంటా ! నే నీ మధ్య వాళ్ళను కదిలించి చూశా ! క్రిందటి ఎలక్షన్లో వున్న

ట్టున్నారనుకున్నావేమో! పూర్తిగా మారిపోయారు. ఆళ్ళ లైసెంతా చూస్తావుంటే ఆ గూడెంనుంచి ఒక్క ఓటు మన కాంగ్రెస్‌కి వచ్చేటట్టుగా లేదు. ఆc, అట్టాంటప్పుడు అసలు ఎందుకు యివ్వాలి వాళ్ళకు పట్టాలు; దూలబట్టా! అదీ నా పాయింటు.

భార : (ఇంతసేపు ఓపిక పట్టింది. ఇంక భరించలేక) శేషయ్యా! నడు బయటికి! ఈ కుళ్ళు నా యింట్లోకి తీసుకురాకు. ఈ కుట్రలు, కుయుక్తులు, రాజకీయాలతో నాయిల్లు పాడు చెయ్యకు, వెళ్ళు.

శేష : (షాక్ తిని) భారతమ్మా!

భార : వెళ్తావా, లేదా?

శేష : (వెళ్ళిపోతూ) నేను జెప్పలా నీ మనసు మనసులో లేదని. మళ్ళా వస్తా లే (వెళ్ళాడు)

భార : (అలాగే కాసేపు చూసింది. తిరిగి గాంధి విగ్రహం దగ్గరకు వెళ్ళి మోకరిల్లింది) బాబూ ఏమిటి యీ రాజకీయాలు; నాబిడ్డ మంత్రి కావటంవల్ల వచ్చిన మహా పాపమా యిదంతా? ఏమయిపోయింది తండ్రీ యీ దేశం? (బైట అమ్మగారూ, అమ్మగారూ అని కొన్ని కంఠాలు.) ఎవరూ!

బయట: మేమేనమ్మా! మాలోళ్ళం!

భార : (లేచి గబగబా వాకిలిదాకా వెళ్ళి) ఏమిట్రా! ఏమిలా వచ్చారు? రండి, లోపలికిరండి.

బయట: ఒద్దులే అమ్మా; యీడనే వుంటాం.

భార : ఛీ, వెధవల్లారా, రండిలోపలికి (అంటూ తను లోప లికి వచ్చింది. వెనకాల వాళ్ళూ వచ్చారు.) ఏరా గంగులూ! ఇందరిని వెంటబెట్టుకొచ్చావు ?

వాళ్ళు : అమ్మా మీారే రచ్చించాలి. మా పిల్లా, మేకా కాపాడాలి (అంటూ అందరూ ఒక్కసారిగా ఆమె కాళ్ళమీాద పడ్డారు)

భార : (కంగారుగా) ఏమిరా! ఏమిరా యిదంతా? ఏ మొచ్చిందిరా యిప్పుడు? చెప్పండి.

వాళ్ళు: ఏముందమ్మా; దిక్కులేని అనాధులమై పోయాం. ఇంకీ వూరొదిలి ఏడకన్నా పోవాల్సిందే, యీాడ బతకలేం తల్లి.

భార : ఏమైంది! తాపీగా చెప్పండిరా.

ఒకడు: సెప్పరా సిన్నోడా!

చిన్నో: ఏంలేదమ్మా, సెనువుకు ఎగువన పాతికెకరాల బీడు పడుంటే అందరం కలసి నానాతిప్పలూపడి దాన్నొక దారికి తెచ్చుకున్నాం; ఫరవాలేదులే పైరు పెట్టు కుంటే బతికిపోతాం అని అనుకొంటూ వుండగానే అది కాస్తా ఎగరదన్నుకు పోయారు.

భార : ఎవరు?

చిన్నో: అంతా మనోళ్ళేనమ్మా. ఆ శంకరయ్యేమో ఎప్పుడో జైలుకు పోయాడనీ, ఈ శివకామయ్యేమో సిన్నప్పు డెప్పుడో సత్త్యాగ్రహాల్లో ముప్పైరూపాయలు జరి మానా కట్టినాడనీ, అట్టా యిట్టా జెప్పి, ఆళ్ళకు

యీళ్ళకు పంచిపెట్టేశిరి. అది పోతేపోయే. ఆ పెంట దిబ్బ లవతల పాక లేసుకు పడుంటే ఆ ముండమోపి నేలంతా తనదేనని ముత్యాలయ్య అర్జీ పెడితేనో దానికీ తలాడించిరి. మొన్న పొద్దునే ఆయనొచ్చి లేస్తారా, చస్తారా అని అగమాయించి అందరినీ చెట్ల కిందజేర్చా డామారాజు. ఇంకెట్లాగమ్మా యీ వూళ్ళో బ్రతికేది ?

ఒకడు: ఒరే! యింకొకటి మరసినావు గదంటరా ?

చిన్నో: ఊఁ, చెప్పింది చాల్లే.

ఇంకో : పోరా. (ముందుకు తోసుకొచ్చి) ఇది కొంచెం యినండమ్మా; యింతకన్నా అన్యాయం ఏమన్నా వుందేమో. తాతలకాలంనుంచి పండినా పండకున్నా, పస్తులుండయినా శిస్తులుకట్టుకుంటూ ఆకొలుభూముల్ని నమ్ముకుని పడివున్నాం. ఇప్పుడేదో కాలవలొస్తాయని, బంగారం ముద్దలు పండుతాయనీ ఆశపడి, అడలగొట్టి ఆ కొంస్తా లాక్కపోయిరి. పాతవి అట్టాపోతే కొత్తవి యిట్టా కొట్టుకుపోతే, కొలువులేక కొంపలేక ఎట్టా బతకాల చెప్పండమ్మా. ఈ అన్యాయానికి అడ్డూ పడ్డూ వుంటదా? మమ్మ ల్నేమయినా బతకమంటారా, కట్టకట్టుకొని చావమంటారా ?

భార : ఇదంతా నాతో చెప్తే నేనేం చెయ్యగలనురా మీకు? నామాట ఎవరు వింటారురా ?

చిన్నో : ఏమోనమ్మా, యింతూరులో యినిపించుకునే మా రాజే కరువై పోయాము. మీరు కాదంటే మేమేం

చెయ్యం ? మీ కాలంలో మమ్మల్ని కడుపులో దాచుకుని కాపాడారు. ఇప్పుడు చిన్నయ్యగోరు పెద్దమంత్రి అయిపోయారంట; ఆయనకు తెలిసే యియన్నీ జరుగుతున్నయ్యంట. కటకటలాడే కరువు రోజుల్లో మాకు కూడుపెట్టి కాపాడారు. మీ కడుపునపుట్టినబిడ్డ యిట్టా చేస్తున్నాడంటే ఎట్టా నమ్మమంటారు ? నమ్మలేకనే ఆమడదూరం స్టేషన్‌దాకాపోయి అర్జీ యిచ్చుకుందామంటే ఆయనదగ్గరకు జేరనీయకుండా దరిమికొట్టిరి. ఈడకొచ్చినపుడన్నా చూత్తాడనుకుని ఆ కాయితం తపాల్లో ఏసివచ్చాం. ఇయ్యాల యీడకొత్తన్నాడంట. పోగ్రాములు చూస్తే మునసబయ్య నడిగితే "పోండిరా. ఆయనకు ఏడది తీరిక" అంటాడిప్పుడు. ఎట్టా సచ్చేది ? మీరన్నా సెప్తారేమోనని మీకాడకొచ్చాం. మీ బిడ్డకు మీరు సెప్పకపోతే మరెవరు సెప్తారమ్మా ? మీరు కాదంటే మేమందరం మీకళ్ళెదటే యీడనే పడి చస్తాం, చెప్పండి ఆ మాటన్నా.

భార : గంగులూ! (అలాగే నిశ్శబ్దంగా ఉంది; 'కటకటలాడే కరువు రోజుల్లో మాకు కూడుబెట్టి కాపాడారు మీరు.' 'మీ కడుపునపుట్టిన బిడ్డ మమ్మల్ని యిట్టా జేస్తున్నారంటే ఎట్టా నమ్మమంటారు. మీ బిడ్డకు మీరు చెప్పకపోతే ఎవరు సెప్తారమ్మా!' ఈ మాటలు ఆమె చెవుల్లో ప్రతిధ్వనిస్తున్నాయ్. కళ్ళనీళ్ళు బొటబొటా రాలినయ్) గంగులూ, మీ రందరూ వెళ్ళండి. నేను చెప్తా.

[భారతమ్మ కళ్ళవెంట నీళ్లు కారటం
గమనించారు. ఆమె బాధ గుర్తించారు]

వాళ్ళు : వస్తామమ్మ! (అందరూ వెళ్ళబోతున్నారు)

భార : గంగులూ!

గంగు : అమ్మా!

భార : శేషయ్య మీ దగ్గరకు వచ్చాడా యీ మధ్యన.

గంగు: వచ్చాడమ్మా.

భార : ఏం మాట్లాడాడు?

గంగు: మాట్లాడే దేముందమ్మా. మరల ఓట్లకోసం కాకుంటే మాకాడికొచ్చేవాడా? మా తరఫున ఆయనే మాట యిచ్చాడంట కాంగ్రెస్‌కి ఓటిస్తానని. ఆ మాట సెప్పి, ఆగ్రహేసి పోదామనుకున్నాడు.

[భారతమ్మ అలానే స్థాణువుగా కూలబడి వుంది. జయ జయ ధ్వానాలు, మేళాలు, బ్యాండు కోలాహాలంగా దూరంగా విని పిస్తున్నాయి. క్రమంగా దగ్గరకొస్తున్నట్లు బిగ్గరగా వినిపిస్తున్నాయి]

భార : మీరేమన్నారు?

చిన్నో : అనేదేముంది. నిగుడు వేసిందానికి నెత్తిమీద సెయ్యెట్టిరి. ఇక యీ యేడే యెయ్యాల! దేనికీ మేమింతోరకు ఏమీ అనుకోలా, అందరం కలసి ఆలోచించుకొని చెప్తామన్నాం.

భార : అంతేలేరా! ఆలోచించాల్సిన అవసరం ఏర్పడింది. ఆలోచించే చేయుండి.

గంగు: వస్తామ్మా! (అందరూ వెళ్ళారు.)

["జై జగన్నాథంగారికి జై, గాంధీ మహాత్మాకూ జై, జవహర్ లాల్ నెహ్రూకు జై" అని నినాదాలు. భరింపరానంత బిగ్గరగా దగ్గరగా యీ శబ్దాలు హెచ్చినయ్. భారతమ్మ గబగబా వాకిలి దగ్గరకు వెళ్ళి బైటకు చూసింది. ఇక చూడలేకపోయింది. దబాలున తలుపు మూసింది. వెనక్కు తిరిగి గాంధీ విగ్రహం దగ్గరకొచ్చింది. "బాపూ" అంటూ చతికిలబడి ముఖాన్ని చేతులతో కప్పుకుంది. ఒకటి రెండు నిమిషాలు అలాగే వుంది. బయట తలుపు తట్టిన చప్పుడు. మెల్లిగా లేచి ....]

భార : ఎవరూ ? (వెళ్ళి తలుపు తెరిచింది) ఎవరు నాయనా ?

అతను: జగన్నాథంగారు పంపారమ్మా.

భార : (వెంటనే ఏమీ మాట్లాడక ఆవేశాన్ని చంపుకుని) ఏం ?

అతను: మిమ్మల్నొకసారి పిలుచుకు రమ్మన్నారమ్మా.

భార : నన్నా ! ఎక్కడున్నాడు ?

అతను: జోగయ్యగారి నగరిలో.

భార : నగరిలో ! నగరిలో వున్నాడా ? అంతకన్నా నరకంలో వుండలేకపోయాడూ! వెళ్లు. రానని చెప్పు. వెళ్లు. (కాలు కాలిన పిల్లిలా ఇల్లంతా తిరుగుతూ మాట్లాడుతూంది) నా బిడ్డా వాడు! నా కడుపున పుట్టినవాడేనా ? అందరితోపాటు వాడూ పోయివుంటే ఎంత బాగుండేది ! నాకీ దుఃఖం వుండేదా? (గబగబా వాకిలిదాకా వెళ్ళి) నగరులో వున్నాడా ! సిగ్గులేదట్రా వాడికి. బ్లాక్ మార్కెట్ లో వ్యాపారంచేసి, జనాన్ని పీక్కుతింటుండే ఆ జోగయ్య ఇంట్లో ఎలా అడుగు పెట్టాడురా వాడు.

మంచినీళ్ళయినా ముట్టుకోకూడని మహా పాపిష్ఠికొంప కదరా అది. వెళ్ళు, రానని చెప్పు. వెళ్ళు. (లోపలికి వచ్చింది. కాస్త ఒక్కక్షణం తటపటాయించి, మళ్లా వాకిలివైపు పరుగెత్తుతూ) ఇదిగో అబ్బాయ్! యిలా రా, వాడితో చెప్పు. నేను చెప్పానని చెప్పు. వాడికి కన్నతల్లి వుందని ఏమాత్రమన్నా జ్ఞాపకంవుంటే వాణ్ణే యిక్కడికి రమ్మను. అదీ నాకోసం కాదు. వాడి కోసమూ కాదు. ఎందుకయినాసరే ఒకసారి వచ్చి పొమ్మను, అంతే. (ఉద్రేకంతో బాగా అలసిపోయింది, తలుపువేసింది. మెల్లగా కాళ్ళీడ్చుకుంటూ వచ్చి చరఖా దగ్గర కూలబడింది. ఆవేశం బాగా చల్లారింది. తమాయించుకొని రాట్నం తిప్పుతూంది. బయట లౌడ్ స్పీకర్‌లో మొదట జయజయ ధ్వానాలు, తరు వాత కరతాళ ధ్వనులు. లౌడుస్పీకరులో ఒక కంఠం)

ఒక కంఠం : సోదర సోదరీమణులారా! ఈనాడు మనకు పర్వ దినం. ఎందుచేతనంటే మనవూళ్లో పుట్టి, మనవూళ్లో పెరిగి, మనమధ్య తిరుగుతూండిన శ్రీ జగన్నాథంగారు యీనాడు ప్రభుత్వంలో ఉన్నతపదవిలో వున్నారంటే మనమెంతో సంతోషించవలసిన విషయం. ఈయొక్క జగన్నాథంగారు వున్నారే, వీరు ఇన్నేళ్ళ తరువాత మనవూరికి, కాదు వారివూరికి వస్తున్నారంటే యీ రోజు పర్వదినం కాదా? చెప్పండి. ఈయొక్క జగ న్నాథంగారిని గురించి మీకు నేను ఎక్కువగా చెప్ప టంవుందే అది అనవసరం. వీరి కుటుంబం స్వాతంత్ర్య

పోరాటంయొక్క దీనిలో సర్వస్వం ధారపోసింది. ఈ యొక్క సంఘటన నాకు బాగా జ్ఞాపకముంది. ఒక నాడు నేను కళ్ళారా చూశాను. వీరింటియొక్క బట్టలకొట్టులోవున్న ఎలుకలు సీమగుడ్డ లన్నింటినీ చెత్తా చెదారముగా కొట్టివేసి, ఖద్దరుబట్టలయొక్క జోలికే పోలేదు. పూర్వం కుందేలుయొక్క ధైర్యాన్ని చూచి, ఆ స్థలంయొక్క మహిమను గుర్తించారట విద్యారణ్య స్వాములవారు. అట్లాగే యీ యొక్క ఎలుకలయొక్క దేశభక్తిని చూచి, మనం వీరికుటుంబం యొక్క గొప్పతనాన్ని తెలుసుకోవచ్చు. అంతటి దేశభక్తి పూరితమైన కుటుంబములో జన్మించిన యీ యొక్క జగన్నాధంగారు నేడు ఎన్నికల ప్రచారంకోసం ఆంధ్రదేశ పర్యటన ప్రారంభించారు. వారు కమ్యూనిస్టు ప్రమాదాన్ని గురించి, మన కర్తవ్యాన్ని గురించి ఉపన్యసిస్తారు. మీ రందరూ నిశ్శబ్దంగావుండి చివరి దాకా యీయొక్క ఉపన్యాసం వినాలని మాయొక్క కోరిక. (కరతాళాలు, అది సమసిన తరువాత ఒక పాడిదగ్గు, తరువాత జగన్నాధంగారి కంఠం.)

జగ : సోదరీ సోదరులారా! ఈ నియోజకవర్గానికి శ్రీ శ్రీ రాజా మహేంద్ర వీరవెంకట భూపాల్‌రావుబహద్దూరు గారిని కాంగ్రెసుతరఫున నిలబెట్టాం. వారికే మీవోటు యివ్వాలని ఖచ్చితంగా చెప్పటానికే యింతదూరం వచ్చాను. కొందరు ద్రోహులు ఆయన జమీందారని, జస్టిస్‌పార్టీమనిషని, పోయిన ఎలక్షన్సులో కాంగ్రె

నుతో పోటీచేశాడని ప్రచారం చేస్తున్నారు. అవన్నీ నిజమే. అయినా అవి మీరు మరచిపోవాలి. ఈనాడు కమ్యూనిస్టులను ఎదుర్కోవాలంటే, ఎన్నికలలో గెలవాలంటే అంతంతమాత్రపు వాళ్ళైతే తట్టుకోలేరు. ఆ మాత్రంస్తోమతగలమనిషి కావాలనే నిలబెట్టాం. ఇంకో రహస్యంచెప్పాలి. ప్రఖ్యాత గాంధీజ్యోతిష్కుడికి వీరి జాతకంచూపించాం, వీరు ప్రధానమంత్రిఅయ్యేయోగం వుందని గట్టిగాచెప్పారు. అందువల్లనే వీరిని నిలబెట్టాం. వీరు జమీందారన్నది మరిచిపోండి. వ్యక్తులను చూడకండి. కాంగ్రెసు మహాసంస్థను చూడండి; కాదంటె నన్ను చూడండి. కాంగ్రెసు మహాసంస్థ మీకు తెలియంది కాదు. బ్రిటిష్‌ప్రభుత్వంతో హోరాహోరిగా పోరి, శాంతి సమరం సాగించి, ఎన్నో కష్టనష్టాలకు ఓర్చి, ఎంతో త్యాగంచేసి, స్వాతంత్ర్యం సాధించి ఈ నాటికిరామరాజ్యం స్థాపించింది కాంగ్రెసు మహాసంస్థే.

ఒకడు: అయ్యా! అదంతా మాకు తెలుసు. మిమ్మల్ని ఒక్క విషయం అడగదలచుకున్నాం. దయచేసి జవాబు చెప్తారా.

మంత్రి: ఎవడ్రా వాడు!

ఒకడు: నేనయ్యా. పోయినసారి మీకు ఓటిచ్చి గెలిపించిన ప్రజల్లో ఒకడిని. దయచేసి ఒక్క విషయానికి జవాబు చెప్పండి.

మంత్రి: మీరు చెప్పేది నాకు వినపడలేదు. కనుక జవాబు చెప్పే అవసరం లేదు.

అందరు: చెప్పాలి. చెప్పితీరాలి. చెప్పాలి.

కంఠం: సోదరులారా చెప్తాం. చెప్తాం. గాంధీమహాత్ముడు మనకు నేర్పిన ఆ యొక్క అహింసాసిద్ధాంతం మరచి పోకండి; ప్రశాంతంగా అడగండి.

ఒకడు: అయ్యా! కాటూరు సంఘటన అందరికీ తెలిసిందే. ఆడా మగా తేడాలేకుండా బట్టలూడదీయించి నడి బజార్లో నడిపించారు. కొరడాలతో కొట్టారు. అమా యిక ప్రాణాలను ఆహుతిచేసుకున్నారు. ఇంతటి దౌర్జ న్యం ఏ దేశంలోనైనా, ఎప్పుడైనా ఏ ప్రభుత్వమైనా జరిపిందా? సామ్రాజ్య వాదులైన బ్రిటీష్‌వారి పరి పాలనలోనైనా యింతటి ఘోరం జరిగిందా అని అడుగు తున్నాను.

మంత్రి: ఎవడా అల్లరివెధవ! గెంటించండి వాడిని.

ఒకడు: అడిగితే గెంటిస్తారు. ఇంకా అడిగితే కాల్చేస్తారు. అంతేకదా మీరు చేసేది. అమాయకుడైన పిచ్చ య్యను ఏంచేశారు. ఏ పార్టీలతో రాజకీయాలతోనూ సంబంధం లేనివాడు. వ్యక్తిగతంగా మీకున్న మన స్పర్థలతో అకారణంగా కాల్చి చంపేశారు. అతను చేసిన నేరం ఏమిటి చెప్పండి.

అందరు: అవును. అన్యాయం. దౌర్జన్యం. చెప్పండి. జవాబు చెప్పండి.

జగ: ఇలాగే అల్లరిచేశారా! మిమ్మల్ని అణిచేమార్గం మాకు తెలుసు. దేశశాంతికి, ప్రజాశాంతికి భంగం కలిగించే ఎవరినైనా సరే ప్రభుత్వం సహించదు.

జనం : ఓయబ్బో! ప్రజాశాంతట [illegible] మమంతా ఎవరం? ప్రజలంకామూ! ప్రజలే అడుక్కుతింటున్నామూ? చెప్పండి?

జగ : మీరు ప్రజలుకాదు. అల్లరిమూక.

జనం : ఏయ్ ఏం కూశావ్ ?

జగ : దౌర్జన్యానికి దిగారా! ప్రభుత్వం నరసింహావతారం దాలుస్తుంది. ద్రోహుల్ని కాలరాచేస్తుంది. అవసరమైతే ఆయుధబలం వినియోగించటానికి వెనుదీయం. దౌర్జన్యానికి దౌర్జన్యమే; అహింస అంటూ ప్రభుత్వం పడివుండదు. అహింస అని వూరుకునేకాలం పోయింది.

భార : (ఇంట్లో ఇదంతా విన్నది. నఖశిఖపర్యంతం వణికిపోయింది. కళ్లునిప్పులు చెరుగుతున్నాయి. పెరుగుతూన్న ఆవేశాన్ని, సభలో రేగుతున్న ఆందోళనను అనుసరించి ఇక్కడ రాట్నం వేగం పెరుగుతూంది. ఇక భరించలేక చప్పుమని లేచింది. రాట్నం మాత్రం విష్ణుచక్రంలా తిరుగుతూంది. ఆమె సరాలున వాకిలి తలుపు తెరచి, వెర్రిగా అరచింది) ఆపరా దౌర్భాగ్యుడా, ఆపు! నీ వెధవ కూతలు ఆపు. అహింసకు కాలం పోయిందా, ఇంకా కాలం పోలేదు. ఎప్పటికీ పోదు. (బయటగోల అణిగింది. భారతమ్మ పాతాళానికి క్రుంగిపోయింది. మనిషిలా మెల్లగా తిరిగి లోపలికి వచ్చింది. తనలో తాను గొణుక్కుంటూ వుంది.) నీవెందుకింకా బ్రతుకుతున్నావు? నా కడుపులో యీ చిచ్చుపెట్టటానికా? ఎందుకు? ఈ క్షుద్రాన్నంతా చూడకుండా నేనైనా పోరాదూ? (కూలబడి పోతుంది)

ఒకడు: అమ్మా అమ్మా! బాబుగారు వస్తున్నారు.

[ఇంతలో ఇంకొకడు ఒక మడతకుర్చీ తీసుకువచ్చాడు. దాన్ని అక్కడ వేయబోతాడు. భారతమ్మ చూసింది.]

భార : ఎందుకురా అది?

వాడు: అయ్యగారి కమ్మా.

భార : తీసుకుపో!

వాడు: (జంకుతున్నాడు.)

భార : (గట్టిగా) పో, బైటికి. తీసుకుపో, ఊం.

వాడు: (కుర్చీ తీసుకుపోతాడు.)

[మొదట వచ్చినవాడు చేతులు కట్టుకుని నిలుచున్నాడు. కారు హారన్, చాలాసార్లు "తప్పుకోండి- తప్పుకోండి" అని కేకలు. జగన్నాథం వస్తున్నాడు. గడపదగ్గరుండగానే జగన్నాథం తుమ్మాడు. ప్రక్కన వున్నవాడు టవలు అందించాడు. జగన్నాథం మూతి తుడుచుకుంటూ వచ్చాడు. మనిషి బాగా నిమ్మపండులాగా నిగనిగలాడుతున్నాడు. కాయకల్పం చేయించుకున్నవాడిలా వున్నాడు. షేర్వాణీ, షుర్వా, ఖద్దరుటోపీ యిదీ అతని వేషం.]

జగ : ఏమమ్మా! ఎలా వున్నావు!

భార : (ఏమీ జవాబివ్వకుండా వాకిలిదాకా వెళ్ళి బైటికి అటూ ఇటూ చూసి తిరిగివస్తూ, చేతులుకట్టుకుని నిల్చున్న అతనితో) అబ్బాయ్! నువ్వు కాస్త అవతలికి వెళ్ళు. (అతను వెళ్ళాడు.) ఆ పోలీసులెందుకురా అక్కడ?

జగ : ఏదో వుంటాను లే అమ్మా. వచ్చీరాక ముందే మొదలు పెట్టావూ? ఇదిగోమ్మా! నిన్నొక విషయం చివరి సారిగా అడిగిపోదామని వచ్చాను.

భార : నేనూ, నిన్నొక విషయం చివరిసారి అడుగుదామనే పిలిపించాను.

జగ : అయితే ఢిల్లీకి వస్తావా?

భార : ఢిల్లీకివచ్చి నే నేం చేసేదిరా? నన్నే దేశానికి పంపు తావు- రాయబారిగా?

జగ : సరే లేవమ్మా! ఎప్పుడూ నీతో వుండేగోలే? మా ప్రభుత్వమన్నా, మేమన్నా నీకు పరిహాసమైపోయింది. అందరిలాగా నువ్వేమన్నా రాజకీయాలు తెలియని దానివా నటించడానికి! రాజకీయాలు నీరక్తంలో యింకిపోయాయి. నువ్వంటూనే వుంటావు, నేను పడుతూనేవుంటాను. కానీ నువ్వు బయల్దేరి వచ్చేయమ్మా! ఈ బాధలన్నీ నీ కెందుకు! నలుగురూ నన్నంటున్నారు ఇంత పెద్ద నాయకుడైనాడుగాని కన్నతల్లి కింతతిండి పెట్టలేదని.

భార : నన్నూ అంటున్నారురా, కన్నతల్లిగావుండీ కొడుక్కి- ఆ మాత్రం మంచీ చెడ్డా చెప్ప లేకుండా పోతూందని.

జగ : ఏమిటమ్మా ఆ మంచీ, చెడూ? ఎవరు నిర్ణయించేది? ఎవరు ఎవడికి చెప్పేది? అయినా నీతో వాదించటానికి నాకు తీరిక లేదు గాని.

భార : ఏం, టీ పార్టీ వుందా? డిన్నరుందా?

జగ : అమ్మా, నువ్వనవసరంగా నన్ను బాధపెడుతున్నావు. ఇదే యింకొకరంటే బాగా జవాబు చెప్పేవాడిని. నీకేదో రాజకీయాలు తెలుసుగాని, అందులోవున్న డొంకతిరుగుళ్ళన్నీ అర్థంకావు. నువ్వింకా సత్యకాలం మనిషిలా ముక్కుకు సూటిగా పోతామంటే వీల్లేదు. దేశభక్తిఅని కళ్ళుమూసుకొని నిప్పుల్లో దూకితే ఏం లాభం ?

భార : పోనీలేరా ! మీరు పూలల్లో పడుకుని, మిమ్మల్ని నమ్ముకున్న ప్రజల్ని నిప్పుల్లో దూకించండి.

జగ : సరేలేవే ! నువ్వు చచ్చేదాకా యింతే ! నువ్వు మారవు. మరి నేను వెళ్లొస్తా.

[ఇంతలో ఒకడు వచ్చాడు]

వాడు: ప్రోగ్రాం సరిగ్గా ఆరుగంటలకని మునసబుగారు చెప్పి రమ్మన్నారయ్యా.

భార : ఏం ప్రోగ్రాం నాయనా !

వాడు: విజయలక్ష్మి కాఫీక్లబ్ ప్రారంభోత్సవం అమ్మా.

భార : ఉహుఁ ! చాల ఘనకార్యమే. (అంటూ చురుగ్గా చూచింది జగన్నాథంవైపు)

జగ : వస్తానమ్మా !

భార : ఒరే అయిదునిమిషాలుండు నీకో మాట్లాడాలి (ఆజ్ఞాపించింది)

జగ : (వచ్చినవాడితో) వెళ్ళి చెప్పవోయ్ వస్తున్నామని. (వాడు వెళ్ళాడు) ఊఁ, చెప్పమ్మా ఏమిటో !

[అంటూ ఇటూ, అటూ యిల్లంతా కలయచూచి స్టూలుమీద వున్న విగ్రహాన్ని క్రిందికుదింపి కూర్చున్నాడు, ఆస్టూలుమీద]

[భారతమ్మ చాలా నిశితంగా చూస్తుంది.]

జగ : చెప్పవేం!

[భారమ్మ పలకలేదు; అలాగే చూస్తుంది.]

జగ : (ఆ చూపులకు మాడిపోయాడు. తను చేసినపని గుర్తించాడు. సర్దుకుంటూ లేచాడు.) కానీయమ్మా చెప్పు మరి!

భార : మనవంశం ఎట్లా వుండేదో, ఇప్పుడెట్లా అయిందో, ఎందుకిలా అయిందో నీకు జ్ఞాపకముందా?

జగ : బాగా జ్ఞాపకముందమ్మా.

భార : ఒకసారి గాంధీమహాత్ముడు మనయింట్లో విడిదిచేశాడు. అప్పుడు నువ్వు ఆయన్ని "తాతా ఒక్కసారి నవ్వు" అని అడిగావు. పది రూపాయలు యిస్తే నవ్వుతానన్నాడు. చేతిలో మురుగులుతీసి యిచ్చేశావు. నిన్నాయన ఆశీర్వదించారు. ఏమనిఆశీర్వదించారో గుర్తుందా?

జగ : లేకేమమ్మా; ఇదంతా ఆయన ఆశీర్వాదమేగా?

భార : హుం! మీ అన్నయ్య సత్యాగ్రహంలో తుపాకికి గుండె చూపాడు. పోలీసులు కాల్చేశారు. ప్రాణాలు వదుల్తూ నీకో, నాకో ఏమిచెప్పాడో గుర్తువుందా?

జగ : ఇప్పుడదంతా ఎందుకమ్మా.

భార : ఎందుకో కాదు. భవిష్యత్ కు మంచి బాట వేసుకోవాలంటే, గతం జ్ఞాపక ముండాలి.

జగ : ఆ కాలాలు వేరమ్మా!

భార : కాలంలో ఏముందిరా? మతులు చెడి మనం మారాం గానీ, కాలం అలాగేవుంది. మంచికెప్పుడూ కాలం వుందిరా.

జగ : అదంతా వట్టి పిచ్చిమాటలమ్మా. అంతర్జాతీయంగా పరిస్థితులు అల్లకల్లోలమైపోతున్నాయి. ప్రపంచమంతా ఒకమహాప్రవాహంగా ఎక్కడికో కొట్టుకొనిపోతోంది. ఈ మహాప్రవాహంలో మన మెంత? మొన్న మొన్న పుట్టిన వాళ్ళం. ఆ ప్రవాహాన్ని ఎదురీదమంటే కాని పని. ఊరికే ఇక్కడ కూర్చొని కబుర్లు చెప్పినట్లు కాదు. ఒక్కొక్క సమస్య కొండలా నెత్తినపడుతూంటే తప్పించుకుని వూపిరితిప్పుకునేప్పటికి తలప్రాణం తోక కొస్తూంది. ఓర్వలేని వెధవలు...

భార : జగ్గూ, (క్షణం నిశ్శబ్దం) చేతలుమాని మాటలు నేర్చారురా మీరంతా. అందుకే, మహాత్ముడానాడు స్వరాజ్యం రాగానే అన్నాడు, ఇక కాంగ్రెసును రద్దు చెయ్యండి అని. ఆయనకు బాగా తెలుసు. మనం ఆందోళన చేయటానికి అలవాటు పడ్డాంగాని పరిపాలనకు పనికిరామని...అదికాదురా, మిమ్మల్ని ప్రజలు ఎన్నుకున్నది అంతర్జాతీయ పరిస్థితుల్లోపడి కొట్టుకోటానికా! ఇప్పుడు నువ్వు ఆ జోగయ్యకొంపలో దిగటానికీ, మాలవాళ్ళు చచ్చిచెడి సాగుచేసుకున్న భూముల్ని మీలో మీరు పంచుకోటానికీ, ముత్యాలయ్యకు మీ మద్దతుయిచ్చి వాళ్ళకు నిలువ నీడలే

కుండా చేయటానికీ అంతర్జాతీయ పరిస్థితులురా కారణం ?

జగ : ఎవరు చెప్పారు నీ కిదంతా ?

భార : ఒకరు చెప్పాలా ! నీ అంతరాత్మను అడగరా చెప్తుంది. బాపూజీ పవిత్రంగా ప్రవేశపెట్టిన యీ ఖద్దరులో దొంగలు దాక్కున్నారురా యీనాడు.

జగ : అమ్మా ! (వెళ్ళబోతున్నాడు)

భార : (అతని చేతులు పుచ్చుకుని) నా మాట వినరా. వద్దురా మనకీ క్షుద్రం. సంస్థానంలాంటి సంసారం చితికి పోతూంటే సహించాను. మన యింట్లో నౌఖరుగా వుండి పోలీసులో చేరిన వెంకడు దేవుడిలాంటి మీ నాన్నను బూటుకాల్తో తన్నుతుంటే చూస్తూ భరిం చాను. కాంగ్రెస్ వాడైతేగాని నా అల్లుడు కావటానికి వీల్లేదని పెద్దపెద్ద సంబంధాలను మీ నాన్న కాలదం తూంటే గర్వించాను. చివరికి చెల్లెమ్మ విధవైంది. ఆ కష్టంలోనే అదీ కన్నుమూసింది. ఇప్పుడీగతి పట్టింది. చింత లేదు. నువ్వింత పెద్దపదవికివస్తే ఓర్వలేని తనమా నాకు ? కన్నతల్లిని నేను సంతోషించవలసిన దాన్ని కదరా ! కానీ బాధపడుతున్నాను దేవుడు నన్నెందుకింకా బతకనిచ్చాడా అని. నా బాధ నీకు తెలియదురా తండ్రీ. ఎంతమందిరా ? ఎన్ని కోట్లమంది ప్రాణాలు యిచ్చి పెంచుకొచ్చారీ కాంగ్రెసును ? పోతూందిరా నాయనా, నాశనమై పోతూందిరా. (ఏడుస్తుంది)

జగ : (కరిగిపోయాడు) అమ్మా, యిప్పుడు నన్నేం చేయ మంటావమ్మా ? రాజీనామా యివ్వమంటావా ?

భార : రాజీనామా యిస్తే చేసినపాపం ఎట్లా పోతుందిరా ? వెళ్ళండి. ప్రజల దగ్గరకెళ్ళి, మీరు చేసిన పాపాల్ని ఒప్పుకుని, లెంపలు వేసుకోండి. ఈ పాపం యిట్లాగే పెరిగిందా, ప్రజలు మిమ్మల్ని క్షమించరు. మీరక్తం కళ్ళ చూస్తార్రా వాళ్లు.

జగ : అమ్మా ! మరీ అఘాయిత్యం చేస్తున్నావు. అదంతా ఏమీ వీలులేదు. ప్రజల దగ్గరకెళ్లి క్షమాపణలు కోరు కోవటం ఎన్నటికీ జరగదు. అలా జరిగితే ఏమవు తుందో తెలుసా ? ప్రభుత్వం పడిపోతుంది. కాంగ్రెస్ నామరూపాల్లేకుండా పోతుంది.

భార : ఇంకా ఎక్కడుందిరా కాంగ్రెస్. కాంగ్రెస్సే కనుక వుంటే, యీ అడ్డమైనవాళ్ల కాళ్లూపట్టుకుని కలుపుకో వలసిన కర్మేమొచ్చిందిరా. నిజాయితీవున్న ఒకరిద్దరూ రాజీనామా లెందుకిస్తార్రా! ఇంకా సిగ్గులేక 'కాంగ్రెస్ కాంగ్రెస్' అని ఒక శవాన్నిచూపి బెదిరిస్తున్నారా, మీ బతుకు చెడ !

జగ : అమ్మా, యీ రాజకీయాల్లో నువ్వు రక్తపాశాన్ని కూడా తెగ తెంచుకుంటున్నావు.

భార : అదికాదురా. నిన్నాశీర్వదించాల్సిన తల్లిని అర్థిస్తు న్నాను. మన వంశంలో ఒక దేశద్రోహి పుట్టాడన్న అపకీర్తి తీసుకురాకురా. మనకీ పదవులు వద్దు: ఇట్లాగే పస్తులుండి చస్తాం కావాలంటే. . .వద్దురా.

జగ : అమ్మా! చివరిసారి చెప్తున్నాను. నువ్వు రాజకీయాల్లో తల దూర్చకుండా వచ్చేటట్లుంటే రా! లేకపోతే నీకూ నాకు ఏమీ సంబంధం వుండదు. నీ ముఖం చూడాల్సిన అవసరంకూడా వుండదు (వెళ్తున్నాను)

భార : (చేయిపట్టుకుని ఆపింది) ఆగు! పిచ్చయ్యను ఎందుకు చంపించావో చెప్పి వెళ్లు.

జగ : చెప్పటానికి వీల్లేదు.

భార : చెప్తావా, లేదా ?

జగ : నువ్వెవరు నన్నడగటానికి ?

భార : నేనా నీ కన్నతల్లిని.

జగ : నువ్వు నా తల్లివీ కావు, నేను నీ కొడుకునూ కాదు.

భార : ఆఁ, అంతదూరం వచ్చావా ? అయితే నేను భారత దేశ ప్రజల్లో ఒకతెను. అడుగుతున్నాను. కాళ్లమీద పడి ఒప్పుకో తప్పును.

జగ : ఒప్పుకోటంగాదు. అటువంటి పిచ్చయ్యలు వెయ్యి మందినయినా చంపుతాం. ప్రభుత్వానికి ఎదురుతిరిగిన వాళ్లను ఎవరినైనా సరే సహించం, చంపుతాం.

భార : చంపుతారా ? నే నెదురు తిరుగుతున్నాను. చంపరా, చంపు.

జగ : అమ్మా! నిన్నెవరు రెచ్చగొట్టారో నాకు తెలుసు. వాళ్ళనేం చేయాలోకూడా నాకు బాగా తెలుసు. సుబ్బన్నా, (సుబ్బన్న వచ్చాడు) మలబారు పోలీసుల్ని పిలిపించు. మాలగూడానికి కాపలా పెట్టించు.

సుబ్బన్న: అవన్నీ ఎప్పుడో చేసేశామయ్యా! ఈ పాటికి చాలా దూరం అయిపోయివుంటుంది.

భార: ఆఁ!

[జగన్నాథం నవ్వాడు]

[ఇంతలో వాకిటినుంచి 4, 5 గురుస్త్రీలు పిల్లల్ని చంకన వేసుకుని, కంగారుగా పరుగెత్తూ, రక్తసిక్తవస్త్రాలతో "భారతమ్మా భారతమ్మా" అని అరుస్తూ వచ్చారు.]

స్త్రీలు: భారతమ్మా, భారతమ్మా! అయిపోయింది. అంతా అయిపోయిందమ్మా. మా గూడెం అంతా మసి అయిపోతా వుందమ్మా. రండమ్మా. మీారన్నా వచ్చి రచ్చించండి.

భార: ఏమిటి యీా గాయాలు? ఈ రక్తం అంతా ఏమిటే?

స్త్రీలు: పోలీసోళ్ళు వచ్చిపడ్డారు. కనబడ్డోళ్ళను కనబడ్డట్టు తల పగలగొడుతూండారమ్మా.

భార: ఆఁ!

స్త్రీలు: కన్నూ మిన్నూ కానకుండా పైబడుతుంటారు. మొగాళ్ళను దిసమొలల్తో వూరేగింపుచేసి గాంధీ యిగ్రహం కాడ నిలబెట్టి కొడుతుండారు. ఆడోళ్ళనూ యిడిసిపెట్టటంలేదు. రాచ్చసుల్లాగా గుడిసెల్లోదూరి మూలనున్న ముసలమ్మల్నికూడా లాగి బైటేస్తున్నారమ్మా. సూస్తే ఎంతకాడికన్నా ఎళ్ళేట్టుంది.

భార: వూళ్ళో అందరూ ఏమయ్యారే?

స్త్రీలు: ఒక్కడూ నోరు మెదపలా. సూస్తా నిలబడుతుండారు గానీ! రండమ్మా మీరన్నా రండి. మీరొచ్చి అడ్డం నిలిస్తే ఆ ఆగం ఆగుతుందేమో రండి. రండమ్మా.

స్త్రీలు: తల్లీ! మా మానం కాపాడమ్మా.

[జగన్నాథం విరగబడి నవ్వాడు]

భార: (వణికిపోయింది కోపంతో) ఛండాలుడా! ముయ్ నోర్! సిగ్గులేకుండా నవ్వుతున్నావా? ప్రజా విశ్వాసం పోగొట్టుకుని చివరికిట్టాంటి పాడుపనులకు దిగారా? ప్రజలకీనాడు ఆలోచించే శక్తి కలిగించిరా? దౌర్జన్యంతో హింసించి భయపెట్టి, ఒక్క ఓటుకూడా వేయించుకోలేర్రా! జాగ్రత్త!

జగ: ప్రాణాలు - తీసైనా వేయించుకుంటాం!

భార: ప్రాణాలు తీస్తారా? ఎలా తీస్తారో చూస్తాను. పదండి, నేనొస్తున్నాను. మీరు పదండి. (మూలనున్న కర్ర తీసుకుంది. వాళ్ళు కదిలారు. భారతమ్మ గబగబా వెళ్తోంది.)

జగ: (ఆమెను ఆపాడు) అమ్మా, ఎక్కడికి?

భార: మీ దౌర్జన్యానికి సమాధి కట్టటానికి?

జగ: వెళ్ళి ఏంచేస్తావ్! పోలీసులతో యుద్ధం చేస్తావా?

భార: చేస్తానురా. ధర్మయుద్ధం చేస్తాను. ఈ రక్తంలో ఇంకా నైతికబలం వుందిరా. దేశాభిమానం, ప్రజాభిమానం యింకా చావలేదురా ఈ దేహంలో. ఒకనాడు తెల్లవాళ్ళమీద యుద్ధం. ఈనాడు తెల్లటోపీలమీద యుద్ధం!

జగ : ఆఁ! చెయ్యాల్సిందే యుద్ధం. అక్కడ బదులు చెప్పాల్సింది మాటలుకాదు-తుపాకీ తోటాలకు.

భార : దౌర్భాగ్యుడా! సత్యాగ్రహంలో జీవంపోసుకున్న మీరు తుపాకికి ఎంత విలువిస్తున్నారురా? లే అడ్డం!

జగ : అమ్మా, నువ్వొళ్ళటానికి వీలులేదు.

భార : ఒరే, జగ్గూ!

జగ : అమ్మా ఇక్కడనుంచి కదిలావా?

భార : ఏం చేస్తావురా?

జగ : ఏం చేస్తానా? (చేయెత్తుతాడు)

[భారతమ్మ అలాగే చూచింది. జగన్నాథం ఆగాడు.]

భార : కొట్టలేక పోయావేం? కొట్టరా. కొట్టు.

జగ : వెళ్ళావా? కొట్టటంకాదు, చస్తావు.

భార : చస్తానురా! నీలాంటి వెధవకు తల్లిగా బతికుండటం కన్నా, ప్రజలకోసం ప్రాణాలిస్తానురా. (పోబోతుంది)

[బైట గోల - కేకలు, ఏడుపులు]

జగ : అమ్మా! (విసిరికొట్టాడు. భారతమ్మ ఒక మూలగా పోయి పడింది. అక్కడేవున్న కత్తిపీటమీద చేతులు పడ్డాయి.) నోరుమూసుకుని పడివుండు. పిచ్చిపిచ్చి వేషాలు వేశావా? ఇంతవరకు కన్నతల్లి అన్న మర్యాద చూపించాను. ఇక అదీ వుండదు. గౌరవంకొద్దీ వూరుకుంటే మరీ నెత్తినెక్కి పోతున్నావు. ఏమిటి నీ అధికారం? అహింసట, అహింస! ఏరీ నీ అహింసా సత్యాగ్రహులు-చూద్దాం. ఎవర్రా అక్కడ! దీన్ని తీసుకెళ్ళి తోయండిరా జైల్లో.

[పోలీసు వచ్చాడు. జగన్నాథం వెనుతిరిగి వెస్తున్నాడు. భారతమ్మ స్రుమని లేచింది. "జగ్గా" అంటూ చేతనున్న కర్ర విసిరింది. జగ్గుతల దిమ్మెక్కింది. పోలీసు జగ్గూను పట్టుకున్నాడు. తమాయించుకొని "అరెస్టు" అని ఆజ్ఞాపించాడు. పోలీస్ భారతమ్మను సమీపించాడు. "వస్తున్నా" అని చేతితో సంజ్ఞ చేసి భారతమ్మ ఒక్కసారి బాపూజీకి నమస్కరించింది]

భార : అందరినీ అర్పించాను. మంచికే అర్పించాను. వీడొక్కడు మిగిలాడు. వీడుండటం దేశానికి శ్రేయస్కరం కాదు. కన్నతల్లిగా నా ప్రయత్నం నేను చేశాను. ఇక వీణ్ణి ప్రజల కప్పజెప్పి వెళ్తున్నాను. (ప్రజలు తన ఎదుట ఉన్నట్లే ఆవేశంగా) మళ్ళా మళ్లా మోసపోకండి. దేశాన్ని కాపాడుకోండి.

[నేపథ్యంలో ఒక కంఠం]

ధన్యవో తల్లి ! నిను కన్న ధాత్రి ధన్య
అందుకో మూడుకోట్ల జోహార్లు నీకు
దమననీతికి బలియైన త్యాగమూర్తి
నడచివత్తుము మేము నీ అడుగుజాడ !

[భారతమ్మ గంభీరంగా నడిచివెళ్ళింది. పోలీసు ఆమెవెంబడి వెళ్ళాడు. మంత్రిసత్తముడు అలాగే నిలబడివున్నాడు. ఒక్క క్షణం వ్యవధి. తరువాత బైట కొన్నికోట్ల గొంతుకల పాట.]

తరలిందీ !
తరలిందీ !
ప్రజావాహిని తరలింది !
ప్రజా ద్రోహులను తరిమింది !

గిరులను ముంచి
దరులను త్రెంచి
నురుగులు చెరుగుతు
పురికింది !
వెరపులు మాపి
వెలుగులు చూపి
విశాలాంధ్రగా
వెలిసింది !
అజేయశక్తి
అనంతదీప్తి
ఆంధ్ర ప్రజలలో
కలిగింది !
అనాదిగా యీ
జనాన్ని దోచే
అమానుషత్వం
అదిరింది !
ప్రజాశక్తియే గెలిచింది !
ప్రజారాజ్యము నిలిపింది !
నిజాయితీగా సజాతీయముగా
ధ్వజారోహణం చేసింది !

[పాట, పాటతోపాటు ప్రజా ప్రవాహం తోసుకొస్తుంటే మంత్రి వణికిపోయాడు. గబగబ గాభరాగా కాలికి బుద్ధిచెప్పాడు. తెర]

వాస్తవం

పాత్రలు

రామయ్య : — —

సుబ్బన్న : రామయ్యకు రసికుడైన కుడిభుజం.

కోటిగాడు : రామయ్యకు బాడీగార్డు.

ఆనందరావు : ఈనాటి మంత్రి.

సత్యం : — —

చెవిటివాడు : రామయ్యయింట్లో చాకిరిగాడు.

వెంకటాద్రి : — —

మోహన్ : రామయ్య చిన్నకొడుకు.

రాముడు : — —

చిన్నయ్య : — —

ఇంకా మరికొందరు ప్రవేశిస్తారు.

కాలం : ఈనాడు.

స్థలాలు : రెండు. 1 రామయ్య ఇల్లు. 2 కార్మికుల గూడెం.
1, 3. దృశ్యాలు రామయ్య ఇంట్లో. 2, 4. గూడెంలో.

★

౧

[రామయ్య ఇల్లు: ఒక హాలు. బాగా అలంకరింపబడి వుంది. హాలులో బల్లలు తుడుస్తూ ఒకడున్నాడు. వాడిపేరేమిటో ఎవ్వరికీ తెలియదు. చెవిటివాడు గనుక 'చెవిటిగా'డంటా రందరు]

చెవిటివాడు : (బల్లలు తుడుస్తూ)

అన్నమైతేనేమిరా - మరి
సున్నమైతేనేమిరా - యీ
పాడుపొట్టకు ఆకలణిగే అన్నమే వేతామురా,
కాంగ్రెస్సైతే నేమిరా - మరి
కమ్యూనిస్టయితే నేమిరా
బువ్వపెట్టి గుర్తయిస్తే
ఎవ్వరైనా ఒకటెరా,
ఎర్రపెట్టె అని యేమిరా - మరి
పసుపుపెట్టె అని యేమిరా
మాటతప్పని మంత్రినైతే
ఓటు ఆయన కివ్వరా! (పాడుతున్నాడు)

[సుబ్బన్న వచ్చాడు. కళ్ళద్దాలు, చేతి కర్ర, పైపంచ అతని ఆత్మబంధువులు.]

సుబ్బ : ఏమిటోయ్! మహా యిదిగా పాడేస్తున్నావు సంగీతం?

చెవి : అయ్యగారింకీ - వుండారు దొరా (వెళ్ళాడు)

[కోటిగాడు వచ్చాడు. కోరమీసాలు, కోరచూపులు, అతని ఆభరణాలు...]

సుబ్బ : కోటిగా, మేడమీద జండా కట్టారా ?

కోటి : కట్టాం.

సుబ్బ: అయ్యగా రేంచేస్తున్నారు ?

కోటి : ఏమోనండి.

సుబ్బ: హారాలవీ కాకులో పెట్టారా ?

కోటి : ఊఁ– పెట్టాం.

సుబ్బ : ఆ సత్యాన్ని యీరోజు కాస్త గమనిస్తున్నావా ?

కోటి : అయన్నీ, అయ్యగారికో శెప్పాను లేండి.

సుబ్బ : ఏమిట్రా అడుగుతుంటే అంత ఇదిగా జవాబిస్తావ్ ?

కోటి : ఏం లేదు.

సుబ్బ : సరేగాని – కోటిగా !

కోటి : అదే–ఆ మాటే అనొద్దన్నాను.

సుబ్బ : ఏ మాటరా ?

కోటి : కాకుంటే కోటిగా యేంటి ? కోటయ్యా అన లేరు ? ఏమంత తీసేసున్నాము గనుక ?

సుబ్బ : ఓ – ఒరే యీ మధ్య యిదంతా చూస్తే కమ్యూనిష్టయినట్టున్నావే ?

కోటి : కాంగ్రెస్‌లో అట్టా అనమని వుందాయేం ?

చెవిటి: (వచ్చాడు) కోటిగా !

కోటి : గూబ పగల్దన్తాను. చూడు. (విసురుగా వెళ్ళాడు)

చెవిటి: అయ్యగారొస్తుండా రండి.

[వెంకటాద్రి వచ్చాడు. జన్మవల్ల బాపడు. కానీ మాట్లాని కలా వుండడు. వయస్సు 30 ఆ ప్రాంతమే గానీ ఏ అరవైయేళ్ళ మనిషిలా వుంటాడు. సంస్కార మెరుగని జుట్టు, గడ్డం. చాకలి యిల్లు యెరుగని బట్టలు, గుండీలులేని చొక్కాలోనుంచి ఎండిపోయిన గుండెలు కనిపిస్తూ వుంటాయి. ముఖం అతి తీక్షణంగా వుంటుంది మడతలు పడి. ఇతన్ని కొందరు పరోక్షంలో "కల్యాడు" అంటారు. ఆ పేరు యెందుకొచ్చిందోగానీ, అతని సమక్షంలో ఆ మాటంటే ఫలితం యెలా వుంటుందో అనుభవంమీద తెలియాలి. యెప్పుడూ ఒక లావాటి పుస్తకం మోస్తూవుంటాడు. ఆపుస్తకాన్ని మోయగలడా అని పిస్తుంది చూస్తే. యింతకన్నా వివరాలు యిప్పటికి తెలియవు...]

[వెంకయ్య వచ్చి సుబ్బన్న ప్రక్కనున్న కుర్చీలాగి కొంత దూరంలో వేసుకొని కూర్చున్నాడు పలకకుండా......]

సుబ్బ : (కాస్సేపట్టే ఆ వ్యక్తివంక చూచాడు) అయ్యగారి కోసం వచ్చారా ?

వెంక : కాదు. నా కోసమే ! (తెగ్గొట్టినట్లుంది జవాబు)

[సుబ్బన్న ఒక్కక్షణం ఏం మాట్లాడాలో తెలియక వూర్కొన్నాడు. క్షణకాలం నిశ్శబ్దం. ఆ నిశ్శబ్దతను చీల్చుకొని బూట్లచప్పుడు వినిపించింది. సుబ్బన్న పైపంచ, కళ్ళద్దాలు కాస్త సర్దుకొని ఆదుర్దాగా అటు వైపు చూస్తున్నాడు. వెంకటాద్రి ఇవేవీ పట్టించుకోలేదు.......]

[రామయ్య వచ్చాడు. గడియారం 5 కొట్టింది. రామయ్య అంత ముదురుమనిషి కాదు. 40 ప్రాంతం వుంటుంది. అంతా తెల్లటి దుస్తులు...ఖద్దరు, కారణం ఏమోగానీ ఆ దుస్తులతో నడుస్తూన్న పుడు కొంచెం తడబడుతూంటాడు ఏదో కొత్తగావున్నట్లు...]

సుబ్బ : నమస్కారం.

[రామయ్య అంటకొన్నాడు; వెంకయ్య ఊర్కే తలెత్తి చూచాడు. మరలా వంచేశాడు....]

రామ: సరీగ్గా 6 గంటలకు వస్తారంటావా ? సుబ్బన్నా !

సుబ్బ: వస్తారనే – వచ్చినా రాకున్నా మనం అక్కడ హాజరు కావాలనుకుంటా.

రామ: అవును మరి ! మన ఆనందయ్య అయినా మంత్రి అయిన తర్వాత మర్యాద వేరే అంటావు ?

సుబ్బ: అందుకే "తానబలిమికాని తనబలిమి కాదయా" అన్నాడు వేమన.

రామ: బలే ! బలేగా అన్నావు (పెద్దగా నవ్వాడు. ఎందుకు నవ్వినాడో వెంకటాద్రికిగానీ, చెవిటయ్యకిగానీ చివరికి సుబ్బన్నకు, రామయ్యకైనాగానీ అర్థంకాలేదు, తెలియదు. వెంకటాద్రి, చెవిటయ్య ఊర్కే చూచారు. సుబ్బన్న చేతులునలిపి వెకిలిగా నవ్వినాడు) సుబ్బన్నా!

సుబ్బ: అయ్యా !

రామ: చూడు– అదెందుచేతనో ఆ వేమన పద్యాలు చదువుతూంటే నాకు నిజంగా అంతకంటే మించిన కవిత్వం ఇంకేముందా యీ ప్రపంచంలో అనిపిస్తుంది. చూచావూ ? అబ్బ ! మానవ ప్రకృతిలో ఎన్ని ఎగుడు దిగుళ్ళు వున్నాయో–ఎంత చక్కగా చిత్రించాడోయ్! కేవలం అచ్చుగుద్దినట్లేకదూ ? ఏమన్నా తేడా వుందంటావా ?

సుబ్బ: అబ్బే! ఎవడంటాడండీ? అంత ఇదిగా రాసిన కవి మరి మన తెనుగు సాహిత్యంలోనే లేడంటారు తెలిసినవాళ్ళు.

రామ: (వెంకటాద్రిని ఇప్పటికి రెండు సార్లు చూచాడు కానీ పలకరించ లేదు. ఏమనుకున్నాడో) ఆఁ– అయితే వెంకటాద్రీ! ఏమలా మూల కూచున్నావు? ఈ రోజు మరీ హుషారుగా వుండవలసినవాడివి?

వెంక: ఎందుకూ హుషారు?

సుబ్బ: ఈ రోజు మీకంతా ఇదిగదాండి?

వెంక: ఆఁ– ఇదే!– (ముఖం త్రిప్పేసినాడు)

రామ: ఫలహారం చేశావా?

వెంక: భోంచేయ లేదు.

రామ: అరరె! అంత తీరిక లేని పనిమీద ఉన్నావా యేం?

సుబ్బ: భోజనం మానుకొని ఐనా చేయాల్సిన ఇది ఏమిటంటా!

వెంక: ఇదీ లేదు అదీ లేదు!

రామ: ఈ మధ్య మీ తండ్రిగారు చనిపోయారని విన్నాను—

వెంక: నేను జైల్లో వుండగానే పోయారు.

సుబ్బ: అవునండి. దాంతో మరీ ఇద్దైపోయినారు పాపం!

రామ: పాపం! సుబ్బన్నా! నువ్వెరగవుకానీ వెంకటాద్రి లాంటి వర్కర్ లేడంటే నమ్ము. అరరె! పాపం! సత్యాగ్రహంలో సర్వం ధారబోశాడు. త్యాగం చేశాడు. ఒకనాడు– నాకు బాగా జ్ఞాపకం. మన ఇంటి ముందు కూర్చున్నాడు – పీఠం వేసుకొని. ఇంటిమీది

జండాకట్టమని, సీమగుడ్డలు కాల్చేయాలని, సత్యాగ్రహం. ఆ రోజుల్లో కొన్ని దినాల పర్యంతం నిరశన దీక్ష పట్టేవాడు ఘట్టి శరీరం గనక. కదు వెంకట్రాద్రీ!

వెంక: ఈ రోజుల్లోకూడా! ఆకలి అలవాటయిందిలేండి!

రామ: ఇంతకూ వెంకట్రాద్రీ! చూచావా మన ఇంటిమీద జెండా ఎలా ఎగురుతుందో!

వెంక: జెండా చూడలేదుగానీ మన ఇంటి కాంపౌండులోనే వున్న కాపలావాని గుడిసెమాత్రం చూచాను. కాస్సేపు ఆ చిరుగుల నీడలో పడుకున్నానుకూడా!

రామ: (కొద్దిగానవ్వి) కవిత్వం మాట్లాడుతావోయ్ ఎప్పుడూ వెంకట్రాద్రీ! అదొక ధోరణి. ఏమంటావ్?

సుబ్బ: ఆ, ఇది కొందరికే జన్మతో వస్తుందండీ; వేమన వున్నాడే వేమన——

రామ: మరచా—కాస్త ఫలహారం తీసుకుంటావా మా ఇంట్లో?

వెంక: అక్కర్లేదు.

రామ: ఆనందయ్యతో పాటు ఇక్కడే భోంచేద్దువులే!

వెంక: ఆయనతో పాటు కాకుంటే ఆయన కయిన తర్వాత తింటే పోయే దేముంది గనక!

రామ: స్టేషన్‌కు రావూ!

వెంక: నడవలేను.

రామ: కార్లో రా——

వెంక: ఎందుకులేండి —— ఆయన వచ్చేవరకు నేనిక్కడే వుంటాను.

రామ: దానికేం అలాగే వుండు. అది సరేగానీ—వెంకట్యాద్రీ! ఆ శంకరం కమ్యూనిస్టులతో కలసి పోతున్నాడని విన్నాను. ఏ మాత్రం నిజం?

వెంక: కాంగ్రెస్ అతన్ని కొన్నదా ఏం?

రామ: నిజమేకదూ? కమ్యూనిస్టులైతే జీతాలు - బత్తాలు యిచ్చి కొనగలరు. కాంగ్రెస్‌లో అంతా స్వంత ఆముదమేగా?

వెంక: తమరు కాంగ్రెసు అభిమాను లెప్పుడయ్యారండీ?

రామ: సుబ్బన్నా! విన్నావటోయ్ వెంకట్యాద్రి ప్రశ్న?

సుబ్బ: విన్నానండి.

రామ: నే నొకప్పుడు కాంగ్రెసు కానట్లు, ఇప్పుడేదో అయినట్లు భావిస్తున్నాడు. పాపం! వెంకట్యాద్రికి యీ వుక్రోషం యీ యింటిమీద ఎప్పుడూ వున్నదేలే! వెంక ట్యాద్రీ! నేను కాంగ్రెసు నానో కానో నా అంత రాత్మకే తెలుసు. కాకుంటే ఏదో వ్యాపారం సాపారం చేసుకునేవాణ్ణి కనుక మీలాగు తెగించి బయట పడ లేదు సరేనా? మీ ఆనందయ్యనే అడగరాదూ మొన్న ఎలెక్షన్లలో ఎంతపని చేశానో—

వెంక: నాకు తెలీదూ? ఆయన్నడగట మెందుకు? ఇదిగో - ఈ గ్రంథం చూచారూ? చిత్రగుప్తునిలెక్క. ఇందులో కాంగ్రెసు, కాంగ్రెసుకు సంబంధించిన అందరి చరిత్ర వుంది. సింహాసనా లెక్కవలసినవాడు, చీకొట్టించుకో

వలసినవాళ్ళు అందరి జాబితా వుంది. ఈ జాబితా అమలు పెట్టేకాలం మాత్రం ఇంకా రాలేదు.

రామ: అదేమిటోయ్ కాంగ్రెసు ప్రభుత్వం వచ్చికూడా కాలం రాలేదంటావు ?

వెంక : అవును, రాలేదు, ఇప్పట్లో రాదు.

రామ: సుబ్బన్నా ! ఎందుకో యీ రోజు వెంకటాద్రి వుదుకులో వున్నాడు.

సుబ్బ : అవునండి, మాట్లాడితే మరీ ఇదవుతున్నారు.

వెంక : మీకు టైమయినట్లుందే !

రామ: అవునవును, సుబ్బన్నా ! బయల్దేరుదామా ?

సుబ్బ : ఆహా ! ఆక్షేపణ లేకుండా,

వెంక : నేనిక్కడే ఉండటానికి అనుమతించినట్లేనా ?

రామ: నిరభ్యంతరంగా వుండు. దానికేం (లేచి రెండడుగులు వేశాడు. ద్వారందగ్గరకు వెళ్ళాడు. తటాలని ఆగాడు, పామో, పురుగో కనపడ్డట్టు ఒక్కక్షణం. చరచర ఇంట్లోకి వెళ్ళాడు. ఎందుకో ఎవ్వరికీ తెలియదు. సుబ్బన్నకు మాత్రం అర్థమైంది. మెల్లిగా తల వంచుకొని కుర్చీ దగ్గర కొచ్చాడు.)

[సత్యం వచ్చాడు. వెంకటాద్రి ప్రక్కన కుర్చీవుంది కానీ కూర్చోలేదు]

వెంక : ఓ ! నువ్వెందుకు పడ్డావటోయ్ ! అదా సంగతి ! మరీ ఇంత పాడు శకునం అయితే పాదం ఎలా బయట పెడతారు ! రా ! రా !

సత్యం: అయితే— నేనెదురొచ్చానని ఆయన వెనక్కి వెళ్ళారంటావు ?

వెంక : అనటంలేదు. అనుకున్నా, అంతే !

సుబ్బ : (ఎక్కడో ఆలోచిస్తూన్నవాడు, తటాలని మేల్కొని) కూర్చోండి ! ఏదో పనిగా వెళ్ళారు లోనికి...వస్తారు కూర్చోండి.

[సత్యం కూర్చున్నాడు]

చవిటి: (వచ్చాడు) అయ్యగారు పిలుస్తుండారు.

[సత్యం, సుబ్బన్న, ఇద్దరూ లేచారు]

వెంక : మిమ్మల్ని కాదండి, కూర్చోండి, అంత తేలిగ్గా ప్రవేశార్హత లభిస్తుందనుకోటానికి ఎంత వెర్రివాడవు నువ్వు?

చవి : (సుబ్బన్నతో) పిలుస్తుండారయ్యా.

(సత్యం, కూలబడ్డాడు. సుబ్బన్న పైపంచ, కళ్ళద్దాలు సర్దుకొని వెళ్లాడు. చవిటయ్య కొంచెం ఆగి)

చవి : దండాలండి !

[సత్యం తిరిగి నమస్కారం చేశాడు.]

చవి : అయితే ఏమనుకున్నారండీ ఆ ఇసయం. అటో ఇటో తేల్చుకుంటే పోలా — ఎన్నాళ్ళని పడిసత్తా రిట్టా కూడు లేకుండా! (ఇంకా ఏదో మాట్లాడ బోతున్నాడు)

సత్యం: శ్ ! (సైగతో "ఊర్కో" అన్నాడు.)

చవి : ఏందో లే దొరా - ఆళ్ళు ఆళ్ళే - ఈళ్ళు ఈళ్ళే! (అంటూ ద్వారంవద్ద కూలబడ్డాడు. అలవాటు ప్రకారం పంకా త్రాడు చేతికొచ్చింది; లాగుతున్నాడు.)

వెంక : పంకాలాగి మమ్మల్నెందుకు చంపుతావురా బాబూ! వుూరోc !

సత్యం: లాగించుకోరాదట్రా! చల్లగా వుంటుంది.

వెంక : కడుపులోమాత్రం మండుతుంది. అవునుగానీ—ఈమధ్య వీరి కందరికీ నాయకుడైనట్లున్నావే!

సత్యం: అవునురా! వచ్చేసారన్నా మంత్రిపదవి లభిస్తుందేమోనని,

వెంక : అప్పుడు సెక్రెటరీ పదవైనా నా ముఖాన పారేస్తావా?

సత్యం: ఈసారి అయివుంటే నీకిద్దామనుకున్నాను. వచ్చేసారికి ఆలోచిద్దాం.

వెంక : అదె ఆ విషయం ముందుగా చెప్పివుంటే నీకు Canvass చేసే వాడినే! వచ్చేసారైనా చెప్పు.

సత్యం: వచ్చేసారిగూడా ఎలెక్షన్లు ఇంత కుళ్ళుగానే జరుగుతాయంటావు?

వెంక : ప్రపంచం త్వరలోనే ఏదో గొప్పగా మారుతుందని నీకేదో వెధవాశ వున్నట్లుందే!

సత్యం: మారకుండా అలాగేవుంటే ప్రాణం లేదన్నమాట లోకంలో.

వెంక : విప్లవం రాబోతూందని గట్టిగా నమ్ముతావు.

సత్యం: తప్పక.

వెంక : అందుకే నిన్ను "కమ్యూనిష్టు మిత్ర" అంటారు.

సత్యం: ఎవరు-కాంగ్రెసు గోత్రీకులా?

[కోటిగాడు వచ్చాడు]

కోటి : అయ్యగారు చాలా తొందర పనిగా వెళ్తున్నారు. మంత్రిగారొస్తారు, తర్వాత మాట్లాడొచ్చని చెప్పమన్నారు.

సత్యం: వెళ్ళారా ?

కోటి : ఆఁ.

సత్యం : ఎటు వెళ్ళారు ?

వెంక : ఓరి పిచ్చివాడా! అంతపనికి మాలిట్రా మహారాజు లిళ్ళల్లో ఇన్ని దర్వాజాలు పెట్టివుండడం. అన్ని ద్వారాలే లేకుంటే నీబోటివాళ్ళనుండి, దానాలు ధర్మాలకొచ్చే వాళ్ళనుండి తప్పించుకొని వ్యూసిరితో బైటపడ గలరా చెప్పు ?

కోటి : ఏంటండీ ?

వెంక : నీతో కాదు. (కోటిగాడు ఈ మాటలతో వెళ్తాడనుకున్నాడు కానీ వాడింకా వుండటంచూచి) ఆనందయ్య వచ్చేవరకు ఇక్కడే వుండటానికి అయ్యగారి వుత్తరువు తీసుకున్నాం.

[కోటిగాడు మొహంమీద చేయివేసి వెళ్ళాడు]

సత్యం : హుఁ–! ఛీ ఛీ ! డబ్బున్నమాత్రాన సరేనా ?

వెంక : అట్లా అనుకొని నువ్వూ నేనూ గర్వపడాల్సిందే !

సత్యం: నన్నుచూస్తే ఎందుకురా అలా గాబరా పడిపోతాడు ?

వెంక : గాబరా పడికాదు – నువ్వు కమ్యూనిస్టువని,

సత్యం: అయితే ?

వెంక : కమ్యూనిస్టుల గాలి సోకేంత దూరంలో వుండవద్దన్నారు.

సత్యం: అంతమాత్రానికి ఈయన మహా కాంగ్రెసు అయిపోతా డనేనా ?

వెంక : అంతేగా ? కమ్యూనిస్టులను తిట్టిన వెంటనే కాంగ్రెసవుతారు.

సత్యం: నీ అభిప్రాయం కూడా అదే నంటావు ?

వెంక : మహాప్రభో ! నీకొక దండం ! నువ్వు నన్ను మాత్రం రాజకీయాల్లోకి లాగొద్దు. ఇంకేదైనా మాట్లాడు. నాగయ్య సంగీతాన్ని గురించి, రామయ్యర్ కాఫీని గూర్చి, కోమటమ్మ ఇడ్లీలను గురించి, ఏదన్నా మాట్లాడు. సరేనా ?

సత్యం: అదేమిట్రా నువ్వు రాచకీయాలకంత పెద్ద నమస్కారం కొడుతున్నావు ?

వెంక : నువ్వూ నమస్కారం అనేకాలం వస్తుంది. అప్పుడు కారణం నీకే తెలుస్తుందిలే, తొందరెందుకూ ?

సత్యం: డెఫీటిసమ్‌లో పడ్డావన్న మాట !

వెంక : బాబూ ! మీ ఇజాలతో చచ్చిపోతున్నాం !

సత్యం: మీరంతా పిరికి పందలా !

వెంక : అవును పిరికిపందలమే ! అంతే ! వూర్కో ! నువ్వూర్కో ! అరె ! వూరుకోమంటే ! ఆపే !

సత్యం: అంత వుద్రేకం ఎందుకొస్తుందిరా ?

వెంక : ఎందుకొస్తుందా ? చల్లగా తిని కూర్చోలేక! (అమాంతం లేచాడు) ఈ ఎండిపోయిన గుండె నకుగు చెప్తుంది ఎందుకొస్తుందో అంత ఉద్రేకం! (చొక్కా చీల్చి గుండెమీద ఒక్కవేలితో టపటప కొట్టుకున్నాడు. (ప్రేక్షకులకు వినపడ్డదో లేదోకానీ, దగ్గరవున్న ఎవ్వరికైనా ఒకవిధమైన సహించరాని ఓటిశబ్దం వినిపించింది) నలుగుర్ని వెంటేసుకొని నాయకుడనిపించుకోటం కాదు, రాజకీయ తంత్రాలలో వాళ్ళను వీళ్ళను రెచ్చగొట్టి ప్రజాసేవ అనిపించటంకాదు! ముందుగా అన్ని ఏర్పాట్లు చేసుకొని పూలమాలలు వేసుకొని 'ఎ' క్లాసులోపోయి కూర్చోటం కాదు. జైళ్ళకు పోయివచ్చామనే క్వాలిఫికేషన్‌తో పదవులకు ప్రాకులాట్టంకాదు! 'ఎ' క్లాసులో హాయిగా కూర్చుంటే 'సి' క్లాసులో మురిగి చచ్చింది మేము! కలిగినవాళ్ళు జైళ్ళకుపోయినా కాపురాలు జరిగినవి! మాకు? మింగ మెతుకులేక మాడిచచ్చాం! వున్న కుండ బొచ్చెలతో సహా ఆంగ్ల సామ్రాజ్యాధిపతుల ఆగ్రహానికి ఆహుతి చేశాం! సత్యాగ్రహాలు చేశాం! లాఠీదెబ్బలు తిన్నాం! బూట్సు కాళ్ళ తన్నులు రుచిచూచాం! క్షయవ్యాధికి బలి అయ్యాం! (కొంచెం ఆగాడు, రొప్పిరిపీల్చుకున్నాడు. ఉద్రేకం కొంత అణిగింది) ఎందుకోయ్ నన్ను రెచ్చగొడతావ్! (కూర్చున్నాడు) రాజకీయాలట రాజకీయాలు! ఎవరికి రాజకీయాలు! మాకు కాదు. మంత్రులు కావాలనుకున్న వారికి (తనలో తాను గొణుక్కున్నాడు)

సత్యం: వెంకటాద్రీ! ఇదంతా కేవలం ఓర్వలేని తనంవల్ల పుడుకుమోతు తనంతో అనటం తప్ప వేరేమీ కాదు.

వెంక : ఏమన్నావ్! (తపీమని సత్యంచెంప మ్రోగింది. మాట ముందో దెబ్బ ముందో చెప్పలేం)

[సత్యం అలాగే నిల్చున్నాడు శిలాప్రతిమలాగు. కళ్ళవెంట నీళ్ళు జారినవి. కానీ దెబ్బకు కాదు. వెంకయ్య ఒక్క క్షణం తలవంచాడు; కూలబడ్డాడు. వోక్కసారి సత్యం వంక తలెత్తిచూచాడు...]

సత్యం: క్షమించు వెంకటాద్రీ!

వెంక : (వెంటనే లేచి సత్యం చేతు లందుకున్నాడు.) కాదు నన్నే క్షమించు, తొందర పడ్డాను. (గద్గదం మాత్రం వుంది, కళ్ళనీళ్ళు రాలేదు) ఈ కళ్ళల్లో తడికూడా లేదు నా పశ్చాత్తాపాన్ని ప్రదర్శించటానికి, క్షమిస్తావా? నేను......

సత్యం: నువ్వు కాదు నన్ను కొట్టింది. దేశస్వాతంత్ర్య సమరంలో ప్రాణాలర్పించిన కోటానుకోట్ల త్యాగమూర్తుల అంతరాత్మలు నన్ను కొట్టినవి. కాంగ్రెస్ మహా సంస్థ యొక్క మహత్తర ఆదర్శం, నన్ను నిద్రనుండి లేపటాని కీలెంప పెట్టించింది; నువ్వు కాదు. కాని — వెంకటాద్రీ!

వెంక : నన్ను వెళ్ళనీ-(ముఖం తిప్పేసినాడు)

సత్యం: ఎందుకూ? నేను నీతో చాలా మాట్లాడాలి, కూర్చో.

వెంక : నేను మాట్లాడలేను.

సత్యం: పోట్లాడగలవటోయ్! ఛీ! నువ్వేమీ తప్పుచేయ లేదు. కూర్చో.

వెంక : అదికాదు......నువ్వు......

సత్యం: నేను? ఏం? అడుగూ?

వెంక : కమ్యూనిష్టువు కావూ?

సత్యం: ఎందుకు?

వెంక : అదికాదు. ఏదో అహింసాజ్యోతి నా పీక నొక్కేస్తూంది. నీ ముఖం చూడలేకున్నాను. ఆ ఒక్క క్షణం —ఆ దెబ్బకొట్టిన తర్వాత, నిన్ను చూచాను...గాంధీ మహాత్ముడు నీలో అగుపడ్డాడు.

సత్యం: కవిత్వం మాట్లాడుతావే నువ్వు? పౌరాణిక నాటకాల స్మృతులు తెస్తున్నావేం?

వెంక : కాదోయ్! ఇది హృదయానికి సంబంధించినది. నన్ను నువ్వు సరిగా అర్థం చేసుకోలేదు. ఇంత సహనం ఎలా వచ్చిందోయ్ నీకు!

సత్యం: కమ్యూనిష్టులకు సహనం వుండకూడదేం! ఇంతకూ నేను కమ్యూనిష్టని ఎవరు చెప్పారు?

వెంక : వూళ్ళో అంటున్నారు.

సత్యం: సరే అననీ! మెల్లగా అదీ అర్థమవుతుంది నీకు.

[మోహన్ వచ్చాడు చిన్న కాయితం బొంయి అనుకుంటూ. షికారుకు బయలుదేరాడేమో, వెంకటా్రిని చూచి ఆగాడు]

మోహ: నాన్నగారింట్లో లేరు.

సత్యం: ఊలారా బాబూ!

[మోహన్ కారుదిగి వచ్చాడు]

సత్యం: నీ పేరేంటి ?

మోహ: మోహన్.

సత్యం: ఎక్కడ కొన్నావీ కారు ?

మోహ: మెద్రాసులో.

సత్యం: ఎంత ?

మోహ: ఇన్ని రూపాయలు (చేతులుచూపాడు)

సత్యం: ఏం చదువుతున్నావు ?

మోహ: నాలుగోక్లాసు, నాకు పద్యాలుకూడావచ్చు.

సత్యం: ఆఁ హాఁ! ఏదీ ఒకటిచెప్పు చూద్దాం.

[మోహన్ కాస్త ఆలోచించి]

అధరము కదలియు కదలక
మధురములగు మాట లుడిగి మానవ్రతుడై
అధికార రోగపూరిత
బధిరాంధక శవము జూడ పాపము సుమతీ ॥

[సాధారణమైన బడిపిల్లల వప్పగింత రాగంలో చదివినాడు. వాకిట్లో కారుహారన్ శబ్దం, కొన్నికాళ్ళు నడిచినచప్పుడు]

మోహ: నాన్నొచ్చాడు. (అంటూ పరుగెత్తు కెళ్లాడు.)

వెంక : మనమూ వెళ్దాం. మొట్టమొదటే ఎదురుపడటం దేనికి.

సత్యం: ఏం? మంత్రిగారు కూడా గాభరా పడతారంటావా ?

వెంక : కాదు. సుమతిశతక పద్యం విన్నాంగదా? పాపమేమో నని! (వెళ్లారు)

[ఆనందయ్యా, రామయ్యా, సుబ్బన్న మోహన్‌ని ఎత్తుకొని వచ్చారు. ఆనందయ్యా పేరుకుతగ్గట్టు వున్నాడు]

ఆనం : (మోహన్ బుగ్గతాకి) ఆహా! పద్యాలు కూడా వచ్చున్నమాట! (కూర్చున్నాడు) ఏదీ! ఒకటి చెప్పు చూద్దాం. (అందరూ నిలబడి వున్నారు. కారు డ్రైవరు కాబోలు పూలమాలలు ఒక మోపు తెచ్చి టేబుల్ మీద పెట్టివెళ్ళాడు.)

[మోహన్ సుబ్బన్న వాహనం చాలించి దిగి ఆనందయ్యా దగ్గర నిలబడి]

దగ్గఱ కొండెము జెప్పెడి
ప్రెగ్గడ పలుకులకురాజు ప్రియుడై మఱి తా
నెగ్గుప్రజ కాచరించుట
బొగ్గులకై కల్పతరువు బొందుట సుమతీ ॥

[ఈ పద్యం చెప్తూంటే ఎవరిముఖాలూ అంత బాగా లేవు. ఆనందయ్యా లేనినవ్వును తెచ్చుకొని "భేష్" అన్నాడు.]

సుబ్బ : "మంత్రిగలవాని రాజ్యము" పద్యం చెప్పు బాబు!

మోహా: అదినాకు రాలేదు.

రామ : పోనీలే! వెళ్ళి ఆడుకో బాబూ! ఒరే! తీసుకెళ్ళు!

[ఈ పాటికి కోటిగాడు, చెవిటయ్యా రెండు వైపుల ఆజ్ఞల కోసం ఎదురుచూస్తూ నిలబడి వున్నారు. కోటిగాడు చిన్నబాబును కారులో కూర్చోబెడదామని దగ్గరకెళ్ళాడు. చిన్నబాబు కెవ్వుమన్నాడు]

మోహా: అమ్మ! నేనురాను! నాకు భయం! కోటిగాడొద్దు!

[అందరూ నవ్వారు]

రామ : నీ మీసాలుచూస్తే జడుసుకోడూ మరి !

[ఇంతలో చెవిటయ్యకు అర్థమైంది. చినబాబును తీసుకెళ్ళాడు]

రామ: కాళ్ళు చేతులు కడుక్కోండి. కాస్త కాఫీ తీసుకొని విశ్రాంతి తీసుకుందురు.

[ఆనందయ్య షైంమాచుకొని ఒక్కసారి ఫస్టుక్లాసులో ప్రయాణంచేసిన బడలికంతా విదుల్చుకొని లేచాడు.......... ..]

రామ: కోటిగా ! బాత్ రూమ్‌కు - (తానూ ఆనందయ్యతో పాటు ద్వారంవరకు వెళ్ళి తిరిగి వచ్చాడు.)

సుబ్బ : ఇక్కడ ప్రోగ్రాం ఎంతవరకండీ?

రామ: వుంటాడులేవోయ్ రెండు రోజులపాటు.

సుబ్బ : మరి - ఆ విషయం___

రామ: ఏ విషయం ?

సుబ్బ : అదే ! ఆ వుద్యోగం.

రామ: చెప్తాలే ! తొందరపడకు !

సుబ్బ : ఆనందయ్యకు తమ మాటంటే ఇదేనండీ !

రామ: ఇదిగాక మరేమవుతుందోయ్ ? ఎలక్షన్ రోజుల్లో పెట్రోలుకు, కార్లకు మనం లేకుంటే ఏమయ్యేవాళ్ళు? అసలంతకు పూర్వం మాత్రం వీళ్ళంతా మన ల్నాశ్రయించుకొని బతుకుతున్న వాళ్ళేకదూ ? మొన్న ఎలక్షన్లలో మాత్రం వీళ్ళు ప్రజాబలంతోనే గెలిచారంటావా ? తనంతట తానువచ్చి ఓటువేసిన వెధవ ఒక్కడూ లేడు. ఏదో మన పలుకుబడి, మన అధికారం

వుపయోగించుకోని వుట్టికొట్టారు. ఇప్పుడు కాదని పోతారా ?

సుబ్బ : అంతేకదండీ - మరి మన బ్లాక్ మార్కెట్ - మన బ్లాక్ మార్కెట్ కేసు విషయంకూడా—

రామ: సరేలే ! అరుస్తావేం ? బుద్ధిలేదూ ?

సుబ్బ : చిత్తం !

రామ: సుబ్బన్నా !

సుబ్బ : అయ్యా !

రామ: ఈ కూలీల, రైతుల గొడవుందే దీన్నికూడా ఇప్పుడే—

సుబ్బ : అవునండి, ఏదో తేల్చెయ్యాలండి.

రామ: తేల్చేదేముంది వాళ్ళతాడు.

సుబ్బ : అంతేనండి. ఊర్కే తుపాకులు పెట్టి పేల్చెయ్యాలండి.

రామ: చివరి కంతేలే ! చూస్తారుగా వెధవలు ! నిలుగుతున్నారు మహా !

సుబ్బ : నిలిగితే నిలిగినట్టే అవుతారు. మనతోనా ఆటలు !

రామ: సుబ్బన్నా !

సుబ్బ : అయ్యా !

రామ: మనం అనుకున్నామే—

సుబ్బ : అవునండి !

రామ: ఆ సత్యం విషయం - ఏమంటావ్ ?

[సుబ్బన్నకు ఈ విషయం తెలియదు. అందుచేత ఏమనాలో తెలియక అవస్థ పడుతున్నాడు...]

రామ: ఏమంటావురా !

సుబ్బ : ఏ విషయమండీ !

రామ: (తిరిగిచూచి) అరె ! నువ్వా ! కోటిగాడెక్కడ ?

సుబ్బ : ఆనందయ్యతోబాటు వెళ్ళాడండి.

రామ: నే నిప్పుడేమన్నాను ?

సుబ్బ : ఆ సత్యం విషయం–

రామ: ఏమీ లేదు సుబ్బన్నా ! ఏమీ లేదులే !

సుబ : సరేనండి !

[ఇంతలో కోటిగాడు కాఫీ ఫలహారం తెచ్చిపెట్టాడు. ఆనందయ్య ఖద్దరుటవల్‌తో చేతులు తుడుచుకుంటూ వచ్చి]

ఆనం : ఇంట్లో అంతా ఖద్దరే వాడుతున్నారే !

రామ: ఆఁ ఏదో పుడుతాభక్తి ! ఆడవాళ్లు మాత్రం ఖద్దరు కట్టాలంటే కష్టపడతారు, అసలు___

ఆనం : బయట అప్పుడే గుంపుచేరినట్లున్నారు ?

[బయట జనసందడి]

రామ: సుబ్బన్నా ! అటుచూడు !

ఆనం : (ఫలహారం తీసుకొంటున్నాడు, రామయ్య కూడా కూర్చున్నాడు) ఊఁ ! ఏమిటి విశేషాలు వూళ్ళో !

రామ: ఆఁ ఏముంది విశేషాలకు ! అంతా బాగానేవుంది !... మొత్తంమీద నాకు తోచేదేమిటంటే మానవ ప్రకృతే మారిపోయిందండి ! అబ్బ ! ఎంతమోసం, ఎంతకుళ్ళు ! అసలు మోసం చేయకుండా వుండాలనుకున్నా కాలం అలా బతకనివ్వదే ! గాంధీగారు ...... (సుబ్బన్న వచ్చాడు) ఏమిటి సుబ్బన్నా !

సుబ్బ : ఆఁ, ఎవరో అలబరిజనం !

రామ: ఏమిటి ?

సుబ్బ : ఆఁ, వాళ్ళబొంద !

ఆనం : ఏదో అడిగి రారాదూ ?

సుబ్బ : చిత్తం ! తిండి చాలటం లేదట. మనవి చేసుకోటానికి...

ఆనం : (అప్పుడే నోట్లోకూరిన స్వీటును సర్దుతూ) అయితే ఏం చేయమంటారని ?

రామ: ఆఁ, చేసేదేముంది ? మీరేం బియ్యంమూటలు వేసుకొచ్చారు గనుకనా నెంట ! ఈ కాలంలో ఎవరికి మాత్రం చాలుతూందని ! అందరూ అర్థకడుపే తింటున్నారు ! మాబోటివాళ్ళకు మరి......

[బయట వాళ్ళ ఏదో గోల]

రామ: ఏమిటా గోల ? వెధవలు ! వూరుకోమను, వెళ్ళ— చెప్పవయ్యా ! నీతి పాతిలేని వెధవలు ! సమయం సందర్భం లేదూ ? ఇప్పుడే రైలు దిగి వచ్చేరో లేదో ఇంతలో వీళ్ళపోరా ! కాస్త విశ్రాంతి అయినా తీసుకోనివ్వరే ! మీరేమన్నా అనండి ! అసలు ఈ డెమోక్రసీలో వచ్చే పేచీనే యిదండి ! మన మంత్రి, మనవాడు, మనం పంపామని ప్రతి వెధవా ఆఁ వూఁ అంటే మంత్రి దగ్గరకు పరుగెత్తడమే ! అదే ఆ యింగ్లీషువాడుండగా ఒక్కడికైనా దమ్ములుండినవా దగ్గరకు రావటానికి ?

[సుబ్బన్న అసహ్యంతో కళ్ళుమూసుకొని వచ్చాడు]

సుబ్బ : ఛీ ! ఛీ ! పాడుమూక !

రామ: ఏమిటి సుబ్బన్నా !

సుబ్బ : ఆడవాళ్ళంతా ఆశ్రోస్టు దిగంబరంగా నిలబడివున్నారు. వెధవముూక ! సిగ్గు లేదు—బిడియం లేదు !

ఆనం : అదేమిటి ?

సుబ్బ : గుడ్డలు లేవట. చూపించుకోటానికి వచ్చారు.

ఆనం : అలాగా ! (లేచాడు; లేచి జారిన పైపంచ పైనవేసు కున్నాడు.)

రామ: మీరెలా వెళ్తారు ? కూర్చోండి !

ఆనం : మరి వాళ్ళలా వాకిట్లో గోలపెడుతూంటే !

రామ: నేను పంపించేస్తాగా వాళ్ళను......ఇదిగో చూడారా! సత్రంవద్ద 8 గంటలకు వుపన్యాసం ఏర్పాటుచేశాం. నోటీసులుకూడా వేయించాం...ఏలాగుంది ? మీటింగులో అన్ని సందేహాలు, కష్టాలు చెప్పుకోవచ్చుగా!

ఆనం : అవును, మంచిపనే చేశారు.

రామ : సుబ్బన్నా ! ఈ నోటీసులు వాళ్ళకిచ్చిరా ! మొగ్గితే చాలు యీ మొరటు ప్రజకు ! నెత్తినెక్కి స్వారి చేస్తారు. అలాగని నేను ప్రజా వ్యతిరేకిననుకోకండేం ? దేనికిగానీ హద్దూ సమయం వుండాలి. మన ప్రభుత్వం వచ్చిందికదా అని నిల్చున్నపాటునే ఏలాకుదుకుతుంది?

సుబ్బ : (మండిపడుతూ వచ్చాడు) పొగరుబోతు ముండా వాళ్లు ! కాళ్ళు విరగ్గొట్టే వాళ్ళు లేక !—

రామ: ఏమిటి సుబ్బన్నా ?

సుబ్బ : వాళ్ళ ప్రారబ్ధం! చెప్పను చెప్పను తలకెక్కుతున్నారు! నోటీసులిస్తే "మాకు చదువేం వచ్చు బాబూ! ఇవి యిస్తే మేమేం చేసుకోను" అన్నారు. మీటింగుందని, అక్కడికి రమ్మని చెప్పాను. మాకు మీటింగులు వుపన్యాసాలు అక్కర్లేదు. తిండీ-గుడ్డ కావాలనిగోల. వెధవ మూక! ఎప్పుడూ తిండీ-గుడ్డే!

ఆనం : సుబ్బన్నా! నా మాటవిను.

సుబ్బ : వింటానండి.

ఆనం : ఆడవాళ్ళ నందరినీ అటు వెళ్ళమను. వాళ్ళుండగా నేను రావడం బాగుండదని నచ్చచెప్పు, నేను ఆ మేడ మీదికొస్తాను. మిగిలిన మగజనంతో మాట్లాడుతాను.

రామ: అది మంచిపని!

సుబ్బ : చిత్తం (వెళ్ళాడు)

ఆనం : ఏదో నాలుగు ముక్కలు చెప్పిపంపేయాలి. విజ్ఞానంలేని మూకను విసిగించి ప్రయోజనం లేదు.

సుబ్బ : (వచ్చాడు) వెళ్ళారండీ ఆడవాళ్లు!

సుబ్బ : ఇళ్ళకు వెళ్ళారా!

సుబ్బ : ప్రక్కకు తొలిగి వున్నారు.

ఆనం : సరే-రాండి పోదాం!

[ఇద్దరూ మేడమీదికి వెళ్తున్నారు.]

రామ: ఆ సత్యం కమ్యూనిస్టయి యిదంతా చేయిస్తున్నాడు.

ఆనం : (ఒక్క క్షణంఆగి, తల పంకించి) అలాగా!-(వెళ్ళారు)

[సుబ్బన్న వాకిట్లోకి వెళ్తున్నాడు]

వెంక : } (ఎదురుగా వచ్చారు) ఎప్పుడూ తిండీ-గుడ్డ! వెధవ
సత్యం: } మూక !

[సుబ్బన్న కర్రసా వెళ్లాడు]

వెంక : నాటకం జరుగుతూంది.

సత్యం: చూస్తున్నాగా !

వెంక : ఈ నాటకం చూస్తేగాని నీకు మనుష్యుల తత్వం తెలిసి రాదు.

సత్యం: ఈలాంటి నాటకాలెన్నో చూచానులే !

వెంక : వాటికీ దీనికీ ఏ తేడా అనిపించటంలేదూ ?

సత్యం: ఊఁ హుఁ !

వెంక : చివరిదాకా చూడు. తెలుస్తుంది. (బయటినుండి)
మహాప్రభో ! ఆకలి ! సూడిసత్తుండాం ! పిల్లా జల్లా
మల మల మాడుతుండాం ! (లోపల)

వెంక : అదిగో మొదలు పెట్టింది ! (బయట)
దయసూడండి బాబయ్యా ! మీరాగూ పిల్లలుగలోళ్ళు !
సూడండి బాబయ్యా యీ అనాదల్ని ! (లోపల)

సత్యం: మంత్రిగారి మాటలు మనకు వినిపించవు !

వెంక : అవును. ఆయనిప్పుడు పైకెక్కినాడుగా !

సత్యం: ఇంకా కొద్దికాలానికైనా దిగిరావాలిగా ! (బయట)

1. మాకు కావాల్సింది తిండీ గుడ్డ !
2. దొంగ మార్కెట్టు అంతరించాలి !
3. ఎలెక్షనులో ఎన్ని మాటలు చెప్పారు ? మరిచి పోయారా ? (లోపల)

సత్యం: అసలు వీళ్ళెందుకు మాట్లాడాలి ?

వెంక : ఎవరు ? కమ్యూనిస్టులా ?

సత్యం: కాదు. కడుపు మాడినవారికోసం కష్టపడేవారు.

(బయట)

మానం కాచుకోటానికి గుడ్డపాత లేదుదొరా! అర్థ కడుపంబలి దొరకటం లేదు దొరా! డబ్బున్నా గింజల కర్వైంది సెబో! మా మురికిగుంటలోకసారి సూసి పోండి. తెలుస్తది! (రెండు నిముసాలు మాటలే వినబడవు.)

వెంక : మంత్రిగారు మాట్లాడుతున్నారు కాబోలు! (అకస్మాత్తుగా బయట)

ఇయన్నీ మాకక్కర్లేదు. కబుర్లతో కడుపు నిండదు. రాండశే రాండి! సూడండి! మా పెల్లాంబిడ్డల్ని!

[అని ఒకటే గోల లోపల]

వెంక : శ్రుతి మించింది!

సత్యం. కడుపు రగిలింది!

వెంక : ఇంకా ఆనందయ్య గుండెలు పగలకున్నాయా ?

సుబ్బ : (విసుగ్గా వచ్చాడు) ఛీ! ఛీ! ఛీ! మరీ తెగబడి వచ్చారు. విప్లవసి పేఘులనికి వచ్చారు. పాడుజనం!

[ఆనందయ్య, రామయ్య బయటకు వచ్చారు, ఆనందయ్య సత్యాన్ని చూసి వ్యగ్రుడయ్యాడు. సత్యం నవ్వి అన్నాడు......]

ఆనం : నువ్వు! నువ్వే యీ అరాచకానికి కారణం! (అని కళ్ళురిమి పెద్దగా అరిచాడు) (తెర జారుతుంది.)

౨

[కష్టజీవుల చిరుగు గుడిసెలుండే ప్రదేశం. ఊరి వెలవల. దగ్గరనే స్మశానం, మురికి కాలువలు, వూరిలోని చెత్తంతా తెచ్చి చేర్చిన దిబ్బ, ఒక చిన్న మురికిగుంట వున్నవి. ఒకచోట ప్రకృతి ఏర్పరిచిన రచ్చలాంటి రాతి తిన్నె వుంది. దాని దగ్గర ముసలిచెట్టు అంతాపోయి ఎముకలు మాత్రం వున్న దరిద్రునిలా నిలబడివుంది. కొద్ది దూరంలో నరికిన తాటిచెట్టు మొదలు, పడిపోయిన కొబ్బరిచెట్లు వున్నవి. ఒక బొడ్డులేనిబావి. బావిచుట్టూ మురికినీరు. అక్కడక్కడ బక్కచిక్కిన కుక్కలు తిరుగుతున్నవి. మాదిగ యింటికి వుపయోగపడే పశువులు రెండు పడివున్నవి ప్రాణావశిష్టంగా. ఇదీ ఆ సుందరప్రకృతి దృశ్యం! తిన్నెమీద ఒంటరిగా వెంకటాద్రి కూర్చున్నాడు, తపస్సు చేస్తున్నట్లు. సమయం రాత్రి. చీకటి, దూరంలో స్మశానంలో నక్కల కూతలు, అక్కడినుంచే నాల్కలు చాచుకొన్న కాటిచితి మంటలు కొద్దిగా అగుపిస్తున్నవి. అప్పుడప్పుడు తెంబుర మీటున శబ్దం నక్కల అరపులను తప్పించుకొని వినిపిస్తోంది. అలా కొన్ని క్షణాలు మెల్లగా పాట వినిపిస్తుంది. వెంకటాద్రి మాత్రం చలించలేదు, పాటకు.]

["చిలక" పాట పాడుతున్నాడెవరో]

వెంక : (పాట పైస్థాయి అందుకున్నప్పుడు వినుస్గా) కడుపు మాడి చస్తూండే వెధవలకు సంగీతం ఎందుకో! (ప్రక్క వున్న ఒక చిన్నరాయితీసి ఆ కోపంలో విసరికొట్టాడు. అది ఒక కుక్కకు తగిలింది. అరవలేక అరుస్తూ కుంటుకొంటూ పరుగెత్తింది. ఆ అరుపువిని గుడిసెలో నుంచి రాముడు వచ్చాడు. వెంకటాద్రిని సమీపించి)

రాము: ఎవరయ్యా ఆడ కూర్చున్నది ?

[వెంకయ్య పలకలేదు]

రాము: అడగతుంటే అట్టా కూసున్నావేమయ్యా! నిన్నే
కదూ?

వెంక : సరేలే నీదారిని నువ్వు పో!

రాము: ఏందయ్యో! చీకటిలో ముసుగెట్టుకోని కూకోని
అడగతుంటే మా బిరుసుగా జవాబిస్తూండావే?

వెంక : సరేలేవోయ్! నేనేం దొంగనుకాను దొరనూకాను.
ఏం భయంలేదు. వెళ్ళు!

రాము: అయితే ఓరికోసం వచ్చినట్టుని?

వెంక : నా కోసమే!

రాము: పిచ్చి బాగా ఎగదట్టినట్టుంది పాపం! (వెళ్తూన్నాడు)

వెంక : అవునులే! ఈలారా, నీపేరేమిటి?

రాము: రాముడు.

వెంక : గూడెంలో ఎవరూ లేరూ?

రాము: లేరయ్యా! అందరూ బైటికెళ్ళారు.

వెంక : ఎక్కడికెళ్ళారు?

రాము: మంతిరయ్యగారు మీటింగు శేస్తారంట. ఇనటాని
కెళ్ళారు!

వెంక : నువ్వుమాత్రం వున్నావేం?

రాము: కాపలా వుండానండీ గూడానికి. ఎట్టుండి ఎట్టొస్తదో
అని!

వెంక : అంత భయమెందుకూ? మీ గుడిసెలలో ఏమున్నాయి
దోచుకోటానికి!

రాము: దొంగల బయం కాదండి – దొరలబయమే. కూలి రవంత పెంచండని అడుగుతుండామని దొరలు, కళ్లోళ్లు మండిపడి పోతుండారు. ఆళ్ళనుకుంటే ఎంతపనన్నా శేయిస్తారు! పక్కూర్లో పాకలు కాల్పించేసారు గదండీ!

వెంక: దౌర్భాగ్యులు! – ఆ పాపంతూన్న దౌర్భాగ్యుడెవడు. వాడికి కడుపు సిందిస్తుందే!

రాము: లేపండి! ఆ పూరిపాకల్లో ఆడిపెళ్ళాం మంచంమీద పడుండాది. మందూ మాకూ లేదు. ఇంకాస్సేపట్లో సస్తాదేమో తత్త్వాలు ఇనిపిస్తుండాయి దానికి!

వెంక: పాపం చచ్చిపోయినా స్వర్గానికి పోతుందేమోనని ఏడవాలికదూ వాడికి! కళ్ళనీళ్ళు కారుస్తూ పాడుతున్నాను!

రాము: ఇంతకూ తమరెవరు బాబూ! సోములోర్లా!

వెంక: అవును. సత్యం ఇక్కడికొస్తుందా ఇప్పుడు?

రాము: వస్తుంది! అయితే తమరు సత్యం గారి కోసం గడుపు రా[illegible]!

వెంక: సత్యం రాత్రిళ్ళు ఇక్కడే పడుకుంటాడా?

రాము: అవునండీ. ఆయనకేరే పాకుంది. అదిగో శిన్నదీపం కనిపిస్తుంది కదే అదేనండి. తమరెళ్లి ఆడ కూకోవచ్చండి ఆయనొచ్చేదాకా! రాండిబాబు సూపిస్తాం!

వెంక: అక్కర్లేదులే! ఆ సత్యాన్ని మీరెక్కడ సెందుకు వుండనిస్తున్నారు?

రాము: ఏదో మాలో బాటుతిని, మాలో వాడుగా వుంటుండా రండి. మా కోసం అట్టా అయ్యారండి, లేకుంటే హాయిగా—

వెంక : మీరు వట్టి తెలివిమాలినవాళ్ళు! మీ కందరికీ చెవుడూ గుడ్డీ!

రాము: ఏంటండీ?

వెంక : మీలో లక్ష్మి అనే పడుచుపిల్ల వుందా?

రాము: ఆఁ వుందండి–వుంటే!

వెంక : వట్టి మూర్ఖులు! లోకం ఏమనుకుంటుందో వినలేనంత చెవుడు మీకు.

రాము: ఏమిటండీ!

వెంక : సత్యం మాంసం తింటాడు.

రాము: ఓరూ శెప్పిందీ?

వెంక : సత్యానికి మీరు తలా పావలా ఇస్తారు నెలకు!

రాము: పావలాకాదు పాణాలిస్తాం.

వెంక : సత్యానికి పెళ్ళాం బిడ్డలు లేరు తెలుసా?

రాము: అవును. మా కోసమే పెళ్ళి మానుకున్నారు.

వెంక : మీ కోసంకాదు, మీ లక్ష్మికోసం! (తీక్షణంగా అన్నాడు.)

రాము: ఆఁ (కర్రపైకెత్తాడు)

[వెంకయ్య పెద్దగా నవ్వాడు]

రాము: (కర్ర దించేసి) సాములోరన్నా వుగనక బతికిపోయావు. లేకుంటే యీ పాటికి తల పగి లుండేది !

వెంక : మీ సత్యం తలే పగుల్తుందేమో ! తొందరపడకు ! పిచ్చివాడా ! ఇలా దగ్గరకురా ! (అంటూ తనే అతన్ని సమీపించి భుజంమీద చేయివేసి) వెర్రివాడా ! మీ సత్యాన్ని గురించి మీరనుకునేంత గొప్పగా లోకం అనుకోవటంలేదు. లోకం ఎన్నెన్నో అంటూంది. నే నన్న వన్నీ లోకం అనేవే! తెలిసిందా?

రాము : ఓరండీ అనేది? ఇట్టారమ్మను శెప్తా ఎముకలు పొడి శేసి సూపిస్తా !

వెంక : తొందర పడకు ! సత్యాన్ని మాటలనుండి కాదు ఇంకా గొప్ప ఆపత్తునుండి కాపాడాల్సిన సమయం వస్తుంది.

రాము: ఏంటండీ ! సెప్పండిబాబు ! పాణాలైనా యిత్తాం !

వెంక : చెప్తా ! సత్యాన్నికూడా రానీ ! – తొందరలేదులే !– ఆ కనపడే వెల్తురేమిటి ?

రాము: మనోళ్ళే సామీ ! వత్తుండారు సత్తెంగారు !

వెంక : రాముడూ ! నేనన్న వేవీ సత్యంతో నువ్వనవద్దు ! నేనే సమయం వచ్చినప్పుడు అడుగుతాను వాణ్ణి ! ఏం ?

రాము: అలాగేనండి !

వెంక : లక్ష్మితో కూడా అనొద్దు. సరేనా ? లక్ష్మిని నా కొకసారి చూపిస్తావా ?

రాము: అట్టాగేనండి ! నా కూతురేనండి లచ్చి.

వెంక : అయితే అక్కర్లేదు. లక్ష్మిమీద నా సందేహాలన్నీ పోయినవి. నువ్వాలాంటి కూతుర్ని కనవు...కన్నా చూస్తా...

రాము: బతకనివ్వను.

[చీకట్లో కొన్ని నీడలు గుడిసెలలో దూరినవి. ఏవో మాట్లాడుకొంటూ ఒక చిన్నలాంతరుతో సత్యం, ఇంకా ఒకరిద్దరు రచ్చకైపు వచ్చారు]

సత్యం: ఎవరక్కడ? రాముడూ?

రాము: అయ్యా!

సత్యం: ఆ రెండో మనిషి?

రాము: ఎవరో స్వాములోరంట! తమకోసం వచ్చారు!

సత్యం: నా కోసం స్వాములవారా? (దీపం పెట్టి చూసి) ఓ నువ్వటోయ్!

వెంక : అవును,గాని...ఆ కత్తేమిటి తలకు? నెత్తురు కూడా! నేననుకున్నది అప్పుడే జరిగిపోయిందా ఏం?

సత్యం: నువ్వనుకొన్న దేమిటి?

రాము: ఏదో ఆపద తమకు కొస్తుందని అప్పటినుంచీ శెప్పుతుండా రండి!

సత్యం: నీ కెలా తెలిసింది వెంకటాద్రీ?

వెంక : రామయ్య ఇంటివేపునుండి వాసన కొట్టింది.

సత్యం: అవును. ఆ కోటిగాడు, నా మీద కత్తి విసిరాడు. కొంచెంలో తప్పింది. ఎంతకు పాల్పడ్డాడోయ్ రామయ్యా!

వెంక : విచిత్రమేముంది. మంత్రి నష్టపెట్టుకొని ఎన్నో ఆటలు ఆడినాడు. ఆడబోతాడు. చివరికి ప్రాణస్నేహితుడైన సుబ్బన్నకూడా టోపీ వేశాడు.

సత్యం: అదేమిటి?

వెంక : ఏదో వుద్యోగం వాడి తమ్మునికిప్పిస్తానని చెప్పి మంత్రిగారికి సమర్పించాల్సిన కానుక అంటూ వెయ్యిదాకా కాజేసాడు.

సత్యం: మంత్రిగారే చేతులు పట్టలేదుకదా?

వెంక : అంతదాకా రాలేదు. అయినా లోకాపవాదం మాత్రం మంత్రిమీదుగా కాంగ్రెస్ మహాసంస్థకే తగులుతుంది.

సత్యం: ఈ చీకటిలో ఎందుకొచ్చావు?

వెంక : ఈ ఆపద విషయం నీకు ముందుగా చెప్పి తప్పిద్దామని. కానీ ఆ అవసరం లేకపోయింది.

సత్యం: వెంకటాద్రీ! — నేను కమ్యూనిస్టుని కదా! నామీద నీ కెందుకీ అభిమానం?

వెంక : నేను కాంగ్రెసు గనక! కాంగ్రెసు పేరిట బురకా వాలాలు చేస్తున్న దౌర్జన్యాలను అరికట్టడం నా పని. నా కాంగ్రెసుకు కళంకం రానీయకూడదు. అసలు గాంధీ గారు మాకు నేర్పిందే దౌర్జన్యరాహిత్యతత్వం.

సత్యం: ఈ బలహీనదేహంలో ఎంతటి సత్యబలాన్ని ఇమిడ్చుకొన్నావోయ్? (కూర్చున్నాడు) కూర్చో! చిన్నయ్యా! కాసిని మంచినీళ్ళు పట్రా!...మీ రందరూ వెళ్ళండి.

పడుకోండి. వెంకట్రాద్రీ! నీతో చాలా చాలా మాట్లా
డాలనివుంది కానీ—

వెంక : కానీ మాట్లాడలేకున్నావు అంతేనా?

సత్యం: అవును. నేను ఒంటరిగాడినని నువ్వెరుగుదువుగా!

వెంక : అంటే పెళ్ళాం బిడ్డలు లేరనా?

సత్యం: ఆ చింత లేదులే!

వెంక : అయినుమరి లక్ష్మి వుందిగా!

సత్యం: ఏమన్నావు? లక్ష్మి, ఎవరాలక్ష్మి?

వెంక : రాముడి కూతురు.

సత్యం: వుంటే?

వెంక : పెళ్ళాంచింత ఎందుకు?

సత్యం: వెంకట్రాద్రీ! అదాసంగతి! పోనీలే! ఆ అర్థంలో కాదు
నే నొంటరిగాడి నన్నది.

వెంక : లక్ష్మివిషయం ఒప్పుకుంటావా?

సత్యం: అది నీ అభిప్రాయమేనా? అయితే కొంత నచ్చచెప్ప
టానికి ప్రయత్నిస్తాను. లేక లోకాపవాదంగావుంటే
మరిచిపోతాను.

వెంక : నీ సహాసంతో చంపేస్తున్నావు సత్యం! కేవలం
లోకాపవాదమే!

[సత్యయ్య ముంతతో నీళ్ళుతెచ్చి పెట్టాడు]

[వెంకయ్య ఒక్కసారి ముంత ఎత్తి చూచాడు]

సత్యం: మట్టిముంత అని చూస్తున్నావా !... రెండుపళ్ళు తీసుకో...

వెంక : భోంచేయవూ ?

సత్యం: రాత్రిళ్ళు ఇదే భోజనం. అదిపోనీ–వెంకటాద్రీ ! నే నొంటరిగాణ్ణి. ఈ అమాయకులు నన్ను నమ్ముకున్నారు పరిస్థితులుచూస్తే ఏక్షణాన ఏమవుతుందో చెప్పలేం ! ఈ సమయంలో నీ జోటివాడు......

వెంక: సత్యం ! ఎవరో ఇటువస్తున్నారు !

సత్యం: ఎక్కడ ?

వెంక : అదిగో టార్చిలైటు !

సత్యం: అవును, ఎవరది ?

(టార్చిలైటు మనిషి దగ్గరకొచ్చాడు)

సత్యం: ఓ మీరా ! ఏం ఈలా వచ్చారు ?

సబ్ : You are under arrest !

సత్యం: అరెస్ట్ ! ఎందుకూ ?

సబ్ : కొత్త ఆర్డినెన్సు ప్రకారం కారణం చెప్పాల్సిన అవసరం లేదు.

వెంక: విచారణ అసలే అనవసరం !

సబ్ : అవును. ప్రజాశాంతికి భంగంకలిగించే ఎవర్నైనా ఎప్పుడైనా అరెస్టుచేయవచ్చు.

సత్యం: బ్రిటిష్‌వారిదగ్గర నేర్చుకున్న పాఠాలు కాంగ్రెసు మరలా వప్పజెప్తూంది.

వెంక: అప్పుడు కాంగ్రెసు చేసిన ప్రతిఘటనే మనకూ వర్తిస్తుందిగా!

సబ్ : మరి కదలండి!

సత్యం: ఈ అరటిపళ్ళుతిని నీళ్ళుతాగి వస్తాను.

సబ్ : అలాగే కానీండి.

[చిన్నయ్య వెళ్ళి చెప్పాడే నా కొన్ని నీడలు పరుగెత్తుకొచ్చి గుంపులు చేరినవి]

సత్యం: వెంకట్రాద్రీ! నేను వెళ్తున్నాను, ఎప్పుడొస్తానో నాకు తెలీదు, ఈ అనాథుల్ని నీకు అప్పజెప్పి పోవచ్చా?

వెంక : (కొంచెం తటపటాయించి) అభ్యంతరం లేదు కానీ... వాళ్ళంతా కమ్యూనిష్టులుగా తయారయ్యారేమో!

సత్యం: కమ్యూనిష్టులతో కలిసి పనిచేయలేవా?

వెంక : కాంగ్రెసును వదులుకోలేను.

సత్యం: కాంగ్రెసు ఇంత ప్రజాస్వామ్య రహితమైనప్పటికీ కూడా?

వెంక : అవును.

సత్యం: అది కేవలం మూర్ఖత్వం!

వెంక : మూర్ఖత్వంకాదు. నా జీవితాంతం ప్రతి అణువూ ఆ సంస్థకు ధారబోస్తాను. నాలాగు కోటానుకోట్ల త్యాగమూర్తులు తమ రక్తంతో దాన్ని పెంచారు. పెద్ద చేసారు. ఎన్నో బంగారు కలలు కంటూ ఎందరో చచ్చారు. ఎంతో పవిత్రంగా, పునీతంగా పెంచుకొచ్చిన సంస్థను, చేతులారా యీనాడు కూలదోయ

లేం! కుళ్ళువుంటే కడుగుకొంటాం! కుళ్ళిన భాగాన్ని కోసైనా పారేస్తాం. అంతే!

సత్యం: కమ్యూనిస్టులు దేశభక్తులు కారంటావా?

వెంక: అనటానికి సాహసించను, కానీ వాళ్ళు మాత్రం దేశం కంటే రష్యా నధికంగా ఆరాధిస్తారు. వాళ్ళ కది వేదభూమి.

సత్యం: పోనీ—నీ మతాన్నే నచ్చజెప్పి వాళ్ళను నీవైపు తిప్పుకో.

వెంక: అది నా యిష్టం. నా కవసరమనితోస్తే చేస్తా.

సత్యం: పోనీ వెంకటాద్రీ! వాదమెందుకు? ఎవరికోసం ఈ రాజకీయాలు, సత్యాగ్రహాలు, పార్టీలు వచ్చాయో ఆ ప్రజే నీ కళ్ళఎదుట వుండగా కమ్యూనిస్టు కాంగ్రెసు లనే వాదనెందుకు? వెంకటాద్రీ! నిన్ను నేను కోరే దేమీలేదు. ఈ పూరిగుడిసెలలో గాంధీ మహాత్ముని నిర్మాణకార్యక్రమం కొనసాగించు. అక్షరజ్ఞానంలేని యీ సోదరులకు చదువు, శుచి నేర్పించు. వీళ్ళను మానవులను చేయి. అంతేచాలు! దానికీ పార్టీవిభేదా లడ్డుపడతాయా? చెప్పు? ఏం?

వెంక: ....

సత్యం: పోనీ! నీకు కాంగ్రెసు అంటే భక్తవుందా?

వెంక: తప్పక.

సత్యం: కాంగ్రెసు జెండాకు తలవంచుతావా?

వెంక: తప్పక.

సత్యం: కాంగ్రెసుజెండా నీడలో పనిచేస్తావా?

వెంక : తప్పక.

సత్యం: ప్రమాణం చేస్తావా?

వెంక : చేస్తాను.

సత్యం: అయితే కాస్త ఆగు! (సబ్‌లో) కాస్త మీ టార్చి లైటు యిలా యివ్వండి. (తీసుకొని) వెంకటాద్రీ! అదిగో చూడు...(చెట్టుచివరకు టార్చి వేసి చూపుతూ) ఏ పతాకానికి నీవు నీ జీవిత స్కంధారంభంలో శ్వాసావో, ఏ పతాక ఈ దీనులపాలిటి కల్పతరువవుతుందని కలలు కన్నావో, ఏ పతాకకు తల ఒగ్గుతానన్నావో, ఆ కాంగ్రెసు పతాకం! అదిగో చూడు—నీ ప్రమాణాన్ని కోరుతూంది. నిన్ను కార్యరంగంలోకి పురికొల్పుతూంది. అది యీనాడు కోరేది పదవు లలంకరించగల పెద్దలను కాదు. ప్రజా సేవకులను.

వెంక : (నిర్విణ్ణుడయ్యాడు) సత్యం! (మెల్లగా సత్యాన్ని సమీపించి చేతులు పట్టుకొని) సత్యం! క్షమిస్తావా?

సత్యం: పిచ్చివాడా! ఎందుకు...ఇదిగో— ఈ బక్క-చిక్కిన నిరు పేదలను నీచేతులలో పెట్టి పోతున్నాను. నీయిష్టం, నువ్వా ఒకనాటికి నాలాగు ఈ సంకెళ్ళ ఆతిథ్యం అందుకోవాలేమో! సిద్ధంగా వుండు. కాంగ్రెసును కాంగ్రెస్సే అణిచేకాలం వచ్చింది. ఆశే నన్ను అంత విశాలంగా అవతరించింది. రాముడూ! చిన్నయ్యా! నేను జైలుకు వెళ్తున్నాను. మీకేం భయంలేదు.

వెంకట్నాద్రి వున్నాడు నాకుబదులు. నా పూరిపాక అతని కివ్వండి. ఏం ? వెంకట్నాద్రీ వుంటావా ?

వెంక : నేను కాంగ్రెసున్నైతే వుంటాను.

సత్యం: ఈ మట్టిముంత నా ఆస్తి. తీసుకో – (సబ్‌కో) నేను సిద్ధంగా వున్నాను.

సబ్ : (సంకెళ్లు వేశాడు)

(అందరూ ఒక్కసారిగా వాళ్ళకే తెలియక "అన్యాయం, అన్యాయం" అన్నారు...)

వెంక : దౌర్జన్యం !

1. మంత్రిగారొచ్చి చేసిం దంటయ్యా మనకు ?
2. ఈమాత్రానికి మన మంత్రులనుకోవటం దేనికంటా?
3. ఇంగ్లీసోడికన్నా ఏం తక్కువ జేసారని ?

సత్యం: ఊరుకోండి. అరిచి లాభం లేదు. ఉద్రేకంమీద దేని కంటే దానికి తెగబడకండి. అందువల్ల ప్రయోజనం లేదు. నేను త్వరలోనే తిరిగి వస్తాను.

[సబ్ సత్యాన్ని తీసుకెళ్తూ టార్చిలైటు ఒక్కొక్కసారి ముఖాన వేస్తున్నాడు. ఎందుకో ప్రేక్షకులకా వెల్తురులో వాళ్ళ ముఖాల లోని దైన్యం బాగా అగుపిస్తూంది. చివరకు వెళ్ళి వెంకటాద్రిమీద వేశాడు. అతని కళ్ళవెంట నీరు కారుతూంది. దూరంగా నక్కల అరుపు. భగ్గుమని గాలికి ఒక్క విసురు విసిరింది శ్మశానంలోని మంట)

[తంబురవాడు వచ్చాడు......]

వెంక : తత్వాలు పాడి వినిపించట మయిందా పెళ్ళానికి ? (కఠినంగా అన్నాడు.)

తంబు: చచ్చిపోయిం దండి!

వెంక : ఆ తంబుర నిలా యీా చెప్తా! (తీక్షణంగా)

తంబు: ఎందుకు బాబూ!

వెంక : పగలేస్తాను ఇక తత్వాలు పాడకుండా. (కోపంగా అన్నాడు.)

సత్యం: (దూరంనుంచే) వెంకటాద్రీ? అతనికి తత్వాలేకావు వుడికించే పాటలుకూడావచ్చు! పాడు! గోపీ! పాడు!

[గోపీ తంబురమీాద పాడుతున్నాడు. అందరు కలిపారు గొంతులు నక్కల అరుపులు శ్రుతి కలిపినవి. మంట పెద్దయిదంది.]

(తెర జారుతుంది.)

3

[రామయ్య ఇల్లు. మొదటిరంగంలోని హాలు. రామయ్య వున్నాడు కోటిగాడు ఒక ప్రక్కగా నిలబడివున్నాడు.]

[మోహన్ కుర్చీమీద కూర్చొని చదువుతున్నాడు.]

బలవంతుడ నా కేమని
పలువురతో నిగ్రహించి పలుకుట మేలా ?
బలవంతమైన సర్పము
చలిచీమలచేతజిక్కి చావదె సుమతీ !

తలనుండు విషముఫణికిని
వెలయంగా తోకనుండు వృశ్చికమునకున్
తలతోకయనక యుండును.
ఖలునకు నిలువెల్ల విషము గదరా సుమతీ ?

రామ : బాబూ ! వెళ్ళు ! లోపలికి వెళ్ళి చదువుకో !
మో : నాన్నా ! నాన్నా ! ఈ పద్యానికి అర్థం చెప్పు నాన్నా ?
రామ : ఏమిటి బాబూ అది ?
మో : వేసరపు జాతికానీ
పీసము దాజేయనట్టి వెంగలిగానీ
దాసి కొడుకైన గానీ
కాసులు గలవాడెరాజు గదరా సుమతీ !

అంటే ఏమిటి నాన్నా ! చెప్పవూ ?

[రాము అర్ధంచెప్పాడు]

మో : అయితే ఎవరైనా డబ్బుంటే రాజేనా నాన్నా ?

రామ : అంతేగా ! నీతినియమం లేనివాళ్ళందరూ డబ్బున్నంత మాత్రాన పెద్దవాళ్ళయి అందరిచేత గౌరవింపబడు తూంటారు. అదే రాజు కావటం అంటే !

మో : మరి మీరెందుకు రాజు కాలేదు నాన్నా ! ఇంత డబ్బుందికదా ?

రామ : వెళ్ళు లోపలికి (తాపమీద వేశాడు)

[మోహనరావు ఏడుస్తూ వెళ్ళాడు]

రామ : ఊc...కోటిగా !

కోటి : పొరబాటయిపోయిందండి.

రామ: ఆనందయ్య వుండగానే ఆ పనికాస్తా జరిగిపోయివుంటే ఎంతో బాగుండేది. ఆ రాముడి నెత్తిన నెట్టేసి వుండొచ్చు! పోనీలే ఎక్కడికి పోతాడు తప్పించుకోని.

కోటి : జైలుకు వెళ్ళాడు కదండీ ?

రామ: అదీ కొంతనయమే-కొంతకాలమైనా వాడిపోరు తప్పు తుంది. సరేగానీ - కోటిగా - వాడి మనుష్యులు నిన్ను గుర్తుపట్టలేదుగదా ?

కోటి : ఆళ్ళబొంద. ఆళ్ళకేం తెలుస్తుందండి ఎదవలు ? తెలి సినా ఏం చేయగలుగుతారు లేండి ! అట్టాంటి బయం ఏమీలేదు ఈడికి.

రామ: కోటిగా ? ఈరోజు తప్పక ఏదో అల్లరి జరిగితీరుతుంది. నువ్వు జాగ్రత్తగా వుండాలి. వాళ్ళను తయారుచేసి వుంచావా ? ఎప్పుడేం చేయాల్సిందీ చెప్పావా !

కోటి : అన్నీ రెడీచేసి వుంచానండి. ఆళ్ళఖర్చుకు డబ్బు—

రామ: ఇదిగో తీసుకో - నూరు రూపాయలకు పోయించు... ఇదిగో కోటిగా ! ఇంకో విషయం. ఇప్పుడు మన వూళ్ళో ప్రోహిబిషన్ వుంది, తెలుసా ?

కోటి : అవునండి.

రామ: అది మరీ కలిసొస్తుంది మనకు...దొంగతనంగా ఆ గూడెంలో కల్లు తయారు చేస్తున్నారని పోలీసులకు వాసన పట్టిస్తేచాలు...కావాలంటే ఇదిగో ఇంకా కొంచెం కల్లు ఆ దగ్గరే ఎక్కడన్నా పూడ్చిపెట్టు ! ఏం ?

కోటి : భేషుగ్గా వుందండి ఎత్తు. దీంతో గూడెం ఖాళీ అవు తుందండి.

రామ: మళ్లా ఒక్కసారి చెప్పు - ఎవరిమీద రాళ్ళు కొట్టా ల్సింది ?

కోటి : పోలీసోళ్ళ మీదండి.

రామ: ఎక్కడినుంచి ?

కోటి : ఆళ్ళతో పాటుండి కొట్టాలండి.

రామ: భేష్ ! లాఠీచార్జి చేస్తే—

కోటి : అందాకా వుంటామండీ ? ఎప్పుడో వురికి రామూ ?

రామ: తుపాకులు పేలిస్తే ?

కోటి : అందాకా వస్తుందాండీ ?

రామ: ఏమో ఎవరు చూచారు !

కోటి : అప్పటికేదో సూత్తాంలెండి !

రామ: సరే జాగ్రత్త! వెళ్ళిరా! ఏం! మళ్ళా ఎప్పుడగుపిస్తావు?

కోటి: ఎప్పటికప్పుడు అంచెలమీద సమాచారం తెస్తుంటాగా!

సుబ్బ: (వచ్చాడు) అబ్బ! ఎండలు మరీ ఇదిగా వున్నాయండి అప్పుడే మండిపోతున్నాయి!

రామ: అవును సుబ్బన్నా! కాలం మారిపోయింది. నా చిన్నతనంలో ఈ నెలలో ఈపాటికి యింత మిడిమేలపు ఎండలు ఎరగను. ప్రపంచంలో ఎప్పుడు అన్యాయం, అక్రమం, అధర్మం అధికమై పోయిందో, అప్పుడే అన్నీ తలక్రిందులవుతాయి. మానవ ప్రకృతి ఎప్పుడు మారిందో, దానితోపాటు మిగతా సర్వం అంతా కూడా మారిపోతుంది.

సుబ్బ: అంతేకదండీ! అన్యాయకాలం కాకపోతే సరం, మన పూర్వీకులు ఎప్పుడన్నా ఎరుగుదురా జట్కా-బండ్లు, రిక్షాబండ్లు Strike చేయటం! ఒక్క-బండి దొరకలేదు. కదండీ మరీ ఇదిగా వుంది. అంతదూరం కాళ్ళీడ్చుకొచ్చాను.

రామ: ఎందుకూ Strike?

సుబ్బ: ఆ సత్యాన్నే మా అరెస్టు చేశారంట!

రామ: అదెప్పుడూ?

సుబ్బ: రాత్రి విరాటెంగైన తర్వాతట. వాడు వీళ్ళకందరికే పాకీ వాళ్ళకు సహా నాయకుడయ్యాడుగా!

రామ : ఇంత అకస్మాత్తుగా ఎట్లా జరిగింది అరెస్టు ?

సుబ్బ : రాత్రి మీటింగులో గలభా రేవచ్చగొట్టాడని అన్నారు. మనకేం తెలుసు ?

రామ: అంతేలే ! కోటిగా వెళ్ళు ! ఆ పని త్వరగా ముగించుకురా ! వెళ్ళు.

సుబ్బ : ఆయనింకా నిద్ర లేవ లేదాండీ ?

రాము: రాత్రంతా పాపం వ్రాయటం, చదవటం, వచ్చిన వాళ్ళతో మాట్లాట్టంతో సరిపోయింది. తెల్లవారు జామున కళ్ళుమూశాడు. పాపం !

సుబ్బ : ఆ ఇది హెచ్చరించారా ?

రామ : చెప్పానులేవోయ్ ! నీకెందుకు ?...ఆఁ...ఆ మిగతా సొమ్ము !

సుబ్బ : చిత్తం. ఇప్పుడు తెచ్చాను. (నోట్లు లెక్కపెట్టి ఇస్తూ) అయిదువందలు, చూచుకోండి.

రామ : ఆఁ నేను చూచుకొనేదేమిటి. ఇచ్చిందిచ్చినట్లే ఆయనకు వప్పగించటానికి. ఇదుగో బయట పొక్కనిచ్చేవు సుమా ! నీ విషయం నా విషయంకాదు ! పెద్దమనుష్యులతో వ్యాపారం ! సరేనా ?

సుబ్బ : అమ్మా ! ఆ మాత్రం తెలీదాండి ! తమరింత ఇదిగా చెప్పాలా ?

[చెవిటపుల్లయ్య వచ్చాడు]

చెవి : అయ్యగోరు నిద్దరలేశారండి.

సుబ్బ : మా కెవరికీ చెప్పుడు లేదులేవోయ్ అంత ఇదిగా అరవటానికి !

చెవి : ముకం కడుక్కుంటున్నారండి.

రాము : వెధవ చెవిటి ముండమోపి ! (అంటూ లోనికి వెళ్ళాడు)

చెవి : (రామయ్య యింటిలోపలికి వెళ్ళాడో లేదో చూచి సుబ్బన్నను సమీపించి) సోమీ !

సుబ్బ : ఆఁ—

చెవి : అయితే సత్తెంగారిని జైల్లో వేశారంట నిజమేనా ?

సుబ్బ : ఆఁ—

చెవి : ఎందుకండి ? అర్ధరాత్రి ఏళ ఎల్లి పట్టుకొచ్చారంటనే- ఏం చేశారసి ?

సుబ్బ : ఏమో ! నాకేం తెలుసు ?

చెవి : ఏందో అన్యాయకాలం! అన్ని అగసాట్లు మా మీందుగనే నడిచి పోతున్నాయి !

సుబ్బ : ఒరే ! మీ వాళ్ళంతా ఇదిచేశార్రా నమ్మ్మ !

చెవి : అట్టాగా సోమీ ! మా వాడు నాకో శెప్పనన్నా శెప్పలేదే ?

సుబ్బ : నువ్వూ - నువ్వూ చేస్తావట్రా ?

చెవి : నలుగురితోపాటు నారాయణకద సోమీ !

సుబ్బ : ఆఁ హాఁ ! ముసలి పీనుగనుకూడా వుసికొల్టి పెట్టారే !

[వెంకటాద్రి వచ్చాడు]

సుబ్బ : ఓ ! నమస్కారం. రాండి, కూర్చోండి !

వెంక : మంత్రిగా రున్నారా ?

సుబ్బ : ఇప్పుడే లేచారు. వస్తారు కూచోండి.

[వెంకటాద్రి కూర్చున్నాడు. రామయ్య వచ్చాడు.]

రామ : ఏం ? వెంకటాద్రీ ! రాత్రి కనుపించలేదే ?

వెంక : పనేముంది గనక ?

రామ : భోజనానికికూడా రాలేదు ?

వెంక : ఆకలి లేదనుకొని రాలేదులెండి ! ఆనందయ్యగారు న్నారా ?

రామ : ఉండ కెక్కడ కెళ్లారు ?

వెంక : ఊటీ వెళ్లారని విన్నాను.

రామ : లేదు. నీ కెవరు చెప్పారు ?

వెంక : ఆఁ ఏదో విజయనగరం మహారాణీవారి అతిథులుగా వేసవి కాలయాపనకు వెళ్లారనివార్త !

రామ : అవును. మహారాణీవారు స్వయంగా ఆహ్వానించారు.

వెంక : మీరుకూడా స్వయంగానే వెళ్తున్నారుగా !

రామ : ఎండ లిప్పటికే మండిపోతున్నాయి వెంకటాద్రీ ! ఏమంటావ్ ?

రామ : సత్యం ! సత్యం పలికావు ! ఇంతకుముందే నేనూ సుబ్బన్నతో అదే అన్నాను. కలికాలం భారతంలో—

సుబ్బ : తిక్కన భారతంలో—

రాము : అవును. ఆ మహానుభావులు ముందుగానే తెలుసుకున్నారిదంతా - అన్నారుగదా—

ఆనం : (వస్తూ) ఏం వెంకటాద్రీ! వాళ్ళా కనుపించలేదే!

వెంక : ఇప్పుడు కనిపిస్తున్నారుగా!

ఆనం : ఆc - ఏం విశేషం?

వెంక : తమతో మాట్లాడాలని వచ్చాను.

ఆనం : ఏం? ప్రైవేటా?

వెంక : కాంగ్రెస్‌లో చేరిన మొదట్లోనే Private అన్నది మాయమయింది.

ఆనం : అవునులే అసలు విషయం ఏంటి?

వెంక : సత్యాన్ని ఎందుకు అరెస్టుచేశారో తెలుసుకోవచ్చా!

ఆనం : ఆహా! అరెస్టుచేసిన పోలీసువాళ్ళనడిగి తెలుసుకోవచ్చు!

వెంక : చేయించినవాళ్ళ నడిగితేనే బాగా తెలుస్తుంది.

ఆనం : వెంకటాద్రీ, తెలిసీ తెలియకుండా మాట్లాడకు.

రాము : ఎప్పుడూ వెంకటాద్రి తొందరపడ్డాడు.

వెంక : నాకు తెలుసు. మీరు చెప్పాల్సిన దనవసరం.

ఆనం : వెంకటాద్రీ! గౌరవం ఇచ్చి తీసుకోవాలి. తెలిసిందా?

రాము : వెంకటాద్రికి తెలియనం దేముంది లేండి!

వెంక : అవును. నాకు చాలా చాలా తెలుసు. తెలిసినవన్నీ వెల్లడిచేసే కాలం ఇంకా రాలేదు. వస్తుంది త్వరలో వస్తుంది.

ఆనం : వెంకట్రాద్రీ ! నేనే సత్యాన్ని అరెస్టు చేయిచానను కున్నా కారణం చెప్పాల్సిన అగత్యంలేదు.

వెంక : ఎందుకుంటుంది. కొత్త ఆర్డినెన్సు మీ కాలాంటి అధికారం ఇచ్చింది. కానీ మీరు ఆర్డినెన్సుల బలంమీద కాదు ఇంతకాలం బతికింది. ప్రజాబలంమీద. ఆప్రజ ఇంకా ప్రపంచంలోవున్నారన్నది మరచిపోకండి.

ఆనం : మేము మరచినా అప్పుడప్పుడు జ్ఞాపకం చేయటానికి నిన్ను నియమించుకొంటాంలే !

వెంక : అక్కర్లేదు. తలతగిలితే మీకే తెలిసొస్తుంది.

ఆనం : ఇంతకూ నువ్వనే దేమిటి ?

వెంక : సత్యాన్ని విడుదలచేయాలి ?

ఆనం : చేస్తాం.

రాము : చెయ్యక ఎన్నాళ్ళని వుంచుకుంటారు ? గవర్నమెంటు కేం ఇల్లరికమా సత్యం ?

వెంక : వెంటనే విడుదలచేయండి !

ఆనం : చేయకుంటే ?

వెంక : అనుభవిస్తారు పర్యవసానం !

ఆనం : శపిస్తున్నావా ? బెదిరిస్తున్నావా ? వెంకట్రాద్రీ ! ప్రజాశాంతికి భంగం కలిగించే ఎవరినైనాసరే క్షమించం. శిక్షించటానికి వెనుదీయం. ప్రజాప్రభుత్వం వచ్చింది కదా అని అనవసరంగా అరాచకాన్ని రెచ్చగొట్టటానికి ప్రయత్నించే కాడీమూకను అణిచివేస్తాం,

తప్పదు నువ్వనవసరంగా జోక్యం కలుగజేసుకున్నావా విచారించాల్సి వస్తుంది.

వెంక : ఆహాహా ! ఎంతటి ప్రజాశాంతిరక్షణదీక్ష !

ఆనం : వెంకట్రాద్రీ ! Shut up !

వెంక : సరే ! వెళ్ళిపోతాను. రాజకీయాలకేనాడో నమస్కారం అన్నాను. కానీ కాంగ్రెసు కుళ్ళునుచూచి సహించలేక మరల కార్యరంగంలోకి రావాల్సివస్తుంది.

ఆనం : తమ 'శల్యసారథ్యం' లేదని కాంగ్రెసు కన్నీళ్ళు కార్చడం లేదు.

వెంక : ఏమన్నావ్ ? (చంకనున్న పుస్తకం విసురుగా బల్లమీద కొట్టాడు.) శల్యసారథ్యం ! అవును. చూస్తావులే శల్యసారథ్యం ! నేను శల్యుడిని. ఈ శల్యరూపం ఎందుకొచ్చిందో తెలుసా ? మీరిప్పుడు హాయిగా కూర్చొని మోసగాళ్ళలా మీసాలు త్రిప్పుతున్నారే ఆ పదవులకు రక్తమాంసాలర్పించి ఇలా శల్యుడినయ్యాను. తెలిసిందా ? ఆనందయ్యా ! నన్ను మోసం చేయలేవు. నాకు తెలుసు. నువ్వెప్పుడు కాంగ్రెస్‌లో చేరావో, ఎందుకు చేరావో, ఎలా పైకొచ్చావో సర్వం నాకు తెలుసు, పదవుల మత్తులో కళ్ళు నెత్తికి పోయి మరచిపోయావేమో నువ్వు ! మహారాజుల, మహారాణీల పరిచయ భాగ్యాలకోసం బుజాలెగరేస్తూ పరిగెత్తే రకంకాదు నేను. జాగ్రత్త ! ఏనాటికో ఒక నాటికి తెలిసొస్తుంది. రామయ్యా ! నువ్వూ జాగ్ర

త్తగావుండు. నీ గుట్టు రచ్చకెక్కించక మానను. అప్పుడే ఆనందయ్య కళ్లు తెరుస్తాడు......

ఆనం : వెంకటాద్రీ ! (బలంగుద్ది లేచి "Get out" అన్నట్లు వాకిలివైపు చేయిచూపించాడు)

[వెంకటాద్రికి ఉద్రేకం తగ్గిపోయింది. ప్రశాంతంగా వెళ్ళాడు.]

రామ : ఒట్టి నోటిదుడుకు వెధవ !

ఆనం : పైకి వెళ్ళొస్తాను. (వెళ్లాడు)

సుబ్బ : చనువీను యీను మరీ ఇబ్బందిగా వుంది !

రామ : సుబ్బన్నా !

సుబ్బ : అయ్యా !

రామ : ఎదిరింట్లో –

సుబ్బ : చిత్తం......

రామ : ఆ అమ్మాయిని... తెలుసుకదూ ?

సుబ్బ : మనకు తెలియకేమండి.

రామ : ఆనందయ్య కన్నుపడ్డదోయ్ ! అందుకే ఎప్పుడూ ఆ మేడమీద వరండాలోనే వుంటాడు. ఆ అమ్మాయి కూడా అదేపనిగా...ఏమంటావ్ ?

సుబ్బ : అదెంత ఇదండీ ? మనం తలుచుకుంటే...మీకు తెలిసిందేగా !

రామ : నేనవతల పోతాను. సమయం చూచి కదిలించు... ఏం ?

సుబ్బ : చిత్తం ! తమకు మాత్రం ఆ ఇది !

రామ : చెప్తానులే !...

[ఆనంద[illegible] వచ్చాడు]

రామ : రాండి ! కూర్చోండి ! ఏదో దారినపోయే వాడకు అప్పుగా [illegible] 1001 [illegible]. అతని స్వభావము [illegible] ! మీకు తెలియటం దేముంది ?

[ఆనంద[illegible]]

రామ : సుబ్బన్నను గురించి మీకు [illegible] విషయం చెప్పాల్సి ఉంది.

ఆనం : ఆఁ – ఏమిటది ?

రామ : సుబ్బన్న [illegible] తెలిసిందేగా !

ఆనం : ఆఁ...

రామ : ఇన్ని [illegible] ద్వారా ఎంతో [illegible]. [illegible] సుబ్బన్న [illegible] మీకు తెలి సిందేగా ! [illegible] ! ఎట్లా [illegible] అయింది [illegible] గలి [illegible] బాగుంటుందని నేనే [illegible] సుబ్బన్నకు. ఆ విషయమై ఏదో [illegible] —

ఆనం : అలాగే [illegible].

రామ: సుబ్బన్నా ! [illegible] పెట్టావా ?

సుబ్బ : పెట్టానండి !

రాము: సరే! త్వరలో అయిపోతుందిలే ... ఇప్పుడే వస్తా.
(వెళ్ళాడు)

[ఒక క్షణం అంపరూ మౌనం]

ఆనం : సుబ్బన్నా !

సుబ్బ : చిత్తం.

ఆనం : ఎదిరింట్లో ఎవరోయ్ ఉండటం ?

సుబ్బ : మనకు తెలిసినవాళ్ళేనండి.

ఆనం : ఒక అమ్మాయివుంది!

సుబ్బ : వుందండి.

ఆనం : వచ్చినప్పటినుంచీ చూస్తున్నా.

సుబ్బ : చిత్తం.

ఆనం : ఏలాంటిది దంటావు ?

సుబ్బ : ఆఁ దానికేమండి ? కావలిస్తే యీ రాత్రికే—

ఆనం : Shut up !

సుబ్బ : చిత్తం ! చిత్తం!

ఆనం : ఇదేనా నీ పెద్దమనిషితరహా! Scondral ! నీ తార్పుడు గుణం నాదగ్గరా చూపెడుతున్నావూ ? వెధవముండా !

[సుబ్బన్న మీఁతో ఒక దెబ్బతిని నిలబడ్డాడు
రామశాస్త్రి యీ కేకలు విని వచ్చాడు]

రాము: ఏమిటండీ ? ఏమిటండీ ?

ఆనం : ఏమో పెద్దమనిషి అనుకున్నా, తార్పుడు గాండనుకోలేదు.

రామ: ఏంటి సుబ్బన్నా అది ?

సుబ్బ : (కొంచెం తటపటాయించి గుటకలు మింగి) అయ్యగారు...

ఆనం : ఆఁ అయ్యగారు ?

సుబ్బ : ఎదిరింటి అమ్మాయి విషయం అడిగారు...

ఆనం : ఎవరా ఆ అమ్మాయి అని అడిగితే తార్చమని అర్థమా ? అదికాదండీ ... నేను వచ్చినప్పటి నుంచి చూస్తున్నా – ఆ ఎదురింటి అమ్మాయి అదేపనిగా కిటికీ తెరుచుకొని నావంకే చూస్తూండటం. ఎవరా ఏమిటా అని అడిగాను. ఆ మాత్రానికే నిజగుణంతో బైటపడ్డాడు.

రామ: పొరబాటులేండి. సుబ్బన్న అలాంటివాడు కాదు. ఇంక మీతో ఏమీ చెప్పలేక అలా అనివుంటాడు. అంతే! సుబ్బన్నా ! మంచిపని చేశావోయ్ ! ఆ మధ్య స్పీకరెవరో ఆడాళ్ళు ఇద్దరిని వెంటేసుకొని బీచ్‌కిపోయి తన్నులు తిన్నాడట, ఆ గతి పట్టించాలనుకొన్నావేం ఆనందయ్యకూ ?

ఆనం : ఎవరో నీచుడు మొగ్గితే అందరూ అంతేనా ?

సుబ్బ : క్షమించండి ! బుద్ధి గడ్డితిన్నది ! మన్నించండి !

ఆనం : సరేలే వెళ్ళు !

[సుబ్బన్న బతికి బైటపడ్డాంరా అని వెళ్ళాడు. చెవిటయ్య వచ్చి ఒక ప్రక్క నిల్చున్నాడు. రామయ్య 'ఏమిటి'ని సైగతో అడిగాడు.]

చెవి : మనమండీ !

[రామయ్య వస్తూ అదోలాగు అన్నాడు.]

చెవి : ఈ రోజు నౌకరికి రాలేనండి.

రామ: ఏం ? ఏమొచ్చిందిరా ? బాగున్నావే ?

చెవి : ఏమీం రాలేదుగోరా ఇంకా ! బాగానేవుందా !

రామ: మరింకేం ?

చెవి : మా వాళ్ళందరూ సమ్మె శేస్తుండారండి.

రామ: ఆఁ—

చెవి : సమ్మె శేత్తుండారండి.

రామ: అయితే ఏమంటావు ?

చెవి : నలుగురితోపాటు నారాయణాగమండి నానుకుండా !

రామ: నువ్వూ సమ్మె చేస్తావట్రా ?

చెవి : మరి సంగం కట్టుబాటు కదండీ?

ఆనం : ఎందుకురా సమ్మె !

చెవి : సత్యంగోరిని అన్యాయంగా జైల్లో ఏసారండీ ! అందు కని !

ఆనం : సత్యాన్ను వేస్తే మీ కేమిరా ?

చెవి : అయ్యొబాబూ ! అట్టా వూరుకోగలమా ? మా కోసం ఆయన తిండీ తిప్పలులేక, ఎండావాననక పని శేత్తుండారే! మా కోసం ఇల్లూ వాకిలి వదిలొచ్చి మాతోబాటు పూరిపాకల్లో పడుండాడే మారాజు ! దేవుడుగదండీ సత్యంగారు ! ఇదేం విపరీత రాజ్జెమో ఇట్టావచ్చింది ! ఇంగిలీసోడేల్తుండాడేంబాబూ ఇంకా! మనోళ్లొచ్చారు.

మనోళ్ళు మంతురులయ్యారంటారే వట్టిదేనాండి ! మనోళ్ళే మనల్నిట్టాం శేత్తారంటారా ? సత్తెంగారు ఏం జేశారని ? పేదోళ్ళకి మాకు తిండీగుడ్డ ఇమ్మన్నాడనా ? బాబూ ! మాకు నాలుగచ్చరాలు శెప్పించాడే ! తాగుడు మాన్పించాడే మారాజు ! ఆయన్నిట్టా, ఆ దేవుణ్ణిట్టా శెరలో బెట్టినోళ్ళు ఏం సల్లగుంటారు ?

రాము: సరే పోనోయ్ మళ్ళా నువ్వీయింట్లో అడుగు పెట్టటానికి వీల్లేదు, సరేనా ?

చెవి : తమచిత్తమండి !

రాము: బాగా ఆలోచించావా ?

చెవి : చిత్తమండి.

రాము: సరే – మూటాముల్లెతో కదులు... వెళ్ళు ... వెళ్ళవోయ్ !

చెవి : చిత్తం...

రాము: మళ్ళా సత్యాం మొహుకుపెట్టలేదు.

చెవి : ఎవరూ వృత్తినే ప్రారంభిం శెనుటోడిత్తేనే! (వెళ్ళాడు)

[శివనందయ్య బయట పచారు చేస్తున్నాడు.]

రాము: బుద్ధిలేనిమూక ! గొర్రెలమంద !

(బయట కలకలం; మొదట సన్నగా ...
రాను రాను గట్టిగా పాట వినిపిస్తుంది.)

పదవుల మత్తులో ప్రపంచమంతా
మరచిపోయిన మంత్రుల్లారా !

కాంగ్రెసు కుళ్ళిన కంపు పుట్టినది
కన్నులు తెరచి గమనించండీ !

[మధ్య మధ్య నినాదాలు]

రామ: ఊరేగింపు బయల్దేరినట్టున్నారు.

ఆనం: ....

సత్యాగ్రహపు సమరమునాటి
శపథాలన్నీ మరచారా ?
ఎన్నికలప్పటి వాగ్దానాలు
ఇంతలోనే మరచారా ?

రామ: వీళ్ళతాడు ! ఏడవలేక పోయారూ వెధవలు ! వీళ్ళకు తగ్గట్టు కవులుకూడా చేరుతారు పాటలు వ్రాసివ్వటానికి.

కుళ్ళినచోటు కోసేస్తేనే
ముందు బ్రతుకు మిగులుతుందీ !
నిర్లక్ష్యంగా నిద్దురపోతే
సంఘకు సుస్తి పెట్టొస్తుంది !

రామ: ఏమిటి అంత తీక్షణంగా ఆలోచిస్తున్నారు ఈ చిన్న విషయాన్ని గురించి ?

ఆనం: ఏమీ లేదు !

రామ: ఏమిటో కలికాలం ! అంతా తలక్రిందులైంది. అన్యాయం పెరిగిపోతూంది. తిన్న యింటికి వాసాలెంచే తత్వం అధికమవుతూంది. పెట్టి పోషించేవాడికే గుంట తవ్వడం మొదలెట్టారు. చూచారూ? వచ్చింది...ఆ శాస్త్రిల్లో

చెప్పారే ఆ ప్రళయం – అంతా వినాశనంచేసే ప్రళయం – అది దాపురించింది...భగవద్గీతలో అన్నట్లు –
"యదాయదాహి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి భారతా।
అభ్యుత్థానమధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహం"
అని...భగవంతుడు ఎక్కడో ఎప్పుడో అవతరించాడు అధర్మాన్ని నిర్మూలించటానికి! తప్పదు! (రాళ్ళు కిటికీలకు తగిలినశబ్దం) కోటిగా! సుబ్బన్నా! చూడండీ! రాళ్ళు పడ్తున్నట్టున్నాయి! చూడండిరా! (మళ్ళా అదే శబ్దం)

ఆసం: నే నిక్కడ వున్నందువల్ల ఇదంతా... నేనే వెళ్తాను.

రామ: ఆc – ఆc – ఆc – అక్కర్లేదు. మీరు వెళ్ళటం దేనికి...పోలీసులు లేరటండీ! ఇదంతా ఆ కమ్యూనిస్టుల గల్లంతే!

ఆసం: – – పో – – లీ – – సు – – లు – –

[మోహన్ కిటికీ కేక వేశాడు]

రామ: కోటిగా! కోటిగా!

సుబ్బ: (పరిగెత్తు కొచ్చాడు) అయ్యా! అయ్యా! చిన బాబు!...

రామ: ఏమిటి? ఏమిటి సుబ్బన్నా!

సుబ్బ: రాయితగిలి పడిపోయారండీ!

రామ: ఆc
ఆసం: ఆc
(రెండడుగులు ముందుకు వేశారు.)

[కోటిగాడు మోహన్ను చేతులమీద తెచ్చాడు]

రాము: మోహన్! బాబూ!... దౌర్భాగ్యుడా! వెళ్ళు! డాక్టరును తీసుకు రారా! వెళ్ళు! ఇటు వెళ్ళు దొడ్డి దారిని! (మోహన్‌ను Table మీంద పడుకోబెట్టాడు) చూశారా! ఈ రౌడీమూక దౌర్జన్యం!...పసిబిడ్డను కొట్టటానికి ఎట్లా చేతులాడాయో!

ఆనం: రామయ్యగారూ! Circle కు కబురు చేయండి.

రాము: సుబ్బన్నా! వెళ్ళి Circle కో ఆనందయ్య రమ్మంటున్నారని చెప్పు. వెళ్ళు...త్వరగా ఇటు దొడ్డిదారిని! (మోహన్‌ను లోపలికి తీసుకెళ్ళాడు)

ఆనం: ......(ఇటూ అటూ పచార్లు చేస్తున్నాడు)

రాము: (మళ్ళా వచ్చాడు) నా బిడ్డను దెబ్బతగిలించిన మీరు వాళ్ళమీంద సీరియస్ చర్య తీసుకోవాలి. ఏదో అజ్ఞానులు. వాళ్ళ పాపాన వాళ్ళుపోతారు. అయితే! పోలీసులకు కూడా ఏదో మంచిమాటలు గురించి వాళ్ళ గొడవమని చెప్పండి. వాళ్ళప్పుడు లాఠీచార్జి చేసినా, తుపాకులు పెట్టి కాల్చినా వచ్చేదేముంది, పోనీ మూర్ఖులు!

ఆనం: మోహన్ ఎక్కడ వుంచారు?

రాము: లోపలే పడుకుని వున్నాడు. ఎప్పుడు వెళ్ళినా వెళ్ళాడు— బయట ఏదో ఊరేగింపు జరుగుతూందని. నాకు మాత్రం ఏం తెలుసు, ఇంత జరుగుతుందని, వాణ్ణి జాగ్రత్త పెట్టటానికి!

ఆనం: ....

కోటి : (వచ్చాడు) డాక్టరుగారొచ్చారండి.

సుబ్బ : (వచ్చాడు) సర్కిల్ వచ్చారండి.

ఆనం : మేడమీద వుండమను వస్తున్నా.

[రామయ్య, ఆనందయ్య, కోటిగాడు, సుబ్బన్న వెళ్ళారు. ఒక్క-క్షణంలో సుబ్బన్న వచ్చాడు. ఇటుఅటు పచారు చేస్తు న్నాడు. వాకిట్లో కాబోలు బిచ్చగాడు "నమ్మినవారిని మోసము చేయుట న్యాయముకాదుర రఘునాథా!" అని పాడుతున్నాడు. రామయ్య, ఆనందయ్య వచ్చారు.]

ఆనం : ఫర్వాలేదు లేండి. డాక్టరును ఇక్కడే వుండమన్నాంగా! నేను సర్కిల్తో మాట్లాడి వస్తాను.

రామ: మీరేం తొందర పడకండి. వాళ్ళ పాపాన వాళ్ళే పోతారు.

ఆనం : ......(వెళ్ళాడు)

సుబ్బ : వీధులంతా ఒక టే గోలండి. ఒక్క-కాకునూ పోనివ్వటం లేదు. అందరూ పోలీస్ స్టేషన్కు చేరుకున్నారు.

రామ: ఊం - (పచారు చేస్తున్నాడు)

సుబ్బ : మరి నా ఇది !

రామ: ఏంటయ్యా ! ఒకవైపు తగులబడి పోతూంటే చుట్ట ముట్టించుకోవాలనే వాడివిగా వున్నావే ! ఏంటి నీ ఇది ?

సుబ్బ : అదేనండి ఆ ఉద్యోగం !

రామ: చెప్పానుగదయ్యా ! వెంటనే నీ చేతుల్లో ఆర్డరు పెట్ట లేదనేనా నీ ఏడ్పు ?

కోటి : (వచ్చాడు) చిన్న బాబుగారికి జ్వరం వచ్చిందండి.

రామ: ఆఁ - (వెళ్ళాడు)

[మళ్లీ బిచ్చగాని పాట]

సుబ్బ : వెళ్ళవోయ్! వెళ్ళు! ఎవరికి నీ హితబోధ! నమ్మిన వారిని మోసం చేయకపోతే మేడలెట్లా కడతాం! (పచారు)

[రామయ్య వచ్చాడు]

సుబ్బ : అది కాదండీ ?

రామ: అబ్బబ్బ! నాతాడు తెంచుతున్నావే! ఏది కాదు ?

సుబ్బ : అడిగితే అంత ఇదయితే ఎట్లాగండీ!

రామ: అడగటానికి సమయం సందర్భం లేదూ ?

సుబ్బ : సమయం దాటిపోయిందండి!

కోటి : చినబాబుగారు పిచ్చిపిచ్చిగా కలవరిస్తున్నారండి.

రామ: ఏమని ?

కోటి : సదువుకున్న పద్యాలండి!

[రామయ్య కూలపడ్డాడు.]

సుబ్బ : ఆ వుద్యోగం -

రామ: ఆఁ -

సుబ్బ : అయిపోయిందండీ!

రామ: అయిపోతే ఆ బంగాళాఖాతంలోపడు. ఆ సెక్రటరేట్ గోడకేసి తల పగులగొట్టుకో!

సుబ్బ : అంతేనాండీ ?

రాము: అంతగాక నన్నేం చావమంటావా? ఎవరికయింది? ఎవరు చెప్పారు?

సుబ్బ: సర్కిల్ కొడుక్కి అయిందటండీ. డ్యూటీలో కూడా చేరాడట. ఇప్పుడే చెప్పారు.

రాము: నీ కర్మకు ఏడు కూర్చుని.

సుబ్బ: వెయ్యి రూపాయలూ జేబులో వేసుకొని ఆయన నవ్వుతుంటారు కదండీ!

రాము: అవునండి!

సుబ్బ: ఏంటీ యీ దౌర్జన్యం-యీ మోసం!

రాము: ఎవరిది! ఎవరిదంటూ?

సుబ్బ: ఎవరైతే ఏమండీ! వెయ్యి రూపాయలకు వెయ్యాక్షవరంచేసి, వుద్యోగానికి వుద్యోగం సున్న జుట్టె అడిగితే ఇదాండి జవాబు!

రాము: మరి చేతులు కట్టుకొని జవాబు చెప్పా లంటావు?

సుబ్బ: చేతులు వూపుకొంటూనే చెప్పండి. ఏం పర్వాలేదు.

రాము: జవాబు చెప్పాలా నీకు. ఎందుకూ?

సుబ్బ: వెయ్యి రూపాయలు గుటకాయస్వాహా చేసినందుకు. అట్టా చేయలేని ఆయన ముందుగానే చెప్పేస్తేపోలా? ఎందుకూ యీ వెధవ కక్కుర్తి! కాంగ్రెసువాళ్లే ఇట్టా లంచాలకు కక్కుర్తిపడితే ఇంకేం ముందండి! మంత్రిగారుకదా మనవాడుకదా అని నమ్మినందుకేనా ఫలితం.

కోటి : చినబాబుగారు మంచంమీద నిలవటం లేదండీ. పూర్తి ఏడుస్తున్నారు.

రామ: ఆఁ—

సుబ్బ : ఆ వెయ్యా కక్కిస్తారా కక్కించండి. లేదా మంత్రి అయితే తర్వాతచూద్దాం ముందు నడివీధిలో మానం కడిగేస్తాను. లంచాలుతినే కాంగ్రెసు మంత్రులున్నారని ప్రపంచానికంతా చాటేస్తా. ఏమనుకున్నారో! కాడికి కాడిని - మంచికి మంచి! అంతే!

రామ: లంచం తీసుకున్న ఆనందయ్యనే అడగవోయ్! (పెద్దగా అరిచి పోబోయాడు. ఆనందయ్య ఎదురొచ్చాడు. రామయ్య ముఖంలో నెత్తురుచుక్క లేదు. ఆనందయ్య గమనించాడు. తలవంచుకొని వెళ్లాడు)

[తెరజారింది]

—....—

౪

[రెండవ రంగంలోని దృశ్యమే. వెంకటాద్రి రాతి తిన్నె మీద కూర్చున్నాడు. చేతిలో ఒక దుడ్డుకర్ర పట్టుకొని రాముడు ప్రక్కనే నేలమీద కూర్చున్నాడు దీనంగా. తెర తీసిన కొంతసేపు నిశ్శబ్దం. వెంకటాద్రి రాముడి ముఖంవైపు చూచాడు. రాముడు కళ్ళనీళ్ళు తుడుచుకొంటున్నాడు.]

వెంక : (గమనించి) రాముడూ !

రాము: అయ్యా !

వెంక : ఎందుకు ఏడుస్తున్నావు !

రాము: ఏం లేదులెండి !

వెంక : చెప్పు ! ఫర్వాలేదులే చెప్పు. నాతో చెప్పటానిక్కూడా జంకా !

రాము: మన్నించండయ్యా ! మనుసేదో మాదిరవుతుండాది సత్తెంగారిని తల్సుకుంటే !

వెంక : సత్యాన్ని గురించి అంత చింతించాల్సిన పనిలేదు. వాడికేం భయంలేదు, మనం చేయాల్సిన ప్రయత్నం చేస్తున్నాం. త్వరలోనే విడుదలై వస్తాడు.

రాము: అదికాదండి. తమరేమీ అనుకోకుంటే శెప్తానండి.

వెంక : చెప్పు రాముడూ ! ఎందుకూ భయం !

రాము: సత్తెంగారి కాడకూడా మేమిట్టాగే అనుకున్న దను కున్నట్లు శెప్పేశే వాళ్ళం. ఆయనెన్నడూ కోప్పడి ఎరగడు ! తప్పుంటే నవ్వుతా శెప్పేవారు మాకు బుద్ధి. మంచిదైతే ఒప్పుకొనేవోరు.

వెంక : నేను మాత్రం సత్యంలాంటి వాడిని కానూ? నాకూ సత్యానికీ చాలా తేడా అగుపిస్తుందా మీకు?

రాము: అవునండి. ఏదో ఇదంగా అనుకోకండి. సత్యంగారైతే యీ పాటి కిట్టా ఇక్కడ కూకుండేవాడా! అన్నం పున్నం ఎరగని మమ్ముల్నట్టా నడియీదుల్లో వదిలేసి చెట్టుకింద కూకునేవాడా? నాకు బాగా గవనం. మా కోబా టూనాడాయన తిరగటం, పోలీసుల్రావటం లాఠీవిసరటం – ఆయనందరికన్నా ముందెల్లటం–తల్సు కుంటే గుండెలు నీరై పోతుండాయి. కళ్ళుమూసి తెరి శాం... నెత్తురుకారుతూ పడుండారు! ఆ ఛనంలో కూడా "మీరాపని సూడండిరా! నాకోసం వెనక్కు రాకండి" అన్నారా మారాజు ఏడుండారో! ఎట్టుం డారో! (అంత పెద్దవాడు వెక్కి వెక్కి ఏడవటం మొద లెట్టాడు. వెంకటాద్రికి కళ్ళనీళ్ళు వచ్చినవి. తుడుచు కొని రాముడిని తడుతూ)

వెంక : రాముడూ! ఈలా చూడు! నా మాటవిను. నేను వాళ్ళనంతా అక్కడ పోలీసుల దౌర్జన్యాలకు గురిగా వదిలేసి ఇక్కడ చల్లగా ప్రాణభీతితో, హాయిగా తప్పించుకొని కూర్చున్నానని కదూ నువ్వనటం! రాముడూ! వెంకటాద్రిని తెలుసుకోవటం అంత సులభం కాదోయ్ పిచ్చివాడా!

[సుబ్బన్న వెనక్కు, ఇటూ అటూ తిరిగి చూచుకొంటూ జంకుతూ వచ్చాడు.]

వెంక : (దూరంనుంచే గమనించి) ఓ ! పత్రికాధిపతులా ! రాండి ! రాండి ! ఏ మిలా దయచేశారు యీ పాప కూపంలోకి ?

సుబ్బ : (కొంచెం చిరుకోపమున్నది కానీ లేనినవ్వు తెచ్చు కొని) స్వర్గానికి స్మశానంనుండే పోవాలి అంటారు గదండీ ! అదీ తమబోటివారున్నప్పుడు ఇది పాపకూపం ఎలా అవుతుంది ?

వెంక : ఇది రామయ్య భవంతి కాదండీ ! రంగుమార్చుకన్లేను ! ఆఁ - ఇంతకూ వూరకరారు మహాత్ములు - కదా ? ఏం విశేషం ?

సుబ్బ : ఏమున్నాయి ? మీకు తెలియందీ ? చూస్తున్నారుగా జరుగుతూన్న నాటకమంతా ?

వెంక : సూత్రధారుడెవరో కనపడ లేదే ?

సుబ్బ : అదే ! ఆ ఇదే తమతో మనవి చేసుకుందామని వచ్చాను. చూచారూ ? ప్రపంచంలో సత్యం చెప్పే వారు చాలా తక్కువ. ఏ ఒకరిద్దరు సత్యం చెప్పాలను కున్నా విని నమ్మేవాళ్ళు అసలే ఇదండి ! ఏమంటారు ?

వెంక : రామయ్యదగ్గర నేర్చుకున్న నీతిపాఠాలు నా దగ్గ రెందుకు వప్పజెప్తారు ? కానీండి !

సుబ్బ : మంత్రి వచ్చినప్పటినుండి చాలాచాలా అన్యాయాలు మహా ఇదిగా జరిగినవండి. . .(ఇటూ అటూ చూచి)

లంచాలకు ఒడిగట్టడంకూడా జరిగిందంశి! అన్నిటికీ నా దగ్గర వివరాలున్నవి...అది కాస్త మనబోటి వాళ్ళమైనా బైట పెట్టకపోతే – ఇది?

ంకి: అవునుమరి, అన్యాయాన్ని అరికట్టాల్సినవారు పత్రికాధిపతులు.

సుబ్బ: అదెంతపనండీ. పేపర్లో ఇది చెయ్యాలంటే చేయవచ్చు. ముందుగా మీబోటి పెద్దమనుష్యుల ఎదుట పెట్టుకొని ముఖంమీద అడిగేస్తే ఇదిగా వుంటుందని.

వెంక: ఓహో! అందుకోసం దయచేశారా?

సుబ్బ: చిత్తం! తమరొకసారి దయచేస్తే —

వెంక: (చేతికర్రతీసి తిన్నెమీద బాదినాడు. ఆ శబ్దానికి సుబ్బన్న అదిరిపడ్డాడు. వెంకటాద్రి లేచి నుంచున్నాడు. సుబ్బన్న విస్తుపోయి అలా చూస్తున్నాడు. అప్పుడు వెంకటాద్రిని చూస్తే సగం వామనావతారం సగం నరసింహావతారం అనిపిస్తుంది) పాతాళానికి అణిచేస్తాను. జాగ్రత్త! మాటలునాకే కుర్కా! నా దగ్గరకు వరుగెత్తావూ ఇప్పుడు? అక్కడ పాకం చెడేటప్పటికి ఆ వెయ్యి రూపాయలూ రాబట్టుకోటానికి యీ ఎత్తు వేశావూ? పో – వెళ్ళు – యీం పొలిమేరల్లోకి రాకు ఎముకలు విరగబొడుస్తాను పో!

సుబ్బ: ...అదికాదండీ...యదార్థం వెల్లడిచేయాలి గదండీ!

వెంక: పోవోయ్ డాఫర్! యదార్థం నీబోటి శుంఠలవల్లవుతుందా వెల్లడిచేయటానికి? యదార్థం తనంతట అదే

బయటపడుతుంది ! నీ స్వార్థానికి, నీ వెయ్యి రూపాయలకోసం బయట పెడతావూ ? ఒరే ! వీడు వెంకటాద్రి ! వీడి వెంట్రుకనుకూడా మోసం చేయలేవు. వెళ్లు ప్రాణాలతో బతికి పో – పో ! – – –

(సుబ్బన్న లేచి కొంతదూరంలో నిలబడివున్నాడు)

వెంక : (ఒక పెద్ద రాయితీసి) పోతావా ? లేదా ?

(సుబ్బన్న పరుగెత్తాడు)

వెంక : (ఆ రాయి దగ్గరే పారేస్తూ) డాఫర్ వెధవ ! నాకు టోపీ వేద్దామని వచ్చాడు...చూశావా ! రాముడూ!

రాము: పెపంచకం మరీ విపరీతమవుతుండాదండి !

[చిన్నయ్య రొజుకుంటూ పరుగెత్తుకొచ్చాడు.]

వెంక : చిన్నయ్యా ! ఏమిటి ?

చిన్న : పోలీసోళ్ళొచ్చారండి.

వెంక : రిజర్వేనా ?

చిన్న : అవునండి.

వెంక : వాళ్ళమీద రాళ్ళుపడ్డాయి అవునా ?

చిన్న : అవునండి. మనోళ్ళెవరు కారండి కొట్టింది.

వెంక : నాకు తెలుసు. తర్వాత లాఠీచార్జి మొదలెట్టారు అంతేనా ?

చిన్న : అవునండి.

వెంక : మనవాళ్ళేం చేస్తున్నారు ?

చిన్న : నిలబడి ఉన్నారండి.

రాము: నిలబడి వుండాను, తలుపగిలి సత్తాను. పిల్లాజల్లా వల వల రాలిపోతారు. మీరిక్కడే కూకోండి. సల్లగా శెట్టుకింద కూకోండి. సత్తాను నాయాళ్ళు (కడుపు మంటతో అన్నాడు.)

వెంక : రాముడూ!...(వీపుమీద తడుతూ) రాముడూ!... (చేతికర్ర రెండుమూడుసార్లు రాతితిన్నె మీదకొట్టాడు) ఊం – సరే వెళ్తాను. రాముడూ నీ సందేహాన్ని తీర్చే అవకాశం వస్తుందో రాదో! నేను స్వయంగా నీకు వచ్చి చెప్పేకాలం రాకపోవచ్చు. కానీ వెంకటాద్రి ఆలోచన, వ్యూహం, సరిగ్గా జరిగితే ఇంతవరకు జరుగుతున్నట్లు జరిగితే త్వరలో నీకే అర్థమవుతుంది యీ వెంకటాద్రి ఎందు కిక్కడ వుండినది. సరేనా?...వస్తా! జాగ్రత్త! ఏమైనాసరే! చావునుమాత్రం కోరి తెచ్చుకోవద్దు! అలాగని పిరికిపంద కావద్దు! రా! చిన్నయ్యా!

[చిన్నయ్య, వెంకటాద్రి పరుగుమీద వెళ్ళారు. రాముడు వాళ్ళు కనుమరుగయ్యేవరకు అలా చూస్తున్నాడు. ఒకటి రెండు నిముషాలు అటూ ఇటూ పచారుచేశాడు; తిన్నెమీద కూర్చోబోతున్నాడు.]

సబ్ : (వచ్చి) ఎవర్రా అది?

రాము: (ఉలిక్కిపడి) నేనే!

సబ్ : నేనంటే? నీ పేరు?

రాము: రాముడంటారు?

సబ్ : గూడెంలో ఇంకా ఎవరున్నారు?

రాము: ఓరు లేరండి.

సబ్ : ఆడవాళ్ళు ?

రాము: లేరండి.

సబ్ : ఎక్కడికి కెళ్ళారు ?

రాము: అదేమోనండి !

సబ్ : ఊఁ - ఇట్టా చెప్తావా నువ్వు, ఇచ్చేది స్తే చెప్తావు !

రాము: ఆడోళ్ళతో మీకేంపనండి.

సబ్ : మీకేంపనో మాకూ అదే !

రాము: మర్యాదగా మాట్టాడండి. మీకూ ఆడోళ్ళుంటారు.

సబ్ : ఆఁ - (క్రవతి) ఇప్పుడు కాదులే ! మీ గూడెంలో
కల్లు పూడ్చిపెట్టి వున్నారు ఎక్కడ ? చూపించు!

రాము: మా గూడెంలో కల్లాండి ?

సబ్ : అవును తెలుగు అర్థం కావటంలేదేం ? చూపించవోయ్ !

రాము: నాకు తెలీదండీ ! అసలిక్కడ వుంటే కదండీ చూపటానికి ?

సబ్ : లేదూ !

రాము: లేదు.

సబ్ : లేదూ ?

రాము: లేదనికదండీ శెప్పటం ?

సబ్ : లేదూ ? (చెంపమీద దెబ్బవేశాడు)

[రాముడు కర్రఎత్తాడు; సబ్ ఇన్‌స్పెక్టర్ పిస్టల్ తీశాడు.
రాముడు కర్ర దింపేశాడు. కళ్ళనీళ్ళు వస్తున్నవి.]

సబ్ : ఏడుస్తున్నావటోయ్ మొనగాడా ?

రాము: మొనగాడు కాక కాదు ఏడవటం. ఈ జనమలో ఇంత అగుమానం ఓప్పుకోలా ! నీ పిస్తోలు చూచికాదు కగ్ర దింపింది. సత్తెంగారు శెప్పినమాటే ఎంకటా ద్రయ్య శెప్పివెళ్ళాడు "సాపును కోరి తెచ్చుకోవద్దని" ఆళ్ళకు జనాబు శెప్పాల ! నీ అంత తేలిగ్గా నేను సావ టానికి ఓప్లేదు. తెలిసిందా ! లేకుంటే ఈ పాటికి నీ పెద్దోళ్ళను శేరుకునే వాడివి !

సబ్ : పదవోయ్ ! పద !...ఊం - (మెడబట్టి గెంటుతాడు. కొంతదూరం అట్లా నెట్టుకొనిపోయి ఒకచోట ఆగి) ఆ కట్టెలో యీ మన్నును మెల్లిగా తీసే ! ఊం___ (రాముడు అట్లా చేశాడు) ఆ కుండలు పైకిలాగు. ఊం - లాగవోయ్ ! చూస్తావేం ? లేదట లేదు. ఏమి టిది ? కల్లుకాదూ ! దొంగ వెధవలు !-

రాము: మోసం !

సబ్ : ఆఁ హాఁ - మోసమేనా ?

రాము: అన్యాయం !

సబ్ : అంతేనా ?

రాము: అవును అంతే !

సబ్ : ఇంకో చెంప మిగిలుంది తెలుసునా !

రాము: నా కింకో చెంప ! మీది తలే మిగిలుంది.

సబ్ : ఆఁ - (ఒక దెబ్బకొట్టాడు) తీసుకోవోయ్ ఆ కల్లు ! నెత్తిన పెట్టుకో - నడు___

రాము: ఏడికి ?

సబ్ : అత్తగారింటికి ! ఊఁ – (ఇద్దరూ నడుస్తున్నారు. ఒక కుక్క పూర్కే మొరుగుతూంది. మొరిగి మొరిగి అలిసిపోయి పడుకోని వుంది.)

[ఒక్కక్షణం మళ్ళా మొరుగుతూంది; చిన్నయ్య "రాముడూ రాముడూ" అంటూ పరుగెత్తుకొచ్చాడు. గూడేమంతా వెదుకుతున్నాడు అరుస్తూ. అతని పిలుపుకు కుక్క మొరుగుతూ బదులిస్తుంది. ఆ భాష వాడికర్థం కాలేదు.]

చిన్న : (చివరిసారి) రాముడూ ! తుపాకులు కాలుస్తుండా్రా! లచ్చి—రాముడూ — లచ్చి — (బిగ్గరగా అరుస్తూ వెళ్ళాడు.)

[మరొక క్షణం మళ్లా కుక్క మొరుగుతూంది. చెవిటియ్య నెత్తురు కారుకుంటూ వచ్చాడు. పడుతూ లేస్తూ, "శిన్నయ్యా, శిన్నయ్యా !" అంటూ అరిచాడు. కుక్కే బదులు చెప్పింది మళ్లా. "శిన్నయ్యా ! పోలీసులు కాల్చేశా్రా! కాల్చేస్తుండా్రా" అంటూ పడిపోయాడు. కుక్క అలిసిపోయి మూలుగుతూంది. సుబ్బన్న తొందర తొందరగా వచ్చాడు. కుక్క మొరగలేదు, మూలుగుతూంది.]

సుబ్బ : వెంకటా్రదీ ! వెంకటా్రదీ ! (ఇటటు చూశాడు. చెవిటయ్య అగుపించాడు. దగ్గరకెళ్ళి చూచి) చెవిటిగా ! చెవిటిగా !

చెవి : (కదిలాడు.)

సుబ్బ : నెత్తురు ! అరె !

చెవి : (పోతున్నానని సైగ చేసి) ఏమిటి ? (అని అడిగాడు)

సుబ్బ : వెంకటా్రది ఎక్కడ ?

చెవి : (అక్కడ అని సైగచేసి) "పోలీసులు, తుపాకులు!" (అన్నాడు మెల్లగా.)

సుబ్బ : రామయ్య గుట్టంతా ఆనందయ్యకు చెప్పేశాను. వెంకటాద్రి రావాలి.

[చెవిటయ్య తల వాల్చేశాడు.]

సుబ్బ : పోయాడు.........(వెళ్లాడు.)

(మరొక నిమిషం దూరంగా ఆహా కారాలు. మెల్లమెల్లగా దగ్గరగా వినిపిస్తున్నవి. కొన్ని అస్థిపంజరాలు ఒక మంచంమీద వెంకటాద్రిని మోసుకొచ్చినవి. కుక్క లేనిఓపికతో లేచి వాళ్ళ కాళ్ళచుట్టూ తిరిగి పడిపోయింది. మంచాన్ని తిన్నెమీద పెట్టారు. చిన్నయ్య వెంకటాద్రిని తాకిచూచి తల వంచేశాడు. దూరంలో కారు హారన్ చప్పుడు. అందరూ అటు చూశారు]

1. అదిగో మంత్రి కారు!

2. పదండి! ఆపండి! అడ్డం పడండి!

3. పారిపోతుండాడు! పట్టుకోండి!

(దూరంనుంచి) ఆగండి! ఆగండి!

1. సత్యం!

2. సత్యంగారే!–

సత్యం : (వచ్చాడు) ఆగండి! మీారు మంత్రికోసం వెళ్ళి ప్రయోజనం లేదు. వెంకటాద్రి ఎక్కడ? (అందరి ముఖాలు దీనంగా మంచంవైపు తిరిగాయి.

ఆఁ—వెంకటాద్రి! (దగ్గరకెళ్ళి తాకి చూచి) వెంకటాద్రీ!–(తల వంచేశాడు) చిన్నయ్యా! నా పాకలో వున్న జెండా పట్టుకురా! (చిన్నయ్య వెళ్ళాడు.) ఇదిగో—ఆనందయ్య నాకు వ్రాసిపంపిన జాబు! మీరందరూ వినవచ్చు:—

సత్యానికి—

చెప్పాడు మాటలువిని కొన్ని చేశాను, స్వయంకృతాలు కొన్ని. అన్నీ పొరబాట్లే. తొందర పని మీద వెళ్తున్నాను. మళ్ళావచ్చి అన్నీ విచారిస్తాను. క్షమించాలి, వెంకటాద్రికి నా నమస్కారాలు!

—ఆనందం.

(ఆ జాబు వెంకటాద్రి కాళ్ళదగ్గర పెట్టాడు. చిన్నయ్య తెచ్చిన జెండా తలవైపు పెట్టాడు. పైనున్న పంచ వెంకటాద్రికి కప్పినాడు)

పదవులు, పార్టీలు ఎరగని నిర్మల ప్రజాసేవకుడు!

మనకు ధ్రువతార!

మనల్ని విడిపోయాడు!

(అందరూ అతని పాదాలు కళ్ళకద్దుకొని వెస్తున్నారు. సత్యంకూడా.)

కేవలం నిశ్శబ్దం, ప్రశాంతత.

(తెర వ్రాలుతుంది.)